וחי אחיך

בענין

הצלת נפשות

ותרומת כליות

חובר בעזרת החונן לאדם דעת ע"י

דב בלאמו"ר הרב דוד שליט"א ברוק

- ניסן תשע"ט -

ניתן לשלוח הערות למשפ' ברוק

רח' אור יחזקאל 3 פתח תקוה

טל': 050-4131085

פקס: 074-7069596

מהדורת

"ד"ת יהודית"

לעילוי נשמת סבתותי הדגולות

מרת יהודית צערל ב"ר דוד (ברוק) ע"ה

נלב"ע כ"ה בשבט תשע"ה

ומרת יהודית ב"ר ראובן (גליס) ע"ה

נלב"ע י' באדר א' תשס"ג

שאמונתן, אצילותן, תפילותיהן,

טוב ליבן ומסירותן הרבה,

לא משים מנגד עינינו.

ת.נ.צ.ב.ה.

בס"ד ערבי פסחים תשע"ט לפ"ק

לכבוד הרה"ג העמל בתורה ומצוין במדותיו
מכובדי רבי דוב ברוק שליט"א

בהורמנא דמלכא רבינו הגר"י צילברשטיין שליט"א עברתי בין בתרי ספרו
המופלא "ותי אחיק" העוסק במצוה החשובה הצלת נפשות בכלל
והתרומת כליה בפרט, אשר זה כמה שנים יש התעוררות בציבור יראי ד'
אשר נפשם כמהה לגמול חסד עם צולתם בנתינה חשובה של חיים כפשוטם
ותעוזמים כליה ומצילים נפש מישראל כפשוטו מבלי לשער גודל החסד לכל
המשפחה הסובבת ידו ד' עמם את הברכה חיים עד העולם.
וקיבל רבי דוב שליט"א לשולחן אחד שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן, את דעות
הפוסקים ראשונים ואחרונים בסוגיא נרחבת זו של הצלת נפשות. ובנה
מערכות מופלאות בהשכל ודעת בשפה ברורה ונעימה וקולחת בנתיבי
העיון בהיקל עצום דבר דבור על אופנו.

בברכה נאמנה
פינחס משה לנדמן
כולל בית דוד-חולון.

נ.ב. הערתי לעניד באיזהו מקומן - לעיונו הנק
לקרה אל המלאכה.

הערה: עברתי בעיקר על סימן ב' ג' ה'
שם בעיקר הובאו דברי רבינו שליט"א
ש.

גם אני מצטרף לדברי הגר"י פנחס משה לנדמן שליט"א הנ"ל
ומברך בכל לב את הרה"ג העמל בתורה רבי דוב ברוק שליט"א
יהא רעוא מן שמא בעלה מעלה מעלה בתורה שהורה

ונימן משע"ט ו' צדק מלומן

יצחק זילברשטיין
רב
שכונת
רמת-אלחנן
בני-ברק ת"ו

בס״ד

הסכמת מורנו הגאון הגדול

רבי יצחק זילברשטיין שליט״א

ערבי פסחים תשע״ט לפ״ק

לכבוד הרה״ג העמל בתורה ומצוין במדותיו
מכובדי רבי דוב ברוק שליט״א

בהורמנא דמלכא רבינו הגר״י זילברשטיין שליט״א עברתי בין בתרי ספרו המופלא ״וחי אחיך״ העוסק במצוה החשובה הצלת נפשות בכלל ובתרומת כליה בפרט, אשר זה כמה שנים יש התעוררות בציבור יראי ד׳ אשר נפשם כמהה לגמול חסד עם זולתם בנתינה חשובה של חיים כפשוטם ותורמים כליה ומצילים נפש מישראל כפשוטו מבלי לשער גודל החסד לכל המשפחה הסובבת יצו ד׳ עמם את הברכה חיים עד העולם.
וקיבץ רבי דוב שליט״א לשולחן אחד שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן, את דעות הפוסקים ראשונים ואחרונים בסוגיא נרחבת זו של הצלת נפשות, ובנה מערכות מופלאות בהשכל ודעת בשפה ברורה ונעימה וקולחת בנתיבי העיון בהיקף עצום דבר דבור על אופנו.
נ.ב. שהערתי לענ״ד באיזהו מקומות לעיונו הזך לקרב אל המלאכה.

הערה: עברתי בעיקר על סימן ב׳ ג׳ ה׳ שם בעיקר הובאו דברי רבינו שליט״א

בברכה נאמנה
פינחס משה לנדמן
כולל בית דוד - חולון

גם אני מצטרף לדברי הג״ר פנחס משה לנדמן שליט״א הנ״ל ומברך בכל לב את הרה״ג העמל בתורה רבי דוב ברוק שליט״א יהא רעוא מן שמיא דיעלה מעלה מעלה בתורי״ש טהורה

ו׳ ניסן תשע״ט **יצחק זילברשטיין**

תוכן העניינים

הקדמה ..... א

מכתבו המיוחד של רבינו הגדול מרן הסטייפלר זצוק"ל על מצות תרומת כליות..... ז

סימן א' האם יש חיוב להכנס לספק סכנה כדי להציל נפש חבירו..... ט

סימן ב' האם סכנה רחוקה מוגדרת כ"ספק סכנה"..... לא

סימן ג' האם יש חיוב או מצוה לתת אבר מגופו להצלת חבירו..... לה

סימן ד' האם מחוייב אדם לסבול צער עבור הצלת חבירו..... נט

סימן ה' היוצא מן הדברים לענין תרומת כליות ..... עז

ביאור דעת רבינו מרן הגרש"ז אויערבך זצוק"ל..... פ

מכתבו של הגר"מ ניישלאס זצ"ל לרבינו מרן הסטייפלר זצוק"ל ..... פד

הערות הגרפ"מ לנדמן שליט"א..... פו

הקדמה

במה אקדם לאלוקי מרום על כל טובו וחסדו אשר גמלני, ושם חלקי מיושבי בית המדרש. "ולך דומיה תהילה" כי אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו' על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו. ומאוצר מתנת חינם חנני להוציא לאור קונטרס זה בשם "וחי אחיך", העוסק בעניני הצלת נפש חבירו, תרומת כליות והמסתעף.

וכבר כתב רש"י ביומא (פב:) "שחביבה נפשם של ישראל לפני המקום יותר מן המצוות", יעוי"ש.

כתב בשעורי תורה לרופאים (ח"ב סי' ק"מ) להגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, דשאל קמיה מרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זצ"ל, האם צעיר פחות מבן כ' שאין מכירתו מכירה בקרקעות, יכול לתרום כליה להצלת נפש, והשיב לו מרן זצ"ל, דדוקא במכירת קרקע דיש לחוש ש"דעתו נוטה אחר המעות", אחר הנוחיות הריגעית, וימכור בזול בשביל הנאה ריגעית. אך צעיר שהחליט לתרום כליה "**דעת זקנים יש בו שמחליף כליתו בחיי עולם**". וכשנכנסתי קמיה הגאון הגדול שליט"א, אמר לי ש"שזה היה לשונו" של רבינו זצ"ל.

הדברים הללו של רבן של ישראל זיע"א דירבנו אותי מאוד לעיין טובא ולנסות לרדת לעומק הסוגיא בענינים חמורים אלו.

סוגיא זו מחולקת לארבעה חלקים.

א. האם יש חיוב להכנס לספק סכנה להצלת נפש.

ב. האם גם סכנה רחוקה מוגדרת כ"ספק סכנה".

ג. האם יש חיוב או מצוה לתת אבר מגופו להצלת נפש.

ד. האם, ועד כמה, מחויב אדם להצטער עבור הצלת נפש.

ואכן חילקתי הקונטרס לארבעה סימנים וכנ"ל, ועוד סימן נוסף ל"יוצא מן הדברים".

תוך כדי עיוני נעזרתי בספרי זמנינו, בשעו"ת לרופאים (לגאון הגדול ר"י זילברשטיין שליט"א), ובמשנת פקו"נ (להגאון המופלא רי"א לורנץ שליט"א), ועוד. וכמובן שהתבוננתי בספרי הפוסקים זצ"ל (האגרו"מ, הקובץ תשובות, המנח"י, המנח"ש, הצי"א, היבי"א, הדברי יציב, והשבה"ל).

[אגב אציין שישנה פלוגתא גדולה, האם ומתי מותר לאדם לחבול בעצמו, אך לא נכנסתי בקונטרס לשאלה זו כלל, מפני שלצורך פקו"נ לכו"ע מותר לחבול בעצמו, וממילא אין למח' זו נפק"מ לנידון דידן].

למותר לציין שכל הדברים נכתבו אך ורק כדי לעורר את לב המעיינים, אך בכ"ז אכתוב שגם מה שציטטתי מדברי גדולי הפוסקים, אין לסמוך ע"ז ח"ו הלכה למעשה, אלא יש לעיין במקורות עצמם, ופשוט.

רבים שואלים מדוע הקב"ה ברא שתי כליות באדם, ואכן ב"דרך שיחה" לרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (ח"א י"ט) ישנה שאלה שנשאלה קמי' רבינו שליט"א וז"ל "אברך שמוכן לתרום כליה [עבור בחור מלייקווד, בהסכמת אמו ואשתו] ומה שהרב יפסוק כך יעשה".

תשובת מרן שליט"א "מחויב אינו, אבל מצוה גדולה לעשות כן, זו עצה הוגנת. הקב"ה נתן באדם שתי כליות כי אם האחת תתקלקל תהיה את השניה, כך היא הסברא, אבל כל זמן שאין ריעותא שכליותיו אינן תקינות יכול לתרום אחת לחבירו". עכ"ל.

[ובספר בדידי הוה עובדא להגרש"ד פרידמן שליט"א מח"ס "שדה צופים" כתב (בעמ' רנ"ט) שנכנס למרן שליט"א בחוה"מ סוכות תשע"ד ושאלו "מדוע ברא הקב"ה שתי כליות, הרי יכול לחיות רק עם אחת", והשיב לו רבינו הגר"ח "כדי שיוכל לנדב כליה אחת לעת הצורך..."].

ישנו נתון מפליא, שעפ"י הסטטיסטיקה אחד מכל שמונה מאות איש נולד רק עם כליה אחת, כלומר ישנם מליוני בני אדם בעולם שנולדו רק עם כליה אחת, ורובם המוחלט כלל אינם יודעים על כך כל ימי חייהם!

נתון זה מובן מאוד עפ"י דברי מרן שליט"א ב"דרך שיחה", ודו"ק.

חשוב לשלול טעות די נפוצה שכביכול השתלת כליה הינה רק הצלה מסבל גדול, אך אפשר לחיות גם עם דיאליזה. יש לדעת שתוחלת החיים של מושתלי כליה הינה [עפ"י הסטטיסטיקה] יותר מפי שלוש ממטופלי דיאליזה. וכן ישנו נתון חשוב נוסף, השתלת כליה שמתבצעת לאחר טיפולי דיאליזה ממושכים, הסיכוי של הכליה המושתלת לשרוד לאורך שנים ארוכות, נמוך משמעותית מהשתלה שמתבצעת קודם לכן.

וכבר פסק ברורות מרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמכיון שחולה שכליותיו אינן מתפקדות הוא חולה "לפנינו" שיש בו סכנה, ויש לפנינו שני דרכי טיפול, טיפול אחד טוב [השתלת כליה], וטיפול אחד גרוע [דיאליזה], פשיטא שחייבים לחלל שבת כדי לתת לו את הטיפול הטוב ביותר עבור הצלתו [דהיינו השתלת כליה]. [כך פסק להג"ר ישעיהו הבר שליט"א].

בראש ובראשונה ברצוני להודות לאבי מורי שליט"א ולאמי מורתי תליט"א שאילו פי מלא שירה כים וכו' אין אני מספיק להודות להם על כל הטובה אשר גמלוני וגומלים עמי עד עצם היום הזה. וכן למו"ח הרה"ג ר' משה רובינשטיין שליט"א ולחמותי תליט"א על דאגתם וסיועם לנו בכל עת ובכל שעה. יזכו כולם לרוות נחת מכל צאצאיהם ולראותם גדלים בתורה ויר"ש ומידות טובות לאויו"ש.

ולכל בני משפחתי היקרים שיחי' שתמיד נכונים לסייע בנפש חפיצה, יבורכו בכל הברכות עד בלי די.

סייעתא דשמיא מיוחדת רואה אני בכך שהקונטרס יוצא לאור לקראת היא"צ של סבתי הצדקת מרת יהודית צערל ב"ר דוד ע"ה, שהיתה נו"נ למרן המהר"ם שיק זיע"א, שדבריו המובאים בקונטרס זה הם יסוד לכל הנושא של "כניסה לספק סכנה להצלת חבירו". וכן מובאים דבריו של מו"ז מרן הגר"י

קוליץ זצ"ל רבה של ירושלים שבספרו "מנחת אליהו" יש סימן שלם על "הצלת נפשות". שנזכה בעז"ה להמשיך לינוק מתורתם וללכת בדרכם.

זכות היא לי להודות לכל מורי ורבותי בישיבות "אור ישראל" ובראשם מורנו ראש הישיבה הגאון רבי יגאל רוזן שליט"א, ועמו ראש הישיבה הגאון רבי מרדכי רבינוביץ שליט"א, שאין מילים בפי שיכולות לתאר את גודל הכרת הטוב שיש לי אליהם. יתן ה' שיזכו להמשיך בהרבצת התורה הקדושה ולהרחיב גבולם בתלמידים מתוך בריאות טובה ונהורא מעליא עד ביאת גוא"צ.

וכן למורנו המרא דאתרא הגאון רבי שלמה גוטפריד שליט"א המאלפנו תורה ומוסר תמידין כסדרן, והסכים לשים עינו על קונטרס זה. יתן לו ה' כח ובריאות איתנה להמשיך להנהיג את הקהילה בדרך הישר עד ביאת גוא"צ.

וכן לאברכי "הכולל המרכזי" גני הדר שזוכה אני ללמוד עמהם בצוותא, ובראשם לראשי הכולל הגאון רבי שלמה פוזן שליט"א, והגאון רבי מאיר בן דב שליט"א, וכן לרב יוסף חיים יוסוביץ שליט"א, שמלבד שעוסק בתורה כאברך מן המניין, גם נטל על עצמו במסי"נ את עול החזקת הכולל. ישלם להם ה' כפועלם הטוב, ויזכו לברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.

וכן לכל ידידי הת"ח שעברו על הדברים והאירו והעירו הערות מחכימות, ובפרט לג"ר חנוך ברק שליט"א, ולג"ר נתן פדר שליט"א, ולג"ר יעקב הרשלר שליט"א, ולכל אשר סייעו ומסייעים בעדי. תהי משכורתם שלמה מעם ה'.

תודה מיוחדת ברצוני להודות לרעיתי הנעלה מרת חנה פייגא תחי' שכל אשר לי שלה הוא. יתן ה' שנזכה להמשיך לגדל ילדינו לתורה ליר"ש ולמידות טובות עד ביאת גוא"צ.

לסיום, ברצוני להודות ל"אי"ש אשר רוח בו", הג"ר אי"ש הבר שליט"א, יו"ר "מתנת חיים", שבזכותו ניצלו עד עתה חייהם של למעלה משש מאות וחמישים חולי כליות, שמהווה סמל ודוגמא לדברי חז"ל "במקום שאין אנשים השתדל להיות אי"ש" [תרתי משמע], ויזם והקים וביסס את הארגון הנשגב והמרומם "מתנת חיים", ובזכותו יוצא לאור גם קונטרס זה, ואף דאג למימון ההוצאות. יתן ה' שיזכה להמשיך במפעלו הגדול ובקידוש ה' העצום שנעשה על ידו בכל רחבי תבל, מתוך בריאות ונחת לאויו"ש.

לזכרון עולם בהיכל ה׳

דודנו היקר והאהוב

ת״ח שעמל בתורה במסירות נפש

עושה מאהבה ושמח ביסורים

הרב הגאון רבי נחום זצ״ל

בן מרן הגאון רבי יצחק קוליץ זצ״ל

רבה של ירושלים

שהיה מעביר על מדותיו באופן מופלא

טוב לשמים וטוב לבריות

והאיר פנים לכל אדם

נלב״ע ד׳ תמוז תשע״ח

ת.נ.צ.ב.ה.

*מכתבו המיוחד של רבינו הגדול מרן הסטייפלר זצוק"ל

על מצות תרומת כליות

בעה"י יום ה' חיי שנת שלו' בארמנותי"ך לפ"ק (תשכ"ז)

לפאר מע"כ** הגאב"ד דשיכון סקווירא יע"א בארצה"ב כש"ת מהר"ם ניישלאס שליט"א אדחשכתר"ה בכל הכבוד כיאות.

מכתב כבוד גאונו הגיעני ומה אדע ולא ידע מר ובאמת מיראי ההוראה אנכי אך מפני עשה דכבוד תורה מוכרח אני עני על כל פנים להשיב איזו דברים.

כי הדעת נוטה דמאחר שכותב פא"מ [פאר מעלתו] שליט"א שע"י נתוח כזה [של נטילת כלי'] רק אולי אחד מאלף לא ניצל ח"ו, ומאחר שכפי שאומרים באופן טבעי יכול אדם לחיות עד מאה ועשרים שנה בכלי' אחת בלא שום הפרעות, א"כ נראה שנד"ד הלא בכלל מש"כ הפ"ת (בחו"מ סי' תכ"ו) בשם אגודת איזוב "שלא לדקדק ביותר" וכל כה"ג לכו"ע מצוה קעביד והוא בכלל הצלת נפשות [כמובן שכ"ז באופן שהרופאים ימצאו שבאחות החולה, הכלי' השני שתשאר הוא בסדר ובבריאות.] וכבר הביא פא"מ שליט"א שכ"ה בהרדב"ז ללשונות הרמב"ם ז"ל (סי' רי"ח) וכן בשעת הדליקה ח"ו היו נכנסים להצלת תינוקות וחולים גם בשיש צד סכנה ח"ו למצילים ואין פוצה פה ומערער בזה.

כ"ז כתבתי הנראה דרך שיקול הדעת אך הלכה למעשה לא די הוא ופא"מ שליט"א רב גוברי' להכריע ע"פ דעתו הרחבה.

המצפה לרחמי שמים ולגאולה שלמה בב"א

יעקב ישראל קניבסקי

---

* מכתבו של רבינו נדפס בספר "אגרות ורשימות הקה"י" ח"ד עמ' ט"ו, וכן ב"זרע יעקב" (סקוורא) חלק י"א עמ' י"ד.

** מכתבו של הגאון השואל מופיע בסוף הקונטרס בעמ' פד.

סימן א'

האם יש חיוב להכנס לספק סכנה כדי להציל נפש חבירו

הגמ' בסנהדרין (עג.) מביאה הברייתא "תניא מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או ליסטין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך".

וברמב"ם (הלכ' רוצח פ"א הי"ד) כתב וז"ל "הרואה את חבירו טובע בים או ליסטים באין עליו וכו' ויכול להצילו הוא בעצמו, או שישכור אחרים להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך", עכ"ל.

והבית יוסף (חו"מ סי' תכ"ו ס"א) כתב בשם הגה"מ דכתב בשם הירושלמי דחייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו מסכנה ודאית. וכתב הב"י שהטעם הוא "משום שהלה ודאי והוא ספק", עכ"ל, והב"י שנה דבריו גם בכס"מ על הרמב"ם (בהלכ' רוצח שם) כנ"ל, [ובשני המקומות לא הביא מאן דפליג על זה], וסיים וכל המציל נפש מישראל כאילו קיים עולם מלא.

ובסמ"ע (שם) הקשה מדוע השו"ע לא הביא דין זה, ותירץ דמאחר והרמב"ן הרי"ף והרא"ש והטור השמיטו דין זה לכן גם השו"ע השמיטו. וכתב הפתחי תשובה (שם) בשם האגודת אזוב דס"ל דתלמודא דידן פליג על הירושלמי בזה.

ובב"ח (שם) כתב "דלשון הברייתא משמע דחייב להציל אפי' אינו ברור לו שיכול להצילו חייב להכניס עצמו בספק סכנה להצילו, אבל הרמב"ם כתב "ויכול להצילו" דמשמע דדוקא בדאין ספק שיכול להצילו אבל אינו חייב להכניס עצמו בספק סכנה להצלת חבירו", ולכן הביא הטור הברייתא ולאחמ"כ כתב הטור "והרמב"ם כתב וכו'" שבא לאפוקי ממה שכתב בתחילה שמשמע בברייתא, ומוסיף הב"ח "מיהו בהגהות מימוני כתב וז"ל בירושלמי מסיק אפי' להכניס עצמו בספק סכנה עכ"ל ומביאו הב"י",

עכ"ל הב"ח.

ויש שרצו ללמוד בדעת הב"ח דמ"יכול להצילו" מוכח שכל היכא שיש ספק סכנה למציל, אינו מחוייב להכנס לזה גם באופן שחבירו ינצל בודאות, בין אם המציל יחיה ובין אם לאו.

אך ביאור זה ק"ק דהא באופן שחבירו ינצל **בודאות** למרות שהוא יכנס לספק סכנה, ג"כ הוי בכלל "ויכול להצילו", א"כ מהיכי תיתי ללמוד מלשון זה של "ויכול להצילו", שאף באופן שכזה אין חייב ליכנס לספק סכנה.

ולכן נראה לענ"ד בדברי הב"ח שכל הנידון הוא משום שאין ודאות שיצליח להציל חבירו שטובע בנהר וכדו', משום שמכניס עצמו לספק סכנה ויתכן שימות מבלי להציל את חבירו, ולכן פטור מלהכניס עצמו לספק סכנה לדעת הרמב"ם והטור, אך אם בכ"ז יש ודאות שיצליח להציל את חבירו חייב אף להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו, וכנראה שטעמו הוא כסברת הב"י "שהלה ודאי והוא ספק", ורק באופן שיתכן שמחמת שמכניס עצמו לספק סכנה ימות ולא יצליח להצילו אינו מחוייב [לרמב"ם ולטור] משום ששניהם במצב של ספק, ואף שסכנתו של חבירו ודאית אך הצלתו מוטלת בספק.

וכן איתא בחידושי מהר"י שפירא (נדה סא:) (שהיה תלמיד קרוב לגרעק"א) שהוכיח מהשאילתות דלא כירושלמי, אך כתב דמוכח שם מלשון השאילתות "דלמא איתא למילתיה ולא מסתייעא מילתייכו" דכל זה דוקא **בספק** אם יצילו ולכן אינו מחוייב להכניס עצמו בספק סכנה, אך בודאי יצילו יש לו להכניס עצמו בספק סכנה בשביל זה, יעוי"ש. וכן בשו"ת עמודי אור (צ"ו ג') כתב להדיא שרק בספק הצלה דהוי "ספק וספק" אינו מחוייב, אך בודאי הצלה מחוייב להכניס עצמו בספק סכנה, יעוי"ש.

ומהמאירי לכאורה מוכח דלא כהירושלמי דכתב וז"ל "מי שראה חבירו טובע בנהר או חיה גוררתו או ליסטים באים עליו חייב להשתדל בהצלתו וכו' אם הוא יכול בלא סכנה" עכ"ל, מוכח שלספק סכנה אינו מחוייב להכניס עצמו. אך לדברינו בשיטת הב"ח, אולי י"ל דמה שאינו חייב ליכנס לספק סכנה

כדי להציל חבירו משום שאם הוא עצמו יטבע ממילא יש סכנה שגם חבירו לא ינצל וממילא הוי "ספק הצלה", ואינו חייב להכניס עצמו לספק סכנה באופן שיש ספק אם יצליח להציל חבירו, ולכן כתב המאירי "אם הוא יכול בלא סכנה", אך לו יצויר מצב שאף אם מכניס עצמו לספק סכנה עדיין הצלת חבירו הינה ודאית, יתכן לומר דחייב משום "שהוא ספק והלה ודאי".

אך באיסור והיתר (שער נ"ט אות ל"ח) מוכח להדיא דאף **בודאי** הצלה אינו מחוייב להכניס עצמו בספק סכנה, דכתב [על הדין דרואה חבירו טובע בנהר ויכול להצילו ואינו מצילו עובר על לא תעמוד על דם רעך] וז"ל "ומיהו אם בודאי היה ג"כ מסוכן עמו, אין לו לסכן גופו מאחר שהוא חוץ מן הסכנה אע"פ שרואה במיתת חבירו כדדרשינן וחי אחיך עמך, ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית", עכ"ל. ומזה שמשווה בין טובע בנהר לדרשת "וחי אחיך עמך" ששם [בשנים שהלכו במדבר וכו'] מיירי בודאי הצלה, שאם יתן לחבירו לשתות כל המים בודאי ינצל, וס"ל דאין מחוייב להכניס עצמו לסכנה אף באופן **שודאי** ינצל חבירו, [ודלא כמשמעות הב"ח]. ויעוין בכנה"ג (חו"מ תכ"ו) שהביא דבריו, וכן בא"ר (שכ"ט ח') שהביא מהאו"ה סיעתא לשו"ע שהשמיט הירושלמי, יעוי"ש.

[**ויעוין בשטמ"ק** (ערכין ז.) בשם התוס' רא"ש דס"ל בדינא דמתני' באהלות, באשה המקשה לילד מחתכין עובר שבמעיה וכו' מפני שחייה קודמין לחייו, דהטעם הוא משום שעובר חשיב "ספק נפש", ודוחין **ספק** נפש (של העובר) מפני **ודאי** נפש (של האם) ומצילין את אמו במיתתו, עכ"ד.

ויש לעיין אי מוכח מדבריו כדעת ההגה"מ בשם הירושלמי שמחוייב ליכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו, וכטעם הב"י משום "שהלה ודאי והוא ספק", או דלמא יש לחלק בין עובר דהוא "ספק נפש" דנדחה מפני "ודאי נפש", לבין אדם שהוא "ודאי נפש" והנידון הוא אי מחוייב ליכנס ל"ספק סכנה" כדי להציל חבירו מ"ודאי סכנה", וצ"ע].

ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב ללשונות

הרמב"ם רי"ח) פשיטא ליה דראה חבירו טובע בים וכדו', ודאי איכא קצת סכנה למציל, ובכ"ז חייב להציל, על כרחך שחייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו, וז"ל "ולא זו בלבד אלא אפי' יש בו קצת ספק סכנה, כגון ראה אותו טובע בים או לסטים באים עליו או חיה רעה שיש בכל אלו ספק סכנה, אפילו הכי חייב להציל", עכ"ל. ובהמשך כתב וז"ל "אבל להציל נפש חבירו וכו' אפי' במקום דאיכא ספק סכנה חייב להציל, והכי איתא בירושלמי".

אך מיד מוסיף הרדב"ז יסוד גדול וז"ל "ומ"מ אם הספק נוטה אל הודאי וכו' ואפי' בספק מוכרע, אינו חייב למסור נפשו, דמאי חזית דדמא דידך סמיק טפי דלמא דמא דידיה סמיק טפי, אבל אם הספק אינו מוכרע אלא **נוטה אל ההצלה**, והוא לא יסתכן ולא הציל עבר על לא תעמוד על דם רעך", עכ"ל, כלומר שבספק שקול או נוטה למיתה אינו חייב להכניס עצמו לספק סכנה שכזה אף לירושלמי, דאמרי' מאי חזית וכו' אף בספק סכנה כגון זה, אך בספק סכנה "הנוטה אל ההצלה" חייב אדם להכניס עצמו לזה כדי להציל חבירו.

ובאופן דהסכנה היא ספק השקול, כתב הרדב"ז (בח"ג תרכ"ז) דהוי "חסיד שוטה" אם מכניס עצמו לזה, "דספק דידיה עדיפא מודאי דחבריה". נמצא דלדעת הרדב"ז אם הוי ספק הנוטה אל ההצלה הוי חיוב להכניס עצמו לספק סכנה, ואם הוי ספק השקול הוי חסיד שוטה.

(ובמנ"ח (רצ"ו א') הביא רק דברי הרדב"ז (בח"ג) דהוי חסיד שוטה ופסק כמותו, אך לא הביא דברי הרדב"ז הנ"ל (בח"ב), ולכן הקשה מדוע הרדב"ז לא מביא כלל הירושלמי, "וצריכים אנו לקבל באימה דברי הירושלמי", עכ"ד).

[ויעוין לקמן (סי' ג') דהקשינו דלכאורה איכא סתירה בדברי הרדב"ז, דבח"ב (רי"ח) כתב דבספק סכנה הנוטה אל ההצלה חייב, ובח"ג (תרכ"ז) משמע דהוי מידת חסידות, יעוי"ש מה שכתבנו לבאר בזה].

נמצא דנחלקו הב"י והרדב"ז בדעת הירושלמי, דלדעת הב"י שסתם דבריו, אף בספק שקול חייב

להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו משום "שהלה ודאי והוא ספק", ולדעת הרדב"ז המכניס עצמו לסכנה בספק השקול כדי להציל חבירו הרי"ז חסיד שוטה "דספק דידיה עדיפא מודאי דחבריה", אך בספק סכנה הנוטה אל ההצלה ס"ל לרדב"ז, דלירושלמי וכן להלכה, חייב להכניס עצמו לספק סכנה שכזה.

ויש לעיין בזה דיתכן דלא נחלקו הב"י והרדב"ז אלא רק בדעת הירושלמי, אך להלכה לא פליגי, דהשו"ע לשיטתו בב"י דס"ל דהירושלמי מיירי בספק השקול וחייב משום "שהלה ודאי והוא ספק", לכן השמיטו השו"ע דס"ל דהבבלי פליג עליה, והסברא היא "דספק דידיה עדיפא מודאי דחבריה" כלשון הרדב"ז. אך בספק קטן הנוטה אל ההצלה יתכן דס"ל לב"י כרדב"ז דחייב בספק סכנה כזה להכניס עצמו לכך כדי להציל חבירו. והרדב"ז לשיטתו דס"ל גם בירושלמי שבספק השקול אינו חייב להכניס עצמו לזה לכן פוסק כירושלמי, ורק בספק סכנה הנוטה אל ההצלה ס"ל דחייב דבכל טובע בים או ליסטים וחיות רעות וכדו' יש קצת סכנה למציל ובכ"ז חייב כדינא דברייתא.

ועוד נראה לבאר בזה דהנה כתב הפתחי תשובה בשם האגודת אזוב [שהביא ממהר"ם זאב] (חו"מ תכ"ו ב') דהסיבה שהשמיטו הרמב"ם והשו"ע וכו' לדין זה משום שהבבלי פליג על הירושלמי. ובאחרונים התחבטו היכן מצינו שהבבלי חולק על הירושלמי וס"ל שאין חייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו. [יעוין לקמן שהבאנו כמה שיטות בזה].

והבאנו לעיל את דברי האיסור והיתר שמשווה דין זה לדעת ר"ע דיליף מ"וחי אחיך עמך" שחייך קודמין, ומוסיף האו"ה "ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית", עכ"ל. יוצא מדבריו שהבבלי פליג על הירושלמי משום שדרשת ר"ע מ"וחי אחיך עמך" ד"חייך קודמין" כולל גם ספק סכנה, "דלא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית", וממילא "חייך קודמין לחיי חבירך", ולכן לא פסקינן לירושלמי.

אך בקצת סכנה א"א לומר "דלא מצינו חילוק בין קצת סכנה למיתה

ודאית", דהא רב ושמואל פליגי אי הולכין בפקו"נ אחר הרוב או לא, ולשיטת רב הולכין אחר הרוב אף בפקו"נ, [ואף שיש לחלק בין הולכין אחר הרוב ב"מפקחין עליו הגל", שס"ל לרב דאזלינן בתר רובא כמו בכל התורה, לנידון דידן, דבקצת סכנה בפשטות אין "דין רוב", אך במהר"ם שיק שיובא לקמן איתא להדיא דלרב דהולכין בפקו"נ אחר הרוב, א"כ גם ליכא למיחש לקצת סכנה, וחייב בהצלת חבירו]. ואף דקיי"ל כשמואל דאין הולכין בפקו"נ אחר הרוב דמפני חומרת פקו"נ חיישינן אף למיעוטא, אך אפ"ל דכיון דהוי פקו"נ מול פקו"נ דחינן **מיעוט** סכנה דידיה מפני **ודאי** סכנה דחבריה לכו"ע. [ומצינו חילוקים נוספים בין "מיעוט סכנה למיתה ודאית" כגון להתעסק בציד חיות כדי להתפרנס מכך, שכתב הנודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד י') שמותר אף שיש בכך קצת סכנה. וכן שלוחי מצוה דאינם נזוקים בלא שכיח הזיקא, (וראה בקובץ שיעורים (פסחים ח.) דאיכא רוב, וראה גם בהלכ' שבת בשבת (ח"ב כ"ט הע' 101) מה שהקשה ע"ז), ועכ"פ במיעוט שאינו מצוי ודאי שלוחי מצוה אינם נזוקים, וכן שייכא במעוט סכנה דינא דגמ' (בשבת קכט:) ד"כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה'"], ופשיטא שדברי האיסור והיתר "דלא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית" לא שייכא במיעוט סכנה וכנ"ל.

היוצא מדברינו דיתכן לומר שכל הפלוגתא בין הב"י, האיסור והיתר, והרדב"ז, הוא רק בדעת הירושלמי, אך להלכה לכו"ע אין מתחייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו בספק השקול ואף הוי חסיד שוטה, אך בספק הנוטה אל ההצלה יתכן דלכו"ע כן מחוייב להכניס עצמו לזה כדי להציל חבירו ממיתה ודאית.

ודין זה לא הושמט מהרמב"ם והטושו"ע משום שכבר כתב הרדב"ז שבכל טובע בים או ליסטים וכדו' איכא בפשטות קצת סכנה למציל וממילא מעצם דין זה שחייב להציל הטובע או הנמלט מחיות רעות שנפסק ברמב"ם ובטושו"ע מוכח שחייב בכך, וכנ"ל.

ובאחרונים [באגודת אזוב הנ"ל, ועוד] מצינו כמה שיטות היכן מצינו

דהבבלי פליג על הירושלמי בדין זה.

א. האגודת אזוב מביא ראיה מהגמ' בנדה (סא.) הנהו בני גלילא וכו' דמיירי שם שרצו שרבי טרפון יצילם ע"י שיחביאם, וכתב שם תוס' (ד"ה אטמרינכו) בשם השאילתות שר"ט אמר להם "שאם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלך", מוכח שאין להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו.

ב. האחרונים [האגודת אזוב, והמהר"ם שיק ועוד] מביאים ראיה מהגמ' בסנהדרין (עג.) מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר וכו' ת"ל לא תעמוד וכו', ומקשה הגמ' הא ילפינן מ"והשבותו לו" להשבת גופו ולמה לי הפס' "לא תעמוד על דם רעך", ומתרצת הגמ' דצריכא "למיטרח ולמיגר אגורי" דהיינו שצריך לטרוח ולשכור פועלים אם אינו יכול להצילו בעצמו. ומוכיחים האחרונים דדוקא לשכור פועלים אך להכניס עצמו לספק סכנה לא צריך.

וכדיוקם מוכח לכאורה בדברי היד רמ"ה (סנהדרין עג.) דס"ל דלמטרח ולמיגר אגורי הוא בדוקא, "אבל לאצולי בממוניה לא", יעוי"ש היטב. (אך במאירי (שם) כתב דבאין לחבירו ממון חייב המציל להוציא ממון כדי להצילו, יעוי"ש).

ג. הוכחת האו"ה ועוד מדרשת ר"ע מ"וחי אחיך עמך" דחייך קודמין (ב"מ סב.), וס"ל דפשיטא דאין חילוק בין ספק סכנה למיתה ודאית, וא"כ גם ספק סכנת חייו קודם לחיי חבירו.

ד. הוכחת העמק שאלה (קמ"ז) מהגמ' בנדרים (פ:) "תניא מעיין של בני העיר חייהן וחיי אחרים חייהן קודמין, כביסתן וחיי אחרים לת"ק חיי אחרים קודמין לכביסתן ולר' יוסי כביסתן קודמת לחיי אחרים", ופוסק השאילתות דהלכה כר' יוסי, וטעמיה דר' יוסי הוא שכביסה יש בה ספק סכנה. יעוי"ש.

והנה יש לעיין בכל הוכחה והוכחה **בתרתי**.

א. אי מוכח שגם **ב"ודאי הצלה"** דהיינו שחבירו ודאי ינצל ג"כ פטור מלהכניס עצמו לספק סכנה, או דלמא אפ"ל שדוקא בספק הצלה אינו מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה כשגם הצלת חבירו אינה ודאית, אך בודאי הצלה אין ראיה אם אינו מחוייב לעשות זאת,

[דדעת הב"ח [לענ"ד], וכן דעת העמודי אור ומהר"י שפירא [תלמידו של הגרעק"א] דבודאי הצלה חייב].

ב. אי מוכח שגם **ב"ספק סכנה הנוטה אל ההצלה"** ג"כ אינו מחוייב להכניס עצמו לכך כדי להציל חבירו מודאי סכנה, או שמוכח רק שב"ספק השקול" אינו מחוייב בכך אך בספק הנוטה אל ההצלה אין הוכחה ויתכן שחייב, וכדעת הרדב"ז הנ"ל.

ועתה נבא לדון בהוכחות הנ"ל אי מוכח גם בודאי הצלה או רק בספק הצלה.

א. הוכחת האגודת אזוב ועוד מהגמ' בנדה שר"ט לא הכניס עצמו לסכנה וכו'.

לכאורה ההוכחה היא רק בספק הצלה, משום שיתכן שהיו מצליחים לתופסם במקום מחבואם, ממילא אין כאן הצלה ודאית, וכך איתא גם בעמודי אור (סי' צ"ו) ובחי' מהר"י שפירא וכנ"ל, וממילא בודאי הצלה אין הוכחה מהכא שהבבלי פליג על הירושלמי. [ויתכן גם שלא היתה שם סכנה ודאית לבני גלילא אלא רק ספק סכנה משום שרק יצא עליהם קול שהרגו נפש אך יתכן שהיו מוכיחין שזה שקר ולא מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו מספק סכנה].

ב. הוכחת האחרונים מהגמ' בסנהדרין (עג.) דמוכח דדוקא לטרוח ולשכור פועלים חייב משום "לא תעמוד" וכו', אך להכניס עצמו לספק סכנה אין צריך, לכאורה ראיה זו היא אף בודאי הצלה. אך יש לדחות לפי דברי הר"ן בסנהדרין (שם) דמקשה למה בעינן ללאו ד"לא תעמוד על דם רעך" הרי איכא למילף מדינא ד"רודף" שמצוה להרוג הרודף כדי להציל הנרדף, א"כ טובע בנהר או לסטים נמי מצוה לטרוח בהצלתו. ומתרץ הר"ן וז"ל "י"ל דמקרא דניתן להצילו בנפשו לא שמעינן אלא במי שברור לו כשמש שהוא רוצה להרגו, ובכה"ג במי שברור לו כשמש שיטבע בנהר אם לא יצילוהו הוא דמחייב להצילו, אבל על **ספק** לא שמעינן מידי, משום הכי אתא קרא דלא תעמוד וכו' לומר שהוא מצווה לטרוח בו אף על **הספק**, עכ"ל. לפי"ז י"ל שאין ראיה למצב של ודאי הצלה משום שבעינן לחדש דלאו דלא תעמוד מחייב "למיטרח

ולמיגר אגורי" אף **בספק** סכנה של חבירו ובזה חייב רק למיטרח ולשכור פועלים ולא להכניס עצמו לספק סכנה, אך **בודאי** סכנה של חבירו **ובודאי** הצלה של חבירו יתכן שיש לו להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבירו "דהלה ודאי והוא ספק", משא"כ בספק סכנה של חבירו או ספק הצלה של חבירו אינו מחוייב אלא רק לשכור פועלים. (עפ"י הכלי חמדה (כי תצא, "והשבותו") בשם מוהר"ח העלר על ספר המצוות).

ג. הוכחת האיסור והיתר מדרשת ר"ע מוחי אחיך עמך דילפינן דחייך קודמין "ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית", פשיטא שראיה זו היא גם בודאי הצלה, דכמו שבמיתה ודאית אינו מחוייב להמית עצמו כדי להציל חבירו הצלה ודאית, כך גם בספק סכנה. אך גוף הוכחת האו"ה איננה מגופא דגמ' דהא ניתן לומר להיפך דדוקא "ודאי חייך קודמין" ולא "ספק חייך" [כמו דפשיטא ליה למרן הגר"ש רוזובסקי בשיעורי ר"ש סנהדרין (עג.) (רק שמחלק שם בין ריפוי לאונסים), יעוי"ש ויעו"ע במנחת אליהו (למו"ז מרן הגר"י קוליץ זצ"ל ח"ג סי' ל' בסופו)], אלא **מסברא** "דלא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית", אך החוות יאיר (קמ"ו) מוכיח להיפך ממש מאותה גמרא גופא, דמביא הירושלמי דחייב ליכנס לספק סכנה וכו' ולאחמ"כ כתב וז"ל "וש"ס דידן בבבא מציעא (סב.) נמי הכי משמע דדוקא התם שאם ישתו שניהם ימותו **ודאי**, משא"כ **בספק** יש לומר ישתו שניהם ולא ישתה הוא לבדו, וימות חבירו ודאי, וא"כ מחוייב ליכנס לספק נפשות אפי' **בספק** הצלה, וצ"ע". עכ"ל. ומלבד זאת שמוכיח מהגמ' להיפך שכן מחוייב ליכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו אף בספק הצלה [שזהו חידוש עצום בפני עצמו], אף פשיטא ליה מסברא שיש חילוק בין "סכנה למיתה ודאית", דאל"כ מהיכי תיתי לדייק ולחלק בין מצב "שאם ישתו שניהם ימותו ודאי" לבין "ספק מיתה", [ובתפארת ישראל במשניות (פאה א' א') פשיטא ליה דחייך קודמין הוא רק בודאי וודאי או בספק וספק, יעוי"ש].

ויעוין באג"מ (יו"ד קע"ד ד') דיוצא מדבריו דיש חילוק מהותי בין

"סכנה למיתה ודאית" דכתב דאף שאין מחוייב ליכנס לספק סכנה להצלת חבירו אך **רשאי** ליכנס לספק סכנה להצלת חבירו משום שמוכח ברש"י (סנהדרין עד.) דחייו וחיי חבירו **שוין** [יעוי"ש ברש"י], ולכן ב"הוא ספק וחבירו ודאי" רשאי ליכנס לספק סכנה כדי להצילו, [רק שאינו מחוייב בכך מפני שלכל הלאוין אינו מחוייב לסכן עצמו כדי שלא לעבור בלאו, יעוי"ש] אך להרוג עצמו **בודאי** כדי להציל חבירו ס"ל למרן האגרות משה דאינו רשאי לעשות זאת [יעוי"ש טעמו].

נמצא דמדינא דגמ' אין הוכחה דלא כירושלמי אלא מסברא, אך בסברא זו גופא נחלקו רבותינו.

ד. הוכחת העמק שאלה ועוד מהגמ' בנדרים (פ:) ממעיין של בני העיר שכביסתן של בני העיר קודמת לחיי אחרים לפי ר' יוסי. לכאורה אין להוכיח מהכא דאף בודאי הצלה, וודאי סכנה דחבירו, דפטור מליכנס לספק סכנה בשבילו, דיתכן לומר דדוקא באופן שיש כאן רק **ספק** סכנה לחיי אחרים שיתכן שישיגו מים ממקום אחר, [דיעוין בהפלאה (שנביא לקמן) דס"ל שאין כאן כל סכנה משום שיכולים להביא ממקום אחר], וממילא הוי "ספק וספק", אך בודאי סכנה דאחרים, וודאי הצלה, יתכן שחייב. [ולקמן נביא מהאחרונים שאין כאן כלל הוכחה דלא כירושלמי].

ועתה נבא לדון בהוכחות הנ"ל אי מוכח כן רק בספק השקול או גם **בספק סכנה הנוטה אל ההצלה.**

א. הוכחת האגודת אזוב ועוד מהגמ' בנדה שר"ט לא הכניס עצמו לסכנה להצלת בני גלילא.

הנה אין הוכחה מגמ' זו כלל דלא כרדב"ז דס"ל שבספק סכנה הנוטה אל ההצלה חייב ליכנס לזה כדי להציל חבירו, משני טעמים.

טעם א. משום שמיירי שם בספק הצלה וכנ"ל, וממילא אין שום ראיה שבודאי הצלה אינו חייב בכך.

טעם ב. משום שיתכן מאוד שמיירי שם בספק השקול [או אף בספק הנוטה אל הסכנה].

ב. הוכחת האחרונים מהגמ' בסנהדרין (עג.) דילפינן מלא תעמוד על דם רעך דחייב "למיטרח ולמיגר אגורי" משמע שביותר מכך אין חיוב וא"כ אין צריך ליכנס בספק

סכנה להצלת חבירו.

הנה הוכחה זו היא גם על ספק סכנה הנוטה אל ההצלה [כשלא מדובר בסכנה רחוקה כדלקמן], דפשיטא שלטרוח ולמיגר אגורי פחות חמור מאשר ליכנס לספק סכנה, אף ספק הנוטה אל ההצלה.

אך לדברי הר"ן שהבאנו לעיל דמיירי הכא **בספק** אם יטבע, א"כ יש לנו ראיה שאין חיוב רק בספק הצלה ולא בודאי הצלה, וכנ"ל.

ומסתבר שאף הרדב"ז יודה **שבספק** הצלה אין חייב אדם ליכנס לספק סכנה, אף הנוטה אל ההצלה, כדי שאפשר שינצל חבירו. [ומש"כ שם הרדב"ז (בלשונות הרמב"ם) דאף בלא ברי הזיקא חייב להציל חבירו, מסתמא כוונתו באופן שלא צריך להכנס לספק סכנה בשביל כך, ודו"ק].

ג. הוכחת האו"ה מדרשת ר"ע ד"חייך קודמין" ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית. ע"כ.

הנה פשוט [כמו שכתבנו לעיל] שאין מכאן שום הוכחה על "ספק הנוטה אל ההצלה", דודאי מצינו חילוקים בין קצת סכנה למיתה ודאית, כמו לסכן עצמו בשביל פרנסתו וכדו', [ואף בעצם הדבר פליגי רב ושמואל אי הולכין בפקו"נ אחר הרוב], ופשיטא דניתן לומר שודאי סכנה דחבריה ידחה מיעוט סכנה דידיה.

ואוסיף פה הגדרה נפלאה שראיתי בשיעורי תורה לרופאים לגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (ח"ב הי"ד), דהקשה היאך יתכן דס"ל לרדב"ז דכל ספק הנוטה אל ההצלה יהיה מחוייב ליכנס לזה להצלת חבירו אף אם הסכנה היא ארבעים אחוז [ואף למעלה מכך], הרי הרדב"ז גופא כתב (בח"ג תרכ"ז) בענין קטיעת ידו וכדו' כדי להציל חבירו, דאין מחוייב בכך משום ד"דרכיה דרכי נועם" ואין זה דרכי נועם שיניח אדם שיחתכו את ידו וכדו' כדי שלא ימיתו את חבירו, [יבואר לקמן באריכות], וא"כ גם להכניס עצמו לכזאת סכנה לכאורה אי"ז דרכי נועם.

ומבאר הגר"י שליט"א ביאור נפלא שאין מודדים זאת "באחוזים", אלא מה שאדם היה מוכן להקריב ולהסתכן בשביל האינטרסים הכי חשובים שלו [של עצמו], חייב הוא גם בשביל הצלת חבירו.

[ודוגמא לזה מביא הגאון שליט"א את פסק המשנה ברורה (סי' קנ"ו ס"ב) (ובשעה"צ סק"ג) דכתב על מה שחייב אדם לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי, וז"ל "אלא יעשה רק כדי פרנסתו, אך בזה גופא צריך להזהר מפיתוי היצר וכו'", והוסיף בשעה"צ "וכדי שלא ירמה אותו היצר, יתבונן אילו הוא היה מתחייב לזון את חבירו ולהלבישו לפי ערכו מה היה אומר אז, איזה דבר הוא הכרח" עכ"ל].

ה"ה כאן האדם יבדוק עצמו עד כמה היה מוכן להסתכן בשביל הדברים הכי חשובים בשבילו (בשביל עצמו) [שמניח בדעתו שישאר בחיים], בגבולות סכנה זו חייב אדם להסתכן כדי להציל חבירו. עכתו"ד.

ד. ההוכחה שמביאים מנדרים (פ:) ממעיין של בני העיר שלדעת ר' יוסי כביסתן קודמת לחיי אחרים, לכאורה מוכח שאף בספק הנוטה אל ההצלה אין חייב להכנס לזה כדי להציל חבירו, משום שאף ש"כביסתן חיותא הוא", אך ודאי דהוי רק קצת סכנה ולא ספק השקול, כמ"ש העמק שאלה.

אך לדברינו לעיל דמיירי הכא בספק סכנה **שלהם**, א"כ אין מכאן ראיה דלא כרדב"ז וכנ"ל. [ויבואר לקמן כמה דחיות לעצם הראיה מהגמ' שם דלא כירושלמי].

נמצא דלכאורה כל הראיות הנ"ל לכך שהבבלי פליג על הירושלמי אין בהם כדי להוכיח שאף "בודאי הצלה" [של הניצול], ו"בספק הנוטה אל ההצלה" [של המציל], אין מחוייב ליכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו.

והנה בעצם הראיות הנ"ל אף בספק השקול, ובהצלה שאינה ודאית, יש לדון בכל אחד ואחד מהם כדלהלן.

א. בראיית האגודת אזוב והיד אליהו (סי' מ"ג) מהגמ' בנדה (סא.) מר"ט שלא רצה להחביא את בני גלילא וכו'.

יש לדון דאולי מיירי שם בספק סכנה שלהם דיתכן שיכלו להחביא עצמם אף ללא ר"ט [כן כתב בהגהות זר זהב על האו"ה]. וכן לדעת רש"י בנדה (שם) אין ראיה כלל, דכתב "ושמא הרגתם **ואסור** להצילכם" עכ"ל. ויעו"ע באחרונים שדנו בראיה זו ובדעת רש"י,

ואכמ"ל.

ב. ראיית האחרונים [היד אליהו, המהר"ם שיק, המנ"ח ועוד] מהגמ' בסנהדרין (עג.) דדוקא למיטרח ולמיגר אגורי חייב, אך להכניס עצמו בספק סכנה פטור.

באמת הערוך לנר (שם) הקשה על שיטת הב"י בשם הירושלמי מגמ' זו, ותי' דצ"ל לשיטת הב"י דשאלת הגמ' היתה למה לי "והשבותו לו", דמספיק "לא תעמוד על דם רעך", ועל זה תירצה הגמ' דבעינן לרבות למיטרח ולמיגר אגורי, ומוסיף הערול"נ דס"ל לב"י כר"ן דכתב דדרשת הגמ' היא מיתורא ולא ממשמעות הפס', אך מרש"י באמת מבואר דלא כירושלמי דכתב דילפינן ממשמעות הפסוק דלא תעמוד דצריך למיטרח ולמיגר אגורי, ועל כרחך דלא ס"ל כירושלמי, וכדעת הרי"ף והרמב"ם שהשמיטו הירושלמי, עכתו"ד. [ויעו"ע בספרי דבי רב (כי תצא פיסקא ה' רכ"ג)].

ולענ"ד נראה לבאר עוד, דיש להקשות דאיכא עוד כמה נפק"מ דבעינן לפס' ד"לא תעמוד", א. שגם "עוסק במצוה" דפטור ממצות "והשבותו לו", לא יהיה פטור מלהציל חבירו. ב. לשיטות שחייב כל ממונו (יובא לקמן), בעינן ללאו ד"לא תעמוד" לחייב לתת כל ממונו. ג. לשיטות שחייב לקטוע אברו עבור הצלת חבירו (יובא לקמן בסי' ג'), בעינן ללאו ד"לא תעמוד" לחייב בכך. ונראה דהגמ' נקטה דוגמא אחת של "למיטרח ולמיגר אגורי", להוכיח דלאו ד"לא תעמוד" איננו **נובע** ממצות "והשבותו לו", אלא הוא לאו מצד עצמו, [יעוין בקובץ תשובות (ח"א קכ"ד) (למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל) שלהדיא כתב כך שהוא לאו מצד עצמו, ולכן אין פטור של "עוסק במצוה"], וממילא י"ל דנקטה הגמ' את הדוגמא **השכיחה** של "למיטרח ולמיגר אגורי", ודו"ק. [וראיתי בחו"ב (סנהדרין עג.) דכתב סתמא "דחדא נקט", יעוי"ש].

והנה לפי ההוכחה מגמ' זו דמשמע דדוקא למיטרח ולמיגר אגורי חייב אך ביותר מזה פטור, קשה דא"כ למה ר"ע צריך לדרשת "וחי אחיך עמך" למילף ד"חייך קודמין", הרי כל מה שיותר מלמיטרח ולמיגר אגורי פטור, ולתי'

הערול"נ בדעת הב"י ניחא, אך לרש"י וכל הפוסקים שהשמיטו הירושלמי קשיא.

וי"ל לפי דברי הר"ן (שם) שהבאנו לעיל דמיירי ב"ספק הצלה", ולזה בעינן לחדש שחייב גם למיטרח ולמיגר אגורי, ולפי"ז בודאי הצלה יתכן שחייב אף ביותר מזה, ולכן בעינן ל"וחי אחיך עמך" ולמילף דחייך קודמין, אך לפי"ז הדרא קושיא לדוכתיה למה השמיטו הפוסקים הא דחייב אדם ליכנס לספק סכנה באופן דאיכא ודאי הצלה [דהא ליכא ראיה מלמיגר אגורי וכנ"ל].

ובאמת איכא ד' ביאורים במפרשים מ"ט אין מחוייב ליכנס בספק סכנה להצלת חבירו.

א. ביאור האו"ה דפשיטא ליה מסברא ד"חייך קודמין" הוא אף ב"ספק חייך", דלא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית, [ולעיל כבר הרחבנו בזה], וכן ברדב"ז (ח"ג תרכ"ז) משמע שזה מסברא "דספיקא דידיה עדיפא מודאי דחבריה", [רק שלשיטתו זה רק בספק השקול אך בנוטה אל ההצלה חייב].

ב. ביאור האגרות משה (יו"ד קע"ד ד') דלא תעמוד הוי ככל לאוין שבתורה דמחוייב לתת כל ממונו אך לא יותר מכך, ולכן לא חייב ליכנס בספק סכנה כמו שבכל הלאוין אין חיוב כזה.

ג. ביאור האחרונים דהחיוב של השבת גופו הוא כהשבת ממונו, ורק התרבה מלא תעמוד וכו' דחייב אף למיטרח ולמיגר אגורי, אך ליכנס לספק סכנה אף בודאי הצלה פשיטא שאין חיוב וכנ"ל.

ולשיטתם [לביאורים ב' וג'] צ"ב כנ"ל למה צריך לפס' וחי אחיך עמך למילף ד"חייך קודמין".

[ויעוין לקמן שיטה רביעית בזה, **שיטת המהר"ם שיק**, שלשיטתו מיושבות הקושיות הנ"ל].

ומצינו בזה כמה שיטות באחרונים.

דבשיעורי רבי שמואל (למרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל) (בסנהדרין עג.) כתב דיש לחלק בין ריפוי לאונסים, ובמקרה של קיתון של מים אם ישתה המים בעצמו נקרא שמתרפא ע"י לאו ד"לא תעמוד על דם רעך", ולזה בעינן לפס' וחי אחיך עמך ד"חייך קודמין".

ויש שנוקטים שכששותה המים

הוי גרם רציחה ולא הוי רק מניעת הצלה.

ויש שנוקטים שמירי בחיי שעה.

ויש שנוקטים ש"חייך קודמין" היינו שאינו רשאי להעדיף חבירו על חיי עצמו. (יעויין בחידושי רבינו חיים הלוי בתחילת הספר, ובגליונות חזו"א שם, ויעו"ע באחיעזר (ח"ג ט"ז), ובהעמק שאלה (קמ"ז), ויעוי"ע במנחת חינוך (מצוה רל"ז ורצ"ו ל"ב), ובאגרו"מ (יו"ד קמ"ה), ובשיעורי רבי שמואל (סנהדרין עג.), ובאבי עזרי (רוצח פ"א ה"ט) ובמנחת אליהו [למו"ז מרן הגאון ר"י קוליץ זצ"ל] (ח"ג סי' ל'). ואכמ"ל).

נחזור לעצם הראיות שהביאו האחרונים להוכיח שהבבלי פליג על הירושלמי [בספק השקול].

ג. ראיית האו"ה מ"וחי אחיך עמך", דס"ל דלא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית.

כבר הבאנו לעיל שיטת החוות יאיר, וכן מש"כ התפארת ישראל במשניות, ומש"כ האגרו"מ (יו"ד קע"ד ד' הנ"ל). ויש עוד לפלפל בזה, ואכמ"ל.

ד. ראיית העמק שאלה מנדרים (פ:) דהשאילתות פוסק כר' יוסי דכביסתן של בני העיר קודמת לחיי אחרים, יש לכאורה לדחות בכמה אופנים.

א. בקובץ תשובות (למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל) (ח"א קכ"ד) הביא דבגליון הש"ס בירושלמי (פ"ח דשביעית ה"ה) כתב דמהרמב"ם (שמיטה פ"ה) מוכח דפוסק כרבנן דר' יוסי, דס"ל דחיי אחרים קודמים.

ב. אף לשיטת ר' יוסי כתב ההפלאה (קו"א פ' י"ב) הובא גם בקובץ תשובות (שם) דלא מיירי באופן שיש סכנה לעיר האחרת, "אלא שיכולים להביא מים מעיר אחרת או שילכו משם", וכ"כ בתפארת ישראל (פאה א' א') דלא מיירי בסכנה אלא רק בצער הצמא, וממילא אין שום ראיה משם דלא כירושלמי.

[ויעוין ביד אליהו [לובלין] (סי' מ"ג) דהביא ראיה גם מסנהדרין (עד.) מרודף שהיה רודף אחר רודף להצילו ושיבר את הכלים דפטור וכו' ויעוין בדברי יציב (ו' ע"ט) (לגאון מקלויזנבורג האדמו"ר ר"י הלברשטאם) שדחה ראיה זו, ויעו"ע ביד אליהו שהביא עוד ראיות

לכאורה דלא כירושלמי. ומסיק שם דאין לאדם להכניס עצמו לספק סכנה, אא"כ חבירו גדול במעלה יותר ממנו, דאז מותר. וכן בכנה"ג למד בדעת האו"ה דאין להכניס עצמו לסכנה. אך המ"ב (שיובא להלן) למד באו"ה ש"אינו מחוייב", משמע שאינו מחוייב אך רשאי. יעוי"ש.

ונראה לענ"ד לבאר דפליגי הכנה"ג והמ"ב (בדעת האו"ה) ביסודו של מו"ז מרן הגר"י קוליץ זצ"ל בספרו המנחת אליהו (ח"ג סי' ל') אי ילפינן מ"וחי אחיך עמך" רק שאינו **מחוייב** להעדיף חיי חבירו על עצמו, אך רשאי לעשות כן, או נימא דילפינן מ"וחי אחיך עמך" שאינו **רשאי** לסכן עצמו עבור חיי חבירו, ודו"ק. (ויעוין לקמן בסי' ג' מש"כ בזה).

ויעו"ע באור שמח (רוצח פ"ז ה"ח) שהביא ראיה מגואל הדם, ובשעורי רבי שמואל (מכות י"א אות שע"ח) מש"כ לדחות ראיה זו].

ובמהר"ם שיק (סנהדרין עג. ובשו"ת קנ"ה) **איכא ביאור אחר בכל זה.**

דמקשה המהר"ם שיק כמה קושיות.

א. לשיטת הב"י בשם הירושלמי דחייב ליכנס לספק סכנה מקשה בתרתי, גם מהילפותא מ"לא תעמוד" דבעינן למיטרח ולמיגר אגורי מוכח שלהכניס עצמו לספק סכנה אינו צריך [וכנ"ל], וכן מקשה דהא כתיב "וחי בהם" וילפינן "ולא שימות בהם", דהיינו שאין לו להכנס אף לספק סכנה בשביל שלא לעבור על לאו, וא"כ גם לעבור על לאו ד"לא תעמוד על דם רעך" מותר לו שלא להכניס עצמו לספק סכנה בשביל זה.

ב. מקשה על גמ' דידן דלמה לי לדרשת ר"ע מ"וחי אחיך עמך" למילף ד"חייך קודמין", הא ידעינן דחייך קודמין מ"וחי בהם" וכנ"ל. [ולא שייכא הכא מאי חזית וכו'].

ומבאר המהר"ם שיק דבאמת לא בעינן לפס' מיוחד למילף דאין צריך להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו דידעינן זה מ"וחי בהם" וכנ"ל, והמח' בין בן פטורא לר"ע בשנים שהלכו במדבר וביד אחד מהם קיתון של מים דלבן פטורא ישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חבירו ולר"ע

"חייך קודמין", מיירי באופן שאין לו סכנה מיידית אלא ספק סכנה לאחר זמן, ואילו חבירו בודאי סכנה, וקמ"ל דאף בזה "חייך קודמין" לר"ע, ולבן פטורא אין חייו קודמין באופן זה. וס"ל לירושלמי כבן פטורא. [ויעוין נמי בגליונות החזו"א על חידושי הגר"ח מבריסק בתחילת הספר].

ביאור נוסף מבאר המהר"ם שיק, וכותב "שיותר נראה" כביאור זה, דמיירי בספק סכנה הנוטה אל ההצלה ולא בספק השקול, ולכן חייב להכניס עצמו לספק סכנה הנוטה אל ההצלה להצלת חבירו. וס"ל לירושלמי כרב שהולכין בפקו"נ אחר הרוב, אך שמואל סובר שאין הולכין בפקו"נ אחר הרוב וחיישינן למיעוט סכנה, ולכן אין חייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה הנוטה אל ההצלה והלכתא כשמואל, יעוי"ש היטב.

נמצא דביאורו הב' של המהר"ם שיק הוא כדעת הרדב"ז הנ"ל בשיטת הירושלמי, אך לרדב"ז זו אינה רק שיטת הירושלמי אלא גם להלכה ס"ל דבספק הנוטה אל ההצלה חייב להציל, ואילו למהר"ם שיק זוהי רק שיטת הירושלמי, אך לא קיי"ל כן.

עכ"פ בדעת המהר"ם שיק יוצא ברור שאין נפק"מ למעשה בין "ספק הצלה" ל"ודאי הצלה", ובין "ספק שקול" ל"ספק הנוטה אל ההצלה", שבכל האופנים להלכה אין חיוב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו, והטעם הוא משום "וחי בהם", דאין לאדם חיוב להכניס עצמו אף לספק סכנה הנוטה אל ההצלה כדי שלא לעבור בלאו ד"לא תעמוד על דם רעך". [וטעם נוסף כתב משום הגמ' (בסנהדרין עג.) דדוקא למיטרח ולמיגר אגורי חייב אך לא ליכנס בספק סכנה, אך כבר הבאנו דלפי הר"ן (שם) ליכא לטעם זה [דמיירי שם בספק הצלה וכו'] וכן הבאנו לערול"נ דישב הירושלמי, יעוי"ש].

ובאמת קשה קושיית המהר"ם שיק [וכן הקשה המנ"ח] הן לדעת הב"י בשם הירושלמי וההולכים בשיטתו, והן לדעת הרדב"ז [בספק הנוטה אל ההצלה], והן לשיטות הסוברים ש"בודאי הצלה" כו"ע מודו שחייב להציל [משמעות הב"ח, העמודי אור ועוד], מאי שנא "לא

תעמוד על דם רעך" מכל לאוין שבתורה שיש פטור של "וחי בהם" שאינו חייב להסתכן אף במיעוט סכנה כדי שלא לעבור על לאו.

ונראה דיש ליישב בשני אופנים.

א. עפ"י מרן הגרש"ר דכתב (בשיעורים סנהדרין עג. אות קע"ו) דמוחי אחיך עמך ילפינן דדוקא "ודאי חייך קודמין" אך לא "ספק חייך", [אלא שהגרש"ר ס"ל למסקנתו לחלק בין ריפוי לאונסים וכנ"ל, אך לירושלמי י"ל דס"ל דגם שתיית המים לא מוגדרת כריפוי אלא כמניעת הצלה בעלמא, ובכ"ז דוקא "חייך קודמין" ולא "ספק"].

וביאור זה [של "ודאי חייך" ולא "ספק"], יתבאר יותר עפ"י התו"כ (פרשת בהר) דגם בן פטורא דס"ל ישתו שניהם וימותו, דרש זה מ"וחי אחיך עמך", ולכן ר"ע דרש מאותו פסוק גופא ד"חייך קודמין" לאפוקי מדרשת בן פטורא. [ויעו"ע במנחת אליהו למו"ז מרן הגר"י קוליץ זצ"ל מש"כ בזה, (בח"ג ל')].

אך לרדב"ז א"א ליישב כך משום דס"ל שאף בספק חייך אמרי' ד"חייך קודמין" משום "דספק דידיה עדיפא מודאי דחבריה", כמש"כ הרדב"ז עצמו, ורק ב"ספק הנוטה אל ההצלה" ס"ל דחייב להציל חבירו בכך, וא"כ קשיא מ"וחי בהם" וקי"ל דאין הולכין בפקו"נ אחר הרוב.

ב. עפ"י יסודו של האגרו"מ (יו"ד קע"ד ד') דיש נפק"מ בין "לא תעמוד" לכל הלאוין שבתורה, דכל הלאוין שבתורה אסור להכניס עצמו לסכנה כדי שלא לחלל שבת, משום "וחי בהם", אך בלאו דלא תעמוד שרי לאדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל נפש חבירו, משום "דעכ"פ יוצל נפש מישראל", ומוכיח זאת מרש"י בסנהדרין (עד. ד"ה סברא) "דכי אמר רחמנא לעבור על המצוות משום "וחי בהם" משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל, והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור", עכ"ל רש"י. ממשיך האגרו"מ "אלמא דשוין לדין זה נפש שלו ושל חבירו וממילא שייך להתיר ספק נפש שלו בשביל ודאי נפש חבירו". עכ"ל האגרו"מ. וכעין זה כתב (בקצרה) גם רבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהערות למס' כתובות, וביאר לפי"ז כיצד רב אשי

סיכן את עצמו להצלת מר זוטרא (בכתובות סא) והא לא קיי"ל כירושלמי, יעוי"ש. [אך לחייב להכנס לספק סכנה ס"ל לאגרו"מ דלא מחייבינן משום שאין להחמיר יותר משאר לאוין שחייב לתת כל ממונו ולא יותר מכך, יעוי"ש באגרו"מ].

עכ"פ לדעת הירושלמי ודאי י"ל כיסודו של האגרו"מ דלא שייך פטור של "וחי בהם" כשעכ"פ ע"י שמכניס עצמו לספק סכנה יוצל נפש אחד מישראל, ולכן חייב. ואף לרדב"ז י"ל כנ"ל, אלא שהרדב"ז ס"ל שבספק השקול אף שאין פטור של "וחי בהם", אך יש סברא שיעדיף את חיי עצמו ד"ספיקא דידיה עדיפא מודאי דחבריה", אך בספק הנוטה אל ההצלה חייב להציל נפש חבירו.

ובדעת האגרות משה יש לעיין, דכל טעמו שאין חייב ליכנס לספק סכנה הוא משום דהוי ככל הלאוין שאין חייב יותר מכל ממונו, ולכן כתב (שם בסוף הסימן) דאין לקחת אבר ממת כדי להציל נפש משום דהוי צער טובא למשפחתו יותר מכל ממונו, ולפי"ז יש לדון בקצת סכנה כזו שאדם מוכן להכנס לזה כדי להציל כל ממונו משריפה וכדו', אי יהיה חייב ג"כ בשביל הצלת חבירו, וצ"ע.

ובחת"ס (כתובות סא:) בריש דבריו מביא ראיה מהגמ' (שם) מרב אשי שמסר נפשו לסכנת המלך כדי להציל את מר זוטרא מסכנה גדולה יותר, מוכח ש"מחוייב לסכן עצמו משום הצלת חבירו", אך במסקנת דבריו דחה הראיה וכתב "דסכנת רב אשי אצל המלך היתה לקטוע אצבעו ע"י סם", ולכן רצה להציל את מר זוטרא מסכנת כל הגוף. [ויעוין לקמן סי' ג' באריכות דברי החת"ס בזה].

אך רבינו החת"ס גופא בשו"ת (אבה"ע סי' ל') כתב דאשה שאם תניק הולד הוי ספק לה, ואם לא תניק הולד ימות, "אפשר שאין ספק מוציא מידי ודאי". מוכח לכאורה דמספקא ליה להלכה דאפשר שחייב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו ממיתה ודאית, [ויעוין בספר עיר מקלט (בחלק "זקני העיר") שהביא כמה ישובים לזה מרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, וממרן הגר"מ שטרנבוך

שליט"א, ומבעל המשנת יוסף, וכן ממרן הגר"י סופר זצ"ל (האדמו"ר מערלוי)].

[**בברכת אברהם** (ב"מ סב.) חקר אי דינא דחייך **קודמין** הוא דין "קדימה" בלבד (כמו הלכות קדימה בהוריות דכהן קודם ללוי וכדו'), או הוי פטור גמור מלא תעמוד על דם רעך, וכתב די"ל נפק"מ בזה אי חיי שעה שלו ידחו חיי עולם של חבירו, דאי הוי פטור א"כ חיי שעה נמי חיים נינהו, אך אי הוי רק דין קדימה, א"כ י"ל היות וחיי עולם בעלמא דוחים חיי שעה, א"כ לא שייך להקדים חיי שעה שלו לחיי עולם של חבירו.

ולפי"ז אולי י"ל דבזה נחלקו הירושלמי והראשונים שהשמיטוהו, דאי הוי פטור א"כ גם בספק סכנה פטור מלהציל חבירו, אך אי הוי רק דין קדימה א"כ י"ל שודאי חיי חבירו ידחו ספק חיי עצמו. אך יעוין בקובץ תשובות למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ח"א קכ"ד) דמשמע דנקט דחייך קודמין הוא מדין "קדימה", אף דלא קיי"ל כירושלמי].

הגר"ז (בשו"ע שלו, נזקי גוף ונפש הל' ז') הביא שתי הדיעות אם צריך ליכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו ממיתה ודאית, וסיים "וספק נפשות להקל". [אך את הדעה המקילה וההכרעה להקל כתב בסוגריים].

אך הגר"ז גופא מאידך גיסא בהלכ' שבת (שכ"ט ח') פסק בפשטות [בשם האו"ה] שאין לו לסכן עצמו כדי להציל את חבירו ואע"פ שהוא ספק וחבירו ודאי משום "וחי בהם ולא שיבא לידי ספק מיתה".

וצ"ע בדבריו **ששם** (בהל' גוף ונפש) הביא שתי הדיעות **אם צריך** להכנס לספק סכנה ורק הכריע שספק נפשות להקל. ואילו כאן (בהלכ' שבת) פסק בפשטות **שאין לו** לסכן עצמו משום שנאמר "וחי בהם", משמע שלא זו בלבד שלא **צריך** אלא שאין לו לעשות כן מפני שעובר על "וחי בהם". וצ"ע.

[עוד קשה קצת דהביא דין זה בשם האו"ה, ואינו מובן לכאורה דהאו"ה כתב הטעם משום "וחי אחיך עמך" דחייך קודמין, ולא משום "וחי בהם"].

ואולי י"ל בדוחק חידוש, דבהל' גוף ונפש מיירי ב"ספק סכנה"

וכוונתו שיש ספק אם בכלל נכנס לסכנה, וגם אם נכנס לסכנה ספק אם ימות, והוי ספק ספיקא, ולכן הוי מח' אם צריך להכנס לזה כדי להציל חבירו "וספק נפשות להקל", אך ודאי מותר לו להכנס לספק סכנה. אך בהל' שבת מיירי בסכנה ודאית רק יש "ספק מיתה", ולכן כתב "הרי נאמר וחי בהם ולא שיבא לידי ספק מיתה", וצ"ע בזה.

[ובאיסור והיתר גופא יש לדון, דמלשונו נראה דמיירי בסכנה ודאית ו"ספק מיתה", וכן משמע במ"ב (שיובא להלן) שהבין כן בדעת האו"ה, ואם נחדש דיש לחלק בין "סכנה ודאית וספק מיתה" לבין "ספק סכנה", א"כ ליכא ראיה מהאו"ה דלא ס"ל כדינא דההגה"מ בשם הירושלמי דמחוייב אדם ליכנס בספק סכנה להצלת חבירו, דאפ"ל דדוקא ל"סכנה ודאית וספק מיתה" אין מחוייב ליכנס, ואולי אף אינו רשאי, אך לספק סכנה אפשר דחייב ליכנס עבור הצלת חבירו. אך בכנה"ג ובא"ר (שהבאנו לעיל) מבואר דפשיטא להו בדעת האו"ה דלא כהגה"מ בשם הירושלמי, ועל כרחך דלא סבירא להו לחלק כנ"ל, ודו"ק].

ולהלכה פוסק המשנה ברורה (שכ"ט י"ט) בשם הפתחי תשובה (חו"מ תכ"ו) וז"ל "אם יש סכנה למציל אינו מחוייב דחייו קודם לחיי חבירו (או"ה), ואפי' ספק סכנה נמי עדיף ספיקו דידיה מודאי דחבריה, אך צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידו כך". עכ"ל.

נמצא דלהלכה פוסקים הפתחי תשובה והמ"ב דלא כהגה"מ בשם הירושלמי, [וכדעת הסמ"ע], שמכיון שהשמיטוהו הפוסקים פסקינן דלא כירושלמי. ומדסתם המ"ב משמע שלא פלוג בין "ספק השקול" ל"ספק הנוטה אל ההצלה", [וכן אין חילוק בין ספק הצלה לודאי הצלה], ובכל אופן אינו מחוייב בכך, ודלא כרדב"ז. [רק שהוסיף שאין לדקדק בכך, ויבואר אי"ה בסימן ב'].

ויש לעיין בזה ד"בספק הנוטה אל ההצלה" ס"ל לרדב"ז דאין הוכחה מהשמטת הרי"ף והרמב"ם וכו', משום שמדינא דברייתא גופא [שפסקו הרמב"ם והשו"ע] מוכח שחייב בזה, משום שבסתם טובע או

בורח מליסטים וחיות רעות איכא קצת סכנה למציל, ובכ"ז חייב להציל.

וצ"ל דס"ל לפת"ש ולמ"ב דאין ראיה מכך לכל "ספק הנוטה אל ההצלה", אלא רק לסכנה קצת רחוקה, ועל זה באמת אמרי' "שאין לדקדק בכך", [ועדיין לכאורה אינו מובן דדינא דטובע בנהר וליסטים וכדו' הוא חיוב גמור **מדינא**, וההלכה "שאין לדקדק בכך" כתוב ברש"י (ב"מ לג.) שהוא חיוב של לפנים משורת הדין. וצ"ע]. (ויעוין ב"קובץ שיטות קמאי" (ב"מ לג.) מה שהביא שם מהפסקי רי"ד).

סימן ב'

האם סכנה רחוקה מוגדרת כ"ספק סכנה"

קיי"ל דאין הולכין בפקו"נ אחר הרוב, ולכן מחללין שבת אפי' עבור חשש פקו"נ מועט.

אך בסכנה רחוקה מאוד יש לעיין האם שרי לחלל שבת עבור זה.

וראיתי שמביאים כמה ראיות שסיכון של אחד מאלף לא מיקרי סכנה.

א. הגרעק"א בשו"ת (סי' ס') כתב וז"ל "שאין כוונת הר"ש שם דאיכא סכנה ממש או אפילו ספק סכנה, אלא שיש כאב וצער רב, ואפשר שע"י צד הריחוק אחת מיני אלף תצמח מזה סכנה, שאע"פ שאין אנו דנים אותו כעת בכלל סכנה או אפילו ספק סכנה, מ"מ כיון שיש צד ואפשרות לבא לזה נקרא בלשון סכנה, וכיו"ב בשבת (מה.) כדאי ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק, ופירש"י, סכנה. והרי אפילו בספק סכנה גם איסור תורה נדחה ומה צריך לסמוך אדר"ש, אלא ודאי שאין כאן עתה גדר ספק סכנה להתיר איסור בשביל זה, אלא כיון דעל צד הריחוק הסתעפות סכנה, מקרי שעת הדחק וסמכו אדר"ש". עכ"ד.

ב. המג"א (בסי' שט"ז כ"ג) כתב דאסור להרוג שממית בשבת, וז"ל "דאיסור גמור הוא דהא אינה מזקת, אף דיש לחוש שיפול לתוך המאכל מ"מ מלתא דלא שכיחא הוא ויכול לכסות המאכל, וגם אחד מאלף שהיא מסוכנת במאכל", עכ"ל.

ולענ"ד אין מכאן ראיה כ"כ, דיתכן שרק בצירוף הטעמים הנוספים שכתב המג"א [דמילתא דלא שכיחא שיפול לתוך המאכל, וגם יכול לכסותו], אך בטעם של אחד מאלף לחודא יתכן דלא היה אוסר, וצ"ע.[א]

ראיות נוספות ראיתי שמביאים,

[א] לענ"ד מבלי לעיין במקור הטעם הראשון מתייחס להל' איסור והיתר מטעם אכילת שרצים, וע"ז אמר ב' סיבות א. מילתא דלא שכיחא ב. בידו לכסות. ואח"כ מתייחס לחשש סכנה דהו"א ניחוש טפי דחמירא סכנתא מאיסורא וע"ז כתב דל"ח אחד מאלף, וא"ש. (הערת הגרפ"מ לנדמן שליט"א)

מהמהרש"ם (ח"ו קכ"ד), יעוי"ש, ומה"שם אריה" (סי' כ"ז) שכתב לבאר מדוע לא תקנו חז"ל לחשוש לסכנות הכתובות בספר חסידים, ותירץ כיון דהסכנות הם רחוקות ואפשר שלא יזיק רק לאחד מיני אלף, מדינא אין לחוש לזה.

וכן מהמג"א בשם המ"מ המובא במ"ב (ש"ל סק"ה) לגבי יולדת שכתב "ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה".

וכן במנחת שלמה (ח"ב כ"ט ה') למרן הגרשז"א זצ"ל כתב שאין היתר לחלל שבת "כשהספק הוא רחוק מאוד, אחד ממאה או מאלף", יעוי"ש היטב.

מכל הנ"ל מוכיחים [ראה גם בשעו"ת לרופאים להגר"י זילברשטיין שליט"א ובספר משנת פקו"נ להגרי"א לורנץ שליט"א], שסכנה של אחד מאלף לא מוגדרת סכנה ואסור לחלל שבת עבור חשש רחוק שכזה.

והנה בתרומת כליה עפ"י הסטטיסטיקה הכלל עולמית הסיכון הוא אחד לשלושת אלפים, [ובבי"ח הידועים בארץ טענו רופאים בכירים שהסיכון נמוך משמעותית], וגם הסיכון לטווח הארוך הוא כמעט אפסי, וממילא לפי"ז אין חשש רחוק זה מוגדר כספק סכנה.

אך עדיין יש להסתפק, דכתב האבני נזר (יו"ד שכ"א) דניתוח הוא "בחזקת סכנה", [וכתב שם דאף שהרופאים מבטיחים "**הניסיון יגיד** שאין לסמוך עליהם בזה", עכ"ל. והנה בתרומת כליה בזמנינו לכאורה הנסיון יגיד דאין זה בחזקת סכנה, (ויעוין גם בשו"ת חלקת יעקב (חו"מ ל"א) דכתב דבזמנינו אין לומר דכל ניתוח בחזקת סכנה, יעוי"ש), אך בשעו"ת לרופאים כתב (סי' רל"ו) דאף בזמנינו איכא סכנה, משום שבשעת הניתוח עצמו אם יזיח הרופא את המנותח, חייו של המנותח יהיו בסכנה], וא"כ יש להסתפק אי אזלינן בתר שעת הניתוח עצמו או אזלינן בתר התוצאות של הניתוחים הללו שמוכיחות שאין חשש סכנה ממשי אלא רחוק מאוד, וכנ"ל. [ספק זה נרמז בשאלתו של הגאון השואל במכתבו למרן הסטייפלר, כדלהלן].

עכ"פ גם אם נימא שבשעת הניתוח עצמו איכא סכנה, אך להכניס עצמו לחשש רחוק כזה

שמא הרופא יזניחו [או חשש רחוק אחר], כדי להציל חבירו, אין זה מוגדר כמכניס עצמו לספק סכנה, דהא פסק המ"ב בשם הפת"ש (סי' שכ"ט י"ט) "אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה **ולא לדקדק ביותר**, כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך", עכ"ל.

דהיינו אע"פ שפוסקים דלא כב"י בשם הירושלמי, ואין חיוב להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו, אך "אין לדקדק בכך", ו"המדקדק עצמו בכך בא לידי כך", כהא דאמרינן בגמ' ב"מ (לג.) לגבי השבת אבידה ד"שלך קודם לשל כל אדם", ואמר רב יהודה אמר רב "כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך", ומבאר רש"י וז"ל "יש לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק שלי קודם **אם לא בהפסד מוכיח**, ואם תמיד מדקדק פורק מעליו עול ג"ח וצדקה, וסוף שיצטרך לבריות", עכ"ל, וס"ל לפת"ש וכן למ"ב דה"ה ב"השבת גופו" כנ"ל.

והכי איתא גם בערוך השלחן (חו"מ תכ"ו ד') וז"ל "הפוסקים הביאו בשם ירושלמי דחייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו, והראשונים השמיטו זה מפני שבש"ס שלנו מוכח שאינו חייב להכניס את עצמו, ומיהו הכל לפי הענין ויש לשקול הענין בפלס, **ולא לשמור את עצמו יותר מדאי**, ובזה נאמר "ושם דרך אראנו בישע אלוקים" זהו ששם אורחותיו, וכל המקיים נפש מישראל כאילו קיים עולם מלא" עכ"ל.

ורבינו הסטייפלר (מרן הגרי"י קנייבסקי זצ"ל) כתב במפורש במכתבו [לפני למעלה מחמישים שנה] בענין תרומת כליה (מובא באגרות ורשימות קה"י ח"ד ט') וז"ל "כי הדעת נוטה דמאחר שכותב פא"מ שליט"א שע"י נתוח כזה [של נטילת כליה] רק אולי אחד מאלף לא ניצל ח"ו, ומאחר שכפי שאומרים באופן טבעי יכול אדם לחיות עד מאה ועשרים שנה בכליה אחת בלא שום הפרעות, א"כ **נראה שנדון דידן הלא בכלל מש"כ הפ"ת (בחו"מ סי' תכ"ו) בשם אגודת אזוב "שלא לדקדק ביותר"**, וכל כה"ג לכו"ע מצוה קעביד והוא בכלל הצלת נפשות", עכ"ל.

נמצא שמרן זצוק"ל סובר להדיא דאין לחוש לסכנה רחוקה כמו זו ש(היתה) בתרומת כליה (בשנת תשכ"ו), וזה בכלל מש"כ הפת"ש ש"אין לדקדק ביותר", ואף אם נימא שבשעת הניתוח הוא "בחזקת סכנה", בכ"ז "אין לדקדק בכך", בגלל התוצאה (שהיתה באותו זמן) ש"רק אולי אחד מאלף לא ניצל", וכ"ש בזמנינו שהסכנה פחותה בהרבה.

ומה שהסתפקנו לעיל אי אזלינן בתר שעת הניתוח עצמו שהוא לכאורה "בחזקת סכנה", או אזלינן בתר התוצאה המציאותית, נראה שהסתפק בכך הגאון השואל במכתבו למרן הסטייפלר זצ"ל [ה"ה הגאון מהר"מ ניישלאס זצ"ל אב"ד סקוורא, שהסטייפלר כותב אליו בזה"ל "ופא"מ שליט"א רב גובריה להכריע ע"פ דעתו הרחבה"], דכתב וז"ל "ולענ"ד אף שכל ניתוח בפרט באיברים הפנימיים הוא בחזקת סכנה, אבל מ"מ רק אחד מאלף ח"ו... בשעת הניתוח", ע"כ. ומרן זצ"ל משיב לו ש"אין לדקדק בכך" וכנ"ל, ודו"ק.

מצאתי לנכון להוסיף עוד נקודה.

בקובץ שיעורים (פסחים ח.) כתב דאף דאין הולכין בפקו"נ אחר הרוב, אך במצוה באופן "דלא שכיח היזקא", אין לחוש למיעוט, ולכן בדין ש"אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק" כתב בפיה"מ לרמב"ם דהוא משום "דרוב פעמים אינו נושך", ואף דקיי"ל שלא הולכים בפקו"נ אחר הרוב, מצוה שאני. וכן איתא גם ב"שם אריה" (סי' כ"ז).

ולשיטתם כ"ש[1] שבתרומת כליה דלא שכיח כלל הזיקא, שאין לחשוש כלל מלקיים מצוה זו של הצלת נפשות, [ויעו"ע בביה"ל (ק"ד ג'), ובשש"כ בשם מרן הגרשז"א זצ"ל (כ"ה ט"ז), ובהלכות שבת בשבת (ח"ב כ"ט הע' 101), ואכמ"ל].

ובמנחת אשר (ח"ג קכ"ג) (להגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א) כתב דלולי דמסתפינא היה ליבי נוטה שיש חיוב גמור לתרום כליה, היות והסכנה כמעט ולא קיימת, יעוי"ש. אך יעוין לקמן (בסי' ג') טעמים אחרים שכתבו גדולי הפוסקים מדוע אין חיוב מן הדין לתרום כליה. ויעו"ע בסיכום השיטות (בסי' ה').

סימן ג'

האם יש חיוב או מצוה לתת אבר מגופו להצלת חבירו

כתב בפסקי הריקאנטי "אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חבירך, י"א שחייב להניח לקצץ האבר וכו' מק"ו, ומה שבת החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקוח נפש, אבר אחד שנדחה מפני השבת אינו דין שנדחה מפני פקו"נ" עכ"ל (המובא ברדב"ז). דהיינו שיש חיוב לאדם אף לקטוע אבר מגופו עבור הצלת חבירו מק"ו שאם פקו"נ דוחה שבת כ"ש שידחה קטיעת אבר מגופו.

ובשו"ת הרדב"ז (ח"ג תרכ"ה) כתב לדחות דבריו מכמה טעמים.

א. סכנת אבר דשבת זהו אונס דאתי משמיא ולא יכול לחלל שבת כדי לרפאות האבר, אך עכו"ם שאונסו לקטוע אברו ועי"כ יציל חבירו, לא שמענו שחייב להביא את זה על עצמו.

ב. שמא ע"י קטיעת האבר "יצא ממנו הרבה דם וימות" ומאי חזית וכו'.

ג. מה לשבת שכן הוא ואבריו חייבין לשמור את השבת, ורק משום "וחי בהם ולא שימות בהם" מותר לחלל שבת בשביל פקו"נ, אך בהצלת חבירו מחויב רק להצילו בממונו אך לא בסכנת אבריו.

ד. אין עונשין מן הדין [מן הק"ו], וכמו שמלקות לא עונשים מן הדין כ"ש קטיעת אברו לא עונשים מן הק"ו.

ה. התורה אמרה "כויה תחת כויה" שמשלם ממון ולא כפשוטו שמא ימות ע"י הכויה, דהתורה אמרה "עין תחת עין", ולא "עין ונפש תחת עין" (ב"ק פד.), ויותר רחוק שימות מן הכויה מאשר שימות ע"י חתיכת אבר, בכ"ז התורה חששה לכך.

ו. "דרכיה דרכי נועם", וצריך שיהיו דיני התורה "מסכימים אל השכל" ואיך יעלה על הדעת שהתורה תחייב אדם לחתוך את ידו או לסמא את עינו כדי שלא ימיתו את חבירו.

ומסיים הרדב"ז שאין זה אלא מידת חסידות "ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה", "ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיפא מודאי דחבריה", עכ"ל. ובפת"ש (יו"ד קנ"ז) הביא את מסקנת דבריו. יעוי"ש.

ובפמ"ג (סי' שכ"ח מש"ז ז') מביא את דעת הרדב"ז אך מביא רק ג' טעמים מדבריו.

א. אין עונשין מן הדין.

ב. בשבת זה מן שמיא, אך חיוב להביא על עצמו קטיעת אבר מפני פקו"נ חבירו לא שמענו.

ג. לפעמים יש סכנת נפש ע"י קטיעת אבר שיוצא רוב דם.

ומוסיף הפמ"ג וז"ל: "משם יש ללמוד דאם רוצים לחתכו אבר אם לא יעבור על לא תעשה שיש להקל ואף בחילול שבת כהאי גוונא מטעם **ספק נפשות** שיצא רוב דם או פחד, ודוקא בקום ועשה בחולה סכנת אבר אין מתירין איסור תורה, לא כהאי גוונא וכו', וק"ו להיפוך אם סכנת אבר דוחה פקו"נ דחבריה כהאי גוונא כ"ש שידחה שבת כהאי גוונא". עכ"ל.

והנה בדעת הרדב"ז יש לעיין האם מחוייב אדם לתרום כליה להצלת חבירו משום "לא תעמוד על דם רעך". דלפי חלק מהטעמים הנ"ל [אין עונשין מן הדין, ו"דרכיה דרכי נועם"] אין לפטור אדם מתרומת כליה דאין זה סותר כלל ל"דרכיה דרכי נועם", ואין לזה שייכות ל"עונש" [דאינו נשאר מוגבל כלל לאחר הוצאת הכליה], ולפי הטעמים האחרים שכתב הרדב"ז ג"כ יש לעיין אם שייכים בתרומת כליה.

דמצד חשש סכנת נפשות כבר נתבאר לעיל שאין החשש הכמעט אפסי שיש בתרומת כליה מוגדר כסכנה, ובפרט שכבר פסק המ"ב ש"אין לדקדק בכך" וכדלעיל.

ובפמ"ג נראה שעיקר הטעם שאין אדם חייב בקטיעת אבריו כדי שלא יעבור בלא תעשה, הוא משום חשש סכנת נפשות "שיצא רוב דם או פחד", ולכאורה בתרומת כליה בזמנינו ליכא לטעם זה, וכנ"ל.

והש"ך (יו"ד קנ"ז ג') מסתפק אי סכנת אבר דומה לסכנת נפשות או לממון, לענין אם חייב לקטוע אברו כדי שלא יעבור בלא תעשה, ומסיק שנראה להקל, דז"ל הש"ך "ואם יש

סכנת אבר צ"ע אי דמי לממון או לנפש, עיין בריב"ש (סי' שפ"ז), ובא"ח (שכ"ח סי"ז), ונראה לקולא", עכ"ל.

ובפמ"ג הנ"ל מביאו, ובתחילה מבאר בדעתו לחלק בין איסורי שבת לשאר איסורין, אך נראה דבמסקנתו ס"ל גם בדעת הש"ך שמצדד להקל משום הסכנת נפשות שעלולה להיווצר מקטיעת ידו וכדו', (יבואר להלן בהרחבה).

[וכן בחת"ס (שיובא להלן) מוכח קצת דס"ל בדעת הש"ך דהוא משום סכנת נפשות].

אך יש להקשות בדעת הרדב"ז והפמ"ג דלכאורה ברדב"ז גופא איכא סתירה.

דבשו"ת הרדב"ז ח"ב (ללשונות הרמב"ם רי"ח) כתב בדעת הרמב"ם שרק באופן שהצד של הסכנה יותר גדול מהצד של ההצלה או באופן שהספק שקול רק אז אינו חייב להסתכן כדי להציל חבירו, אך באופן שהספק "נוטה אל ההצלה" חייב להכנס לקצת סכנה כדי להציל חבירו, וא"כ ברור שגם בקטיעת ידו וכדו' הסכנה "שיצא רוב דם או פחד" הוא ספק "הנוטה אל ההצלה" ולכאורה לפי"ז יהיה חייב אף בזה.

[הן אמנם דבהא דס"ל לרדב"ז "דאם יש ספק סכנת נפשות הרי"ז חסיד שוטה", אין בכך סתירה לדבריו הנ"ל (בלשונות הרמב"ם רי"ח), משום שיש ליישב בפשיטות דמיירי באופן שהספק שקול [או שנוטה לצד הסכנה], ולכן הרי"ז חסיד שוטה, אך הסתירה היא באופן שס"ל לרדב"ז דהוי מידת חסידות, ובכ"ז אינו חייב משום החשש "שמא יצא ממנו דם הרבה" כלשונו, שזה על כרחך באופן שהספק נוטה אל ההצלה [שאל"כ הרי"ז חסיד שוטה], וא"כ צ"ע שלדבריו (ברי"ח) באופן זה יש חיוב להציל].

ובדברי יציב (ח"ו סי' ע"ט) (לגאון מקלויזנבורג, האדמו"ר הרי"י הלברשטאם) הקשה כן, וכתב בדוחק שהרדב"ז בח"ב ללשונות הרמב"ם דיבר רק לשיטת הרמב"ם, דמדויק מלשונו כירושלמי שחייב להכנס לספק סכנה כדי להציל חבירו, ובזה כתב דבעינן ספק הנוטה אל ההצלה, אך להלכה יתכן דס"ל שאינו חייב, ולכן כתב (בח"ג תרכ"ה) שהוי רק מידת חסידות. ע"כ. ולענ"ד זה דוחק גדול דמשמע

ברדב"ז (ברי"ח) דפשיטא ליה דכל טובע בנהר יש קצת סכנה למציל, ובכ"ז נפסק בשו"ע שחייב להציל.

ויתכן דיש ליישב דס"ל לרדב"ז דסתם להכנס לספק סכנה באופן שנוטה אל ההצלה חייב מן הדין ולא הוי רק מידת חסידות, אך באופן שגם נכנס לקצת סכנה, וגם מחסר יד או רגל מגופו, בזה אינו מחוייב ורק מידת חסידות איכא.

והחתם סופר בחידושיו (כתובות סא:) מאריך בכל טעמיו של הרדב"ז ודן לדחות אותם [ובינותי בספרים ולא מצאתי אף מחבר שדן ונו"נ בכל דבריו של רבינו החת"ס שיש בדבריו יסודות גדולים, מלבד הדברי יציב שדן בחלק מדבריו].

ואפרט בס"ד דברי החת"ס.

בתחילה כתב החת"ס, ודברי רדב"ז שם תמוהים בעיני.

א. דמש"כ (בטעם האחרון) דדרכיה דרכי נועם ואי"ז דרכי נועם, הוא תמוה דהא בן פטורא ס"ל (בב"מ סב.) בשנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים שצריך לתת אף לחבירו לשתות אף ששניהם ימותו, ולא אמרי' שישתה לפחות הוא ויחיה, עד שבא ר"ע ודרש "חייך קודמין" משמע שלולא דרשת "וחי אחיך עמך" דילפינן שחייך קודמין, אף ר"ע מודה לבן פטורא ולא אמרי' "דרכיה דרכי נועם" ואי"ז דרכי נועם.

ב. אף לפי ר"ע דוקא "חייך קודמין", אבל להציל חבירו בקטיעת אבר אחד אפשר דלא פליג ר"ע.

ג. החת"ס תמה מאי שייכא הכא "אין עונשין מן הדין" א"כ בטלת כל ק"ו שבתורה שתמיד יש הפסד ממון או טורח הגוף בקיום המצוות, ונימא אין עונשין מן הדין. אלא ודאי שייך כלל זה רק בעונשי בי"ד ולא בקיום מצוות, יעוי"ש שמאריך בזה ומסיים "והכלל, קיום מצוה אינו עונש ודברי רדב"ז תמוהים". [ולקמן (בסי' ד') הבאנו דעת ההפלאה (קו"א פ' י"ב) דפשיטא ליה דחייב לסבול צער עבור הצלת חבירו, ומוסיף דאיכא נמי ק"ו, דספק סכנה דאחרים דוחה שבת, ואילו צער דידיה לא דוחה שבת וכו', משמע דס"ל כחת"ס דלא שייכא בזה "אין עונשין מן הדין", יעוי"ש, וכן איתא כבר ביחוסי תנאים ואמוראים (לרבו של הרוקח)

שכתב וז"ל "וכיון שניתן שבת לחלל ע"י פקו"נ כ"ש שצריך לענות עצמו בשביל פקו"נ", (הבאנו גם לקמן בסי' ד')].

ד. עוד תמה החת"ס על הטעם שכתב הרדב"ז דילפינן מכויה תחת כויה שחוששין לסכנת נפשות אף בכויה וכ"ש בקטיעת ידו וכדו', וקשה הרי כיון דכתיב "עין תחת עין" לומדים חז"ל "עין, ולא נפש ועין תחת עין", "ושורינא דעינא בלבא תליא", ועל כרחך משלם ממון, וממילא גם כויה תחת כויה מיירי בממון, אך סכנת נפשות איכא רק בעין "דבלבא תליא".

ה. עוד תמה החת"ס על הטעם שכתב הרדב"ז לדחות הק"ו משום שהוא ואבריו חייבין בשבת אך לחתוך אבר שלו עבור חבירו מהיכי תיתי שחייב, מקשה ע"ז החת"ס נימא ק"ו הכי הוא, פקו"נ של ראובן דוחה שבת של שמעון דהיינו שמעון שוחט בשבת עבור פקו"נ של ראובן, ובכ"ז כששמעון עצמו יש לו סכנת אבר אינו יכול לחלל שבת עבור האבר שלו עצמו, מוכח שפקו"נ של ראובן יותר חמור לשמעון מאשר אבריו של שמעון עצמו, א"כ כ"ש שיניח לקטוע איברו כדי להציל את חבירו.

ו. לאחמ"כ דן החת"ס בפירכא שכתב הרדב"ז לדחות הק"ו דשבת דוחה אבר אחד שזהו אונס דאתי משמיא, ומקשה הרי ברור שאם עכו"ם רוצה להרוג את ראובן שמותר לשמעון לחלל שבת להצילו, אך אם רוצה לקטוע אברו אסור לחלל שבת לכאורה, וא"כ חוזר הק"ו למקומו.

ומבאר החת"ס בכוונת הרדב"ז, שמכיון שאין העכו"ם אונסו לעבור עבירה, אלא אומר לו אם לא תניח לי לקטוע את ידך אז **אני** אהרוג לפלוני, למה הדבר דומה למומר שאמר לישראל תניח לי לקטוע ידך ואם לאו **אני** אחלל את השבת וכי יצטרך הישראל להניח לקטוע אברו כדי שלא תתחלל השבת, בודאי שלא. ורק באופן שיאמר העכו"ם לישראל אקטע ידך אם לא תהרוג את פלוני, יהיה אסור לו להרוג לפלוני.

אך מסיים החת"ס "ועדיין אין הסברא ברורה אצלי".

ז. ועתה בא החת"ס לדון במש"כ הרדב"ז דאיכא סכנת נפשות

בקטיעת אבר, ומביא ראיה ממעשה שהיה עם אחד שצרמו אזנו ומת, ומקשה החת"ס מה צריך להביא ראיה ממעשה שהיה הרי זה ש"ס מפורש ונפסק בשו"ע דמכת חרב מחללים עליו את השבת, ופשיטא שאם העכו"ם רוצה לקטוע בברזל אין כאן כלל ק"ו דגם שבת מחללין ע"ז, ואף שיש לחלק ששבת מחללין לאחר שקיבל מכת חרב לעשות לו רפואה, אך פה יכול להניח לקטוע ידו ולאחמ"כ יקח רפואה ויחיה, אך עכ"פ ליכא לק"ו משבת, ומלבד זאת "איכא גופא דלא מקבל סמא", והראיה שיש פה חשש פקו"נ ממעשה שהיה שצרמו אזנו ולא הועיל לו רפואה (יעוין שו"ת חת"ס ח"ו סי' י"ב ד"ה אך). ובמסקנא ס"ל לרדב"ז דספק פקו"נ שלו עדיפא מודאי דחבריה.

וממשיך החת"ס דכל זה במכת חרב דאיכא חשש פקו"נ, אך בקטיעת אבר ע"י סם אבעיא לן.

ורוצה לתלות הק"ו במח' אי פקו"נ הותרה בשבת או דחויה, ומפלפל בזה ומסיק "וצ"ע בכל זה".

ומסיק החת"ס דבקטיעת אבר ע"י מכת חרב נראה כהרדב"ז "ולזה נוטה דעת הש"ך" (ביו"ד קנ"ז), אך בקטיעת אבר ע"י סם מספקא לי ומסיים החת"ס וז"ל: "ועדיין צריך אני לעשות לי רב בכל הנ"ל". ע"כ דברי רבינו החת"ס.

ובדברי יציב (ח"ו חו"מ ע"ט) (לגאון מקלויזנבורג האדמו"ר רי"י הלברשטאם) רוצה ליישב דברי הרדב"ז מתמיהתו העצומה של החת"ס מבן פטורא ור"ע שמוכח שלולא הקרא ש"חייך קודמין" היה צריך לתת לחבירו לשתות אף ששניהם ימותו, ולכאורה הא אין זה דרכי נועם כלל. ומיישב הדברי יציב עפ"י הכלי חמדה בספרו "חמדת ישראל" (בחלק העשין אות נ"ב) שמחדש חידוש גדול שכל המח' בין ר"ע ובן פטורא הוא רק ממידת חסידות, שלבן פטורא "מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חבירו", ולר"ע "חייך קודמין", אך מדינא לכו"ע אין חיוב לתת גם לחבירו באופן שימות הוא.

ולפי"ז מיישב הדברי יציב דל"ק על הרדב"ז מהגמ' הנ"ל משום שמדינא לכו"ע אין חיוב לסכן עצמו ורק פליגי ר"ע ובן פטורא אי איכא מידת חסידות לסכן עצמו, ולר"ע

אצטריך קרא ד"חייך קודמין" דאף מידת חסידות ליכא, ובסכנת אבר בלבד גם ר"ע מודה דאיכא מידת חסידות ומיושבים דברי הרדב"ז.

אך מהח"ח באהבת חסד (ח"ב כ' ס"ב) מוכח דלא כחידוש הנ"ל, דכתב לחייב מדינא לתת כל ממונו בשביל להציל חבירו דדוקא "חייך קודמין" ולא ממונך, ועל כרחך דס"ל שמן הדרשא ד"חייך קודמין" ילפינן שפטור **מדינא** לסכן עצמו עבור חבירו.

ועוד קשה לענ"ד ע"ז, דבתו"כ מבואר להדיא שבן פטורא **דרש מהפס'** "וחי אחיך עמך", שישתו שניהם וימותו וכו', (ולא אמר זאת מסברא), וא"כ לא יתכן לומר שדרשא זו היא רק "מידת חסידות", וצ"ע.

ומרן הגר"ש ואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קצ"ה) מיישב קושיית החת"ס דהא לר"ע משמע דוקא "חייך קודמין" ולא סכנת אבר, שבזה חייב להציל חבירו. ומחדש השבט הלוי דלשיטת הרדב"ז [והש"ך] דרשת "חייך קודמין" כולל נמי לקיחת אבר מאברי גופו, דהיינו כל רמ"ח אבריו, ולא חייבה תורה לתת אבריו למען הציל חבירו, [ורק אולי לפנים משורת הדין שייך זה]. עכתו"ד.

ויש לעיין בזה דהא חלק מהטעמים של הרדב"ז הם רק משום דאיכא חשש סכנת נפשות בקטיעת ידו וכדו', אך באופן שאין סכנת נפשות יתכן דאין זה בכלל "חייך קודמין", ובפרט להבנת הפמ"ג שעיקר הטעם של הרדב"ז הוא משום הסכנת נפשות שיש בקטיעת אבר. [ואולי דייק כן השבט הלוי מלשונו "דחייב להציל בממונו אבל לא בסכנת אבריו"].

ועוד צ"ב דאי ס"ל לרדב"ז ד"חייך קודמין" כולל כל רמ"ח אברי האדם, א"כ למה האריך בטעמים לפרוך הק"ו הנ"ל הרי כיון דאיכא דרשא מ"וחי אחיך עמך" דחייך קודמין, וזה כולל כל אברי האדם, ממילא לא יועיל שום ק"ו.[2]

ואולי י"ל דהיא גופא מספקא ליה לרדב"ז, אי "חייך קודמין" כולל כל אברי האדם, או דלמא חייך ממש, והביא כל הטעמים הנ"ל [דרכיה דרכי נועם וחשש סכנת נפשות ועוד] להוכיח ש"חייך קודמין" כולל כל אברי האדם. אך

א"כ הדרא קושיא לדוכתא דא"כ לכאורה ההוכחה היא רק באופן דאיכא לטעמים הנ"ל, דהיינו ש"חייך קודמין" יכלול כל קטיעת אבר שישאר מוגבל כל ימיו [כגון יד או רגל] וזה סותר לדרכיה דרכי נועם וכו', או סכנת אבר באופן שיש חשש סכנת נפשות בכך, אך באופן שאין חשש ממשי של סכנת נפשות, וגם אין בכך סתירה לדרכיה דרכי נועם וכו', [כגון תרומת כליה], אז לכאורה אין זה בכלל דרשת "חייך קודמין", וצ"ע.

וראיתי בחשוקי חמד (סנהדרין מד:) (להגר"י זילברשטיין שליט"א), דג"כ כתב דלכאורה אף לפי הרדב"ז דאין חיוב לקטוע אברו, יתכן דכל זה דוקא בקטיעת אבר שנשאר עי"ז מוגבל כל ימיו דסותר לדרכיה דרכי נועם, אך בתרומת כליה דליכא שום מוגבלות לאחר תרומתו ממילא אין פטור זה. [אך כתב שאין חיוב בכ"ז, יעוי"ש]. וכעי"ז כתב גם בעל המשנת יוסף [הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א] (בשו"ת משנת יוסף ח"ח סי' קי"ח) דבתרומת כליה ליכא לטעם דדרכיה דרכי נועם (של הרדב"ז) כדי לפטור מכך.

ובשיעורי רבי שמואל (למרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל) (סנהדרין עג.) ג"כ הקשה ע"ד הרדב"ז מהא ד"חייך קודמין", דמוכח שאבריו אינם קודמים לחיי חבירו. ומיישב ומחדש הגר"ש זצ"ל שיש לחלק, דבמח' ר"ע ובן פטורא אם מונע מחבירו לשתות מהמים, נחשב בגדר ריפוי שבא להתרפאות מהצמא שלו ע"י שמונע המים מחבירו ובזה רק "חייך קודמין" ולא אבריו, [שאם ע"י הצמא לא ימות אלא יאבד אחד מאבריו, אך חבירו ימות, יהא חייב לתת לחבירו לשתות], אך לקטוע ידו כדי להציל חבירו זה נידון אחר ואינו חייב בכך.

ולפי"ז אומר הגר"ש (שם בשיעורים ר"ז) דל"ק לשיטות שאינו חייב לתת כל ממונו, מדרשת "חייך קודמין" דמשמע דוקא חייך ולא ממון, די"ל כנ"ל שילפינן מ"חייך קודמין" רק שאינו יכול לרפאות עצמו ע"י שעובר בלא תעמוד, אך אין חיוב לתת כל ממונו כדי שלא יומת חבירו. [ולפי דבריו יש לדון אולי ליישב גם קושיית החת"ס על טעמו של הרדב"ז דדרכיה דרכי נועם וכו'].

אך מהחפץ חיים בספרו אהבת חסד מוכח להדיא שהבין לא כך דכתב לחייב לתת כל ממונו משום דדוקא "חייך קודמין" ולא ממון. ועל כרחך כדי ליישב שיטת הרדב"ז דס"ל דאין חייב לקטוע איברו, נצטרך לתירוצו של השבט הלוי [וכדלעיל], אך צ"ע מה שהקשינו שם וכנ"ל.

וב"מנחת אליהו" (למו"ז מרן הג"ר יצחק קוליץ זצ"ל) (ח"ג סי' ל') הקשה קושיית האחרונים, דלמה צריך ר"ע קרא למילף דחייך קודמין הרי גם אילולא קרא ידעינן זאת מסברא דמאי חזית וכו' יעו"ש, ותי' המנחת אליהו שי"ל דמסברא אין צריך לתת המים לחבירו באופן שהוא עצמו ימות בצמא. אלא ילפינן מקרא ד"חייך קודמין", שהלכה היא שבעל המים צריך לשתות ולהציל את עצמו, **ואין** לו למסור לחבירו דכתיב "וחי אחיך עמך", "עמך" בדוקא, ואסור לו לגרום לעצמו שימות ע"י שימסור לחבירו. יעוי"ש שמאריך ומיישב בזה כמה קושיות, ולפי"ז מיושבת קושיית החת"ס על הרדב"ז מהא דמשמע ד"חייך קודמין" לר"ע ולא אבריו, דאמנם החיוב להציל את עצמו לפני חבירו זה דוקא ב"חייך קודמין" דהיינו בחייו ממש, אך באבריו אין **חיוב** להעדיף את עצמו על חבירו אך מותר לו שלא לקטוע אברו, ובכ"ז יש מידת חסידות לקטוע איברו כדי להציל חבירו כמ"ש הרדב"ז עצמו. [והבאנו לעיל בקצרה עוד ישובים דחייך קודמין מיירי בגרם רציחה, או אף בחיי שעה, יעו"ש].

אך גם ישובים אלו לא יועילו לדעת הח"ח הנ"ל שמחויב ע"פ דין ליתן כל ממונו להצלת חבירו, דדוקא "חייך קודמין" ולא ממון וממילא קשה שגם באבריו נימא כן.

ולמסקנת החת"ס דבקטיעת אבר שלא ע"י מכת חרב שאין סכנת נפשות בכך, כתב דיש להסתפק אם חייב לעשות כן כדי להציל חבירו, א"כ לכאורה כ"ש שבתרומת כליה [שאף לפי הרדב"ז אין זה סותר לדרכיה דרכי נועם ולא שייך בזה "אין עונשין מן הדין"], יש צד לחייב לעשות זאת כדי להציל חבירו.

אך למעשה כתב על כך בשבט הלוי (הנ"ל) "דאין לדחות פשיטותו

של הרדב"ז מפני ספיקו של רבינו החת"ס".

והנה בהגהות מרדכי בשם הערוגות הבושם (סנהדרין תשי"ח) ישנם שתי דיעות "אם אמר הנוכרי ליהודי קטע יד פלוני ואי לא קטילנא לך", אם מותר לקטוע משום פקו"נ, או אסור משום שגם בקטיעת אבר יש מיעוט שמתים ע"כ, ואין הולכין בפקו"נ אחר הרוב.

אך משמע שלשתי הדיעות באופן שאין סכנת נפשות בקטיעת האבר, ואף אין מיעוט שמתים מכך, מותר לו לקטוע יד חבירו משום פקו"נ של עצמו.

וכן בתוספת יוהכ"פ (יומא פב: ד"ה ואם אומרים) כתב שמותר לאדם לאבד אבר חבירו כדי להציל עצמו ממיתה, דמאי חזית וכו' אמרי' רק בנפש ממש ולא בקטיעת איבר.

אך אין מדבריהם ראיה לכך שחייב אדם לקטוע איברו עבור הצלת חבירו, לא מבעיא לדיעות דס"ל דההיתר להציל עצמו בממון חבירו אינו משום שחייב אדם להקריב ממונו כדי להציל חבירו, אלא אף לשיטת הבנין ציון ועוד דס"ל דהא דמותר לאדם להציל עצמו בממון חבירו [ע"מ לשלם] הוא משום שחבירו משועבד לכך משום שחייב אדם לתת ממונו עבור הצלת חבירו, אין ראיה לענייננו שיהיה חייב אדם לקטוע איברו כדי להציל חבירו כמו שמותר לאדם לקטוע יד חבירו כדי להציל עצמו, דמבואר באחרונים [יעוין בזכרון שמואל למרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (סי' פ"ג ט"ו)] דבאנסים שאני כיון שהעכו"ם אונסו לקטוע יד חבירו אינו חייב למסור עצמו למיתה, ומותר לו לקטוע יד חבירו, אך אין זה מתיר להתרפאות באבר חבירו, יעוי"ש ואכמ"ל.

ובאגרות משה (יו"ד ח"ב קע"ד ד') דן בהבנת דברי הרדב"ז וז"ל "ובדבר אם יש חיוב לאחד לחתוך אברו בשביל הצלת נפש של חבירו, כיון שפליגי רבוותא בזה אין לחייב כהרדב"ז בתשובה שהביא בפת"ש (יו"ד קנ"ז ט"ו) ואין בידי הספר לעיין בדבריו, ונראה שהטעם הוא משום דלא תעמוד על דם רעך הוא ככל הלאוין שמחוייב להוציא כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו, כדאיתא ברמ"א (קנ"ז ס"א), וכתב

הש"ך (שם סק"ג) ואם יש סכנת אבר צ"ע אי דמי לנפש או לממון, ומסיק דנראה לקולא וכו', אלמא דלחתוך אבר אינו מחוייב בשביל לאו ויעבור ולא יחתוך אברו אף שהוא אבר שאין בו סכנה".

ומקשה באגרות משה מהש"ך גופא שהביא מהשו"ע (או"ח שכ"ח) שאסור לחלל שבת בשביל סכנת אבר, ומיישב שדוקא לרפאות חולי ע"י שעובר על לאו אסור, אך באנוס לעבור על לאו, אינו חייב לחתוך אברו כדי להנצל מלעבור על הלאו.

וממשיך האגרות משה וז"ל "וסובר הרדב"ז מאחר שלא מצינו שעל לאו של לא תעמוד על דם רעך יהיה חמור מכל לאוין שבתורה שיהיה מחוייב גם לחתוך אברו להציל חבירו שאינו מחוייב, דבלא ראיה להחמירו משאר לאוין אין לנו לומר חידוש כזה ולכן אינו מחוייב לחתוך אבר בשביל הצלת חבירו". עכ"ל.

נמצא שבאגרות משה ישנה הבנה אחרת בדעת הרדב"ז ובטעם שלא יתחייב אדם לקטוע אברו כדי להציל חבירו, והיא שלאו ד"לא תעמוד על דם רעך" הוא ככל הלאוין שחייב אדם לתת כל ממונו כדי שלא לעבור על הלאו, אך לחתוך אברו הוא יותר חמור מאשר לתת כל ממונו ולכן לא חייב בכך.

ועפי"ז פסק האגרות משה הלכה למעשה (שם בסו"ד) שאין אדם חייב לתת מתו לחתוך ממנו אבר ולבזותו כדי להציל חבירו, משום שטבע האדם להצטער טובא על מתו יותר מעל כל ממונו, "ולא מצינו אלא שצריך להוציא כל ממונו [כדי להציל נפש], אין לנו לחייב בדבר שהוא יותר מכל ממונו, והוא אצל שמצטערין טובא כמו חתיכת אבר מעצמו שאינו חייב".

מבואר להדיא דדעת מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דכל הטעם שאין אדם חייב לקטוע ידו וכדו' כדי להציל נפש חבירו הוא רק משום דגדר החיוב של "לא תעמוד על דם רעך" הוא עד כדי נתינת כל ממונו ולא יותר, ובקטיעת אבר יש צער גדול יותר מנתינת כל ממונו ולכן אין חיוב בכך, וכך ס"ל בדעת הרדב"ז והש"ך.

נמצא לפי"ז שבתרומת כליה שבודאי רוב בני אדם יעדיפו לתת

כליה אחת ולא לתת כל ממונם, ובודאי[3] הצער שיש לאדם שמוציאים מגופו כליה אחת הוא הרבה פחות מהצער שיש לאדם שמאבד את כל רכושו, א"כ יהיה חייב לתרום כליה כדי להציל חבירו. ורק אדם שיש לו פחד גדול מניתוחים או מהוצאת כלייתו עד כדי כך שמצטער בכך יותר מאיבוד כל ממונו, יהיה פטור מלתרום כליה.

[ויעוין בגליוני הש"ס (כתובות ל"ב), למהר"י ענגיל, דמביא מהגהות מהרמ"מ על מהרי"ו, דמסתפק אי קטיעת יד וכדו' חמור יותר מכל ממונו או לא, דמאי דפשיטא ליה לאגרות משה מספקא ליה לאותו גאון ז"ל, ויעוי"ש בגליוני הש"ס שמאריך בזה].

הן אמנם בהגהות מעשה בצלאל (על הריקנטי) חידש לחלק בין אם האונס של העכו"ם הוא על קטיעת האבר שאז חייב לקטוע אברו (לדעת הריקנטי) להצלת חבירו, לבין אם האונס של העכו"ם הוא על הריגת חבירו, ויכול השני להצילו ע"י שיניח לעכו"ם לקטוע ידו, שבזה יודה הריקנטי לרדב"ז שפטור. וליכא ק"ו משבת שדוחה אבר אחד, משום שבאופן שהאונס על החילול שבת [ולא על האבר] מותר לו לחלל שבת ואינו צריך לקטוע אברו בשביל כך, עכתו"ד. ולדבריו יצא שאף לדעת הריקנטי אין חיוב לתרום כליה [דדמי לאונס על הריגת חבירו ויכול להצילו ע"י אברו].

אך בחת"ס [הנ"ל] מבואר להדיא דלא ס"ל חילוק זה כלל, דביאר (בגמ' כתובות סא:) דהא דרב אשי מסר עצמו להצלת מר זוטרא, הפירוש הוא דסכנת רב אשי היתה שיקטעו אצבעו ע"י סם, ושם האונס היה על מר זוטרא ולא על אצבעו של רב אשי, ובכ"ז פשיטא ליה לחת"ס שלדעת הריקנטי חייב לקטוע אצבעו עבור הצלת מר זוטרא, ואף החת"ס גופא מסתפק בזה למעשה אם חייב בכך עבור הצלת חבירו.

ובאמת גם בדינו של הריקנטי גופא ביאר רבינו החת"ס שהעכו"ם לא אנסו בדוקא על קטיעת האבר (כהבנת המעשה בצלאל) אלא נתן לו בחירה בין ב' אפשרויות, **או** שיניח לקטוע ידו, **או** שהעכו"ם יהרוג חבירו, יעוי"ש.

והנה בש"ך (הנ"ל) שהסתפק אי

אבר דומה לנפשות או לממון (והכריע לקולא) מירי באופן שהעכו"ם אנסו על **העבירה** ולא על קטיעת האבר (כמבואר להדיא בשו"ע שם), ובכ"ז מספקא ליה לש"ך אי הוי כממון וחייב או כנפשות ופטור, ואף שהכריע דנראה לקולא, בפמ"ג משמע (בדעת הש"ך) דעיקר הטעם הוא משום הסכנת נפשות שיש בקטיעת אבר, וכן בגרעק"א (שיובא להלן) הביא את החוו"י (קפ"ג) דס"ל בדעת הש"ך דהוא משום דמירי בהכאת חרב דאית ביה סכנה, משמע דלולא הסכ"נ היה חייב להפסיד אברו ולא לעבור בלאו אף שהעכו"ם אנסו **על הלאו** ולא על קטיעת אברו, ודו"ק. (דעת הפמ"ג יבואר להלן בהרחבה).

וכן בחוות יאיר [הנ"ל] גופא (שיובא להלן) מירי שהעכו"ם אנסו **על שתיין יין נסך** ולא על קטיעת אזנו, ובכ"ז התיר משום הסכ"נ שבזה ולא משום שהאונס לא היה על קטיעת האוזן, יעוי"ש.

וכן ביעב"ץ במגדל עוז (קידוש ה' פינה א' אות י"ג ואות פ"ג) מוכח דלא ס"ל חילוק זה, יעוי"ש היטב.

ואכן בדברי יציב (חו"מ ו' ע"ט) כתב להדיא על חילוקו של המעשה בצלאל וז"ל "הנה לא מצינו בפוסקים שיחלקו בזה", עכ"ל.

(ויעוין בפת"ש שחקר בשם ה"משנת חכמים" חקירה הפוכה אי מאי דשרי **באונס הריגה** לעבור על לאו הוא דוקא באופן שהעכו"ם אנסו לעבור על הלאו, או דלמא גם כשבא להורגו ויכול להציל עצמו ע"י שיעבור על לאו שרי משום פקו"נ. והפת"ש כתב לעיין בט"ז דכתב (סי' קע"ט) דשרי משום פקו"נ, וכן כתב לעיין בהפלאה (כתובות יט.) דס"ל דבזה נחלקו רבא ורב חסדא (שם), יעוי"ש).

ובאגרו"מ [הנ"ל] נמי נראה דלא ס"ל כחילוקו של המעשה בצלאל, דמשמע שאם הצער בקטיעת אבר היה אצלו **פחות** מכל ממונו, היה חייב להפסיד אברו ולא לעבור על "לא תעמוד", אף באופן שאין אונס על קטיעת האבר.

ובאמת יש לעיין בזה דכשבאים לדון אם יש חיוב לתת אבר מגופו להצלת חבירו יש לדון בתרתי.

א. אי איכא ק"ו משבת כדברי הריקנטי.

ב. אף אם יש פירכות על הק"ו

ואין לחייב מדין הק"ו, עדיין יש לדון מצד הגדר של לאו ד"לא תעמוד על דם רעך" גופא אם כשיכול לתת אבר מגופו ולא נותן, מיקרי ש"עומד" על דם רעהו, [דלשון רש"י הוא (סנהדרין עג.) "חזור על **כל** צדדין"].

(ג. יש לדון אי אמרי' דדוקא "חייך קודמין" ולא אבריך, כדברי החת"ס הנ"ל, או דלמא "חייך קודמין" כולל נמי אברי האדם, וכשבט הלוי בדעת הרדב"ז).

ובהרדב"ז [הנ"ל] נראה דטעמיו נחלקים לשני חלקים, חלק מהטעמים כתב הרדב"ז כדי **לפרוך** הק"ו של הריקנטי [אין עונשין מן הדין, ואונס מן שמיא ועוד], וחלק מהטעמים [דרכיה דרכי נועם ועוד] כתב כדי להוכיח **שגדר החיוב** של "לא תעמוד על דם רעך" איננו כולל קטיעת אבר מגופו עבור הצלת חבירו.

והרדב"ז נצרך לזה משום שאף לאחר שפרך הק"ו הנ"ל, עדיין היה מקום לחייבו בקטיעת אבר משום דיש לו לחזור "על כל צדדין" כדי להציל חבירו, ולכן ביאר הרדב"ז דבכך שלא קוטע ידו וכדו' אין זה נחשב ש"עומד על דם רעהו" משום דאיכא חשש סכ"נ, ותו דדרכיה דרכי נועם וכו'.

ויתכן לפי"ז דאף לדעת המעשה בצלאל דס"ל דבאופן שהאונס הוא על הריגת חבירו מודה הריקנטי דליכא ק"ו משבת וכנ"ל, אך עדיין היה מקום לומר אף לדעתו דחייב בקטיעת ידו אף באופן זה משום דברי רש"י (הנ"ל) דגדר חיוב "לא תעמוד" הוא "חזור על כל צדדין", והוכיח מזה העמק שאלה (יובא לקמן בסי' ד') דיש לו לסבול "כל צער שבעולם" עבור הצלת חבירו, ולאפוקי מזה כתב רבינו האגרו"מ שהחיוב הוא עד "כל ממונו", וכל שהוא **יותר** מכל ממונו פטור, ולכן פטור מקטיעת אברו.

[ולפי"ז באופן שהוא חמור לאדם **פחות** מהפסד כל ממונו יתכן שגם המעשה בצלאל יודה שחייב].

ולדעת העמק שאלה שחייב לסבול "כל צער שבעולם", דמשמע אף צער שחמור לאדם **יותר** מכל ממונו, יתכן שאף לשיטתו אין חיוב לקטוע ידו וכדו' עבור הצלת חבירו, מטעמיו של הרדב"ז דאיכא חשש סכ"נ של "אבוד דם רב" וכו', ואף

במקום דליכא סכ"נ יתכן דפטור משום דדרכיה דרכי נועם וכו' (במקום דשייך טעם זה), אא"כ יסבור כחת"ס (הנ"ל) דפליג לגמרי אטעמא דדרכיה דרכי נועם.

עכ"פ נמצא דאיכא ג' ביאורים בדעת הרדב"ז בטעם דאין חיוב לאדם לקטוע אברו כדי להציל חבירו.

א. ביאור הפמ"ג דעיקר טעמו של הרדב"ז הוא משום דאיכא ספק נפשות שיצא רוב דם או פחד.

[ונראה דס"ל לפמ"ג בדעתו, דרוב הטעמים שכתב (אונס מן שמיא, ואין עונשין מן הדין, ועוד) הם רק כדי לפרוך הק"ו משבת, והטעם דאיכא ספק נפשות הוא הטעם העיקרי לבאר מדוע (אף ללא הק"ו) אין חיוב לקטוע אברו מצד עצם החיוב ד"לא תעמוד על דם רעך", וצ"ל דס"ל לפמ"ג דדרכיה דרכי נועם אינו טעם העומד מצד עצמו לפטור אדם מלקטוע אברו, (אלא רק כעין "סימן"), ולכן הפמ"ג כלל לא מביא טעם זה של הרדב"ז.

ויעוין נמי במהרי"פ פערלא על הרס"ג (ח"ג פרשה ל"ג) דג"כ ס"ל דטעמו של הרדב"ז הוא משום דאיכא חשש סכנת נפשות בקטיעת אבר, יעוי"ש].

ב. ביאור האגרו"מ דקטיעת אבר הוא יותר מכל ממונו, ואין חיוב לתת יותר מכל ממונו עבור לא תעשה.

ג. ביאור השבט הלוי ד"חייך קודמין" כולל כל אברי האדם שקודמים הם לחיי אחרים.

[וביאור נוסף מצאתי בנחל איתן (לבעל המשכיל לאיתן) (אישות כ"א י"א) דס"ל דכיון דמי ש"יסורין מושלים בגופו" אומרת הגמ' (ביצה לב:) ד"חייו אינם חיים", ממילא הוי בכלל "חייך קודמין", ומסתפק קצת אי בעינן דוקא יסורים המושלים **בכל** גופו" ולא סגי בקטיעת אבר אחד, אך מסיק דאף בקטיעת אבר אחד הוא כ"יסורים מושלים בגופו" דחייו אינם חיים].

והנה לדעת הפמ"ג דהטעם הוא משום ספק נפשות, לכאורה טעם זה ליכא בתרומת כליה [וכנ"ל] דהסכנה בתרומת כליה הינה כמעט אפסית, וכבר פסק המ"ב (בשכ"ט י"ט) בשם הפתחי תשובה דאף שאין אדם מחוייב ליכנס בספק סכנה כדי להציל חבירו אך "אין לדקדק

ביותר", ו"כל המדקדק בכך סופו בא לידי כך", דהיינו שאין לאדם לדקדק בכך אלא יש לו להציל חבירו כל זמן שאין מדובר בספק סכנה ממשי.

ולדעת האגרות משה דבקטיעת אבר מצטער טובא יותר מאיבוד כל ממונו ולכן פטור, א"כ בתרומת כליה ברוב בני אדם בודאי לא שייך פטור זה, ורק במיעוט בנ"א שיש להם פחד נורא מכך שייך פטור זה.

אך לדעת השבט הלוי הביאור בדעת הרדב"ז הוא דחייך קודמין כולל כל אברי האדם, ולפי"ז כתב להדיא שאין חיוב כלל בתרומת כליה. [והוסיף שאף שלפי החת"ס יש ספק בזה, אין לדחות פשיטותו של הרדב"ז מפני ספיקו של החת"ס]. (אך לדעת הנחל איתן (הנ"ל) לכאורה לא מסתבר לומר דהוצאת כליה הוא בכלל "חייך קודמין", וצ"ע).

ובמנחת יצחק (ח"ה סי' ז') כתב דהלכה כהרדב"ז שאין חיוב לאדם לקטוע אברו להצלת חבירו, משום דאיכא ראיה ברורה לכך מהגמ' (בסנהדרין עג.) דמרבינן מ"לא תעמוד" דחייב אף למיטרח ולמיגר אגורי, מוכח שלקטוע אברו דהוי רבותא טפי אינו חייב עבור הצלת חבירו.

ועוד כתב (עפ"י הכלי חמדה) דאף שחייב אדם לסבול בזיון עבור הצלת חבירו, אך כל זה בבזיון "לפי שעה", אך בזיון שנמשך גם לאחמ"כ אינו חייב, וא"כ בקטיעת אברו חוץ ממה שנגרם לו נזק, צער, ריפוי שבת וכו', עוד נמשך לו הבזיון כל ימיו, ופשיטא שאינו חייב בזה.

ולאחמ"כ הביא המנח"י גם את טעמו של הרדב"ז דדרכיה דרכי נועם וכו' (לגבי ניוול המת), עכ"ד.

והנה לגבי תרומת כליה פשיטא דלא שייכא כלל הסברא של בזיון הנמשך וכו' (דזה שייך רק בקטיעת ידו וכדו'), וכן בפשטות לא שייכא טעמא דדרכיה דרכי נועם וכו' כלל, (כשמש"כ החשוקי חמד והמשנת יוסף, וכנ"ל).

וכן יש לדון בראיתו מהגמ' (הנ"ל) דמרבינן מ"לא תעמוד" דחייב "למיטרח ולמיגר אגורי" דמוכח דלקטוע אברו דהוי רבותא טפי פטור, דיתכן דלא שייכא ראיה זו בתרומת כליה, דקטיעת אבר דמיירי

בזמן חז"ל היה באופן שעכו"ם אונסו לקטוע ידו או שכדי להצילו מחיות רעות וליסטים צריך להקריב אבר מאבריו, ולזה ס"ל למנח"י דאיכא ראיה ברורה דאין חיוב בכך, משום דאל"כ הו"ל לגמ' לומר חידוש זה דחייב לקטוע ידו וכדו' להצלת חבירו. אך בתרומת כליה דלא דמיא כלל להנ"ל, ולא מפסיד הפסד ממשי [רק מפסיד ה"רזרבה" שלו], לכאורה ליכא ראיה לכך מהגמ' הנ"ל. [ולענין אי חייב בצער (וריפוי) וכו' כדי להציל חבירו יבואר לקמן בסי' ד'].

[**ובעצם** ראייתו של מרן המנח"י מהגמ' דלמיטרח ולמיגר אגורי וכו', דפטור מלקטוע ידו וכדו' עבור הצלת חבירו, הנה הבאנו לעיל (בסי' א') דעת כמה וכמה מגדולי האחרונים להוכיח מכאן דהבבלי פליג אירושלמי, וס"ל דא"צ ליכנס לספק סכנה עבור הצלת חבירו, ודברי המנח"י כדבריהם, אך לדעת הערוה"נ (שהבאנו שם) שמיישב דאין הוכחה מגמ' זו דהבבלי פליג אירושלמי, ממילא גם אין הוכחה לפטור אדם מקטיעת אברו, וכן לפי דברי הר"ן שביאר דמיירי ב"ספק סכנה" [של הטובע], ובזה מרבינן שחייב למיטרח ולמיגר אגורי, וממילא יוצא שב"ודאי סכנה" [של הטובע] ליכא ראיה שחייב רק למיטרח ולמיגר אגורי ולא חייב ביותר מזה, (כך מתבאר בכלי חמדה בשם מוהר"ח העלר שהבאנו בסי' א'), וממילא לשיטתם אין ראיה (לכאורה) דאין חיוב לקטוע אברו עבור הצלת חבירו].

ובדעת הש"ך שהבאנו דמסתפק אי סכנת אבר דומה לנפשות או לממון ונוטה להקל דהוי כנפשות, נראה ג"כ דישנם כמה ביאורים בדבריו.

דבפמ"ג (הנ"ל) יש לעיין טובא, דבתחילה כתב להדיא בדעת הש"ך לחלק בין איסורי שבת דחמירי ודוחים סכנת אבר, לבין שאר לאוין שבתורה דאזלינן לקולא דהוי כנפשות, [ותירץ בזה הסתירה דפסקינן מחד גיסא (באו"ח שכ"ח) שאסור לחלל שבת בשביל לרפאות סכנת אבר, ומאידך גיסא פוסק הש"ך (אצלינו) דבסכנת אבר נראה לקולא דהוי כנפשות].

אך במסקנתו לאחר שהביא דברי הרדב"ז, כתב הפמ"ג וז"ל "ומשם

יש ללמוד דאם רוצים לחתכו אבר אם לא יעבור על לא תעשה שיש להקל ואף בחילול שבת כהאי גוונא מטעם ספק נפשות שיצא רוב דם או פחד", משמע להדיא מדבריו א. דס"ל למסקנא דאין חילוק בין איסורי שבת לשאר לאוין. ב. שכל ההיתר לחלל שבת [או לאו אחר] ולא לקטוע אברו הוא רק משום ספק סכנת נפשות.

אך מיד לאחמ"כ מוסיף הפמ"ג וז"ל "ודוקא **בקום ועשה** בחולה סכנת אבר אין מתירין איסור תורה, לא כהאי גוונא וכו' אונס רחמנא שריא וכו'".

וצע"ג בהבנת דבריו מניה וביה, דמשמע מלשונו בסו"ד דהחילוק בין חולה סכנת אבר לקטיעת אבר הוא בין קום ועשה לשוא"ת, וקשיא ממ"נ אי מיירי ב"ספק נפשות" מאי שנא קום ועשה משוא"ת, תמיד שרי, ואי מיירי בדליכא ספק נפשות א"כ אף בשוא"ת לכאורה אסור.

ועוד קשה דבשני המקרים מיירי **בקום ועשה**, דגם באופן שהעכו"ם אונסו לחלל שבת או לאכול טריפות ואם לא יקטע אברו מיירי בעבירה בקום ועשה.

ועל כרחך צ"ל דכוונתו דדוקא בחולה סכנת אבר שריפויו בקום ועשה, ואף אם ימנע מריפויו אין בכך ספק נפשות של איבוד דם רב או פחד, אין מתירין איסור תורה בשבילו, משא"כ בחיתוך אבר דהוא ספק נפשות שמא יצא ממנו רוב דם או פחד, שרי לעבור בלאו, דאונס (חיתוך אבר דהוא ספק נפשות) רחמנא שריא, ודו"ק.

ואולי אפ"ל ביאור אחר בדעת הפמ"ג דכוונתו לומר דיש ב' טעמים לפטור מקטיעת אברו.

א. משום ספק נפשות שיצא רוב דם או פחד.

ב. משום שבאופן שהעכו"ם אונסו אין המעשה באונס מוגדר כ"מעשה" [כדעתו הידועה של החמדת שלמה (ל"ח)], ולכן דוקא בחולה סכנת אבר מוגדרת העבירה כ"מעשה", אך בעכו"ם אונסו לעבור עבירה (אף ב"קום ועשה") אי"ז מוגדר כ"מעשה", ולכן פטור מלקטוע אברו באופן זה אף בדליכא סכ"נ.

דיעוין בזכרון שמואל (סי' ס"ה) (למרן הגרש"ר זצ"ל), דחקר בשיטת התוס' (סנהדרין עד:) דמשמע מדבריו

דס"ל דבאונס אינו חייב למסור נפשו אף ללא הפטור של "וחי בהם" [דהיינו אף ללא הפטור של פקו"נ], האם ההיתר הוא מדין "אונס" שלא רק שפוטרו מעונש אלא גם "מעשה באונס לא הוי מעשה", [ויש בזה ג' ביאורים, או שהמעשה לא מוגדר כמעשה כלל, או שהמעשה לא מתייחס אליו, או שהאונס מתיר לעשותו לכתחילה].

או דלמא זה הגבלה בעצם החיוב, דהיינו דהתורה לא חייבה כלל אדם למסור נפשו למיתה כדי שלא לעבור עבירה.

וכמו"כ יש לחקור לשיטות הסוברים לחלק בין ריפוי לאונסים בסכנת אבר, אי הביאור הוא דבזה שהעכו"ם אונסו **לא הוי מעשה עבירה, או שהתורה לא חייבה כלל** לקטוע אבר כדי שלא לעבור עבירה.

ובאגרו"מ (הנ"ל) סובר להדיא כצד ב' שזה הגבלה בעצם החיוב, שחייב לתת עד כדי כל ממונו כדי שלא לעבור על לאו, ולא חייב ביותר מכל ממונו, ולכן ס"ל בדעת הש"ך לחלק בין ריפוי לאונסים, דבבא להתרפאות [בחולה סכנת אבר] ע"י חילול שבת אסור, אך באנסו עכו"ם אינו מחוייב לקטוע אברו משום שחייב רק עד כל ממונו ולא יותר מכך.

אך בפמ"ג אולי אפ"ל שרומז במילים "בקום ועשה" לאפוקי מ"אונס" וכצד א', ולכן כתב דדוקא "בקום ועשה" בחולה סכנת אבר אסור, וכוונתו לאפוקי מהיכי שעכו"ם אנסו שאז אין המעשה עבירה מוגדר כ"מעשה", ולכן אף שעושה מלאכה בשבת אי"ז מוגדר "מעשה עבירה", דמעשה באונס לא הוי מעשה, [אך אין כוונתו לחלק בין "קום ועשה" ל"שוא"ת", דללא אונס גם עבירה בשוא"ת מוגדרת "מעשה עבירה", ורק באונס שאנסו עכו"ם אין המעשה מוגדר כ"מעשה עבירה" משום שנעשה באונס], ולכן אין חיוב לקטוע אברו כשאנסו עכו"ם לעבור עבירה הן בקום ועשה והן בשוא"ת.

אמנם בש"ך גופא שולח לעיין בריב"ש (שפ"ז), ובריב"ש כותב (שם) שמעשה באונס **כן** הוי מעשה, וזה דוחק לבאר בש"ך דכוונתו להכריע להיפך.

ובגרעק"א (יו"ד קנ"ז בש"ך) שולח

לעיין בחוות יאיר (קפ"ג) דכתב להדיא בדעת הש"ך (הנ"ל) דהוא משום הסכנת נפשות שיש בהכאת חרב, [דיעוין שם דמירי בעכו"ם שאנסו לשתות יין נסך ואם לאו יקטע אוזנו].

ובחת"ס (הנ"ל) נמי איכא משמעות דס"ל בדעת הש"ך דהוא משום סכנת הכאת חרב.

ומצאתי במנחת פיתים (או"ח שכ"ח) (לגאון הנודע רבי מאיר אריק זצ"ל) דג"כ כתב בדעת הש"ך דהוא משום הסכנה שבזה, יעוי"ש. ולכן נראה לענ"ד דזו גם כוונת הפמ"ג, וכנ"ל.

ולדעת השבט הלוי הביאור בדעת הש"ך הוא כביאורו בדעת הרדב"ז דכל אברי האדם הם חלק מחיותו, ואינו מחוייב לסכן אבריו כדי שלא יעבור בלא תעשה.

וביאור נוסף בדעת הש"ך ראיתי בתשובות והנהגות (ח"ג סי' ש"ס) (למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א) דבקטיעת אבר ע"י גוי איכא יסורים קשים ונוראים הקשים כמיתה, ולכן אינו חייב לקטוע אברו כדי שלא לעבור בלא תעשה, ולפי"ז כתב בתשובות והנהגות שם שבתרומת כליה פשיטא שלא שייכא סברת הש"ך בזה. [ויעוי"ש דכתב טעם אחר מדוע אין חיוב לתרום כליה, יובא לקמן בסי' ה'].

ועדיין יש לעיין אף אם נימא בדעת הש"ך דבאופן דליכא ספק נפשות חייב לקטוע אברו כדי שלא לעבור בלא תעשה [וככל השיטות הנ"ל], יש לדון אי לאו ד"לא תעמוד על דם רעך" הוא ככל לאוין שבתורה או לא, דיש בזה ג' צדדים, צד א'. דלאו דלא תעמוד הוא **ככל** לאוין שבתורה, דמהיכי תיתי לחלק בכך, צד ב'. דלאו דלא תעמוד **חמור** יותר מכל לאוין שבתורה, [משום פקו"נ דחבריה], וצד ג'. דלאו דלא תעמוד **קיל** טפי משאר לאוין, ואפ"ל בזה ב' סברות, א. משום דהוי לאו בשוא"ת. ב. משום דגדר לאו דלא תעמוד הוא כגדר מצות השבת אבידה, דהשבת גופו הוי כהשבת ממונו.

והנה באגרו"מ [הנ"ל] ס"ל להדיא דהוי ככל לאוין שבתורה, "דאין ראיה להחמירו משאר לאוין", ומוכח נמי דפשיטא ליה שאינו קיל טפי משאר לאוין שבתורה, אך בפמ"ג [הנ"ל] יש הוכחה ברורה דלאו דלא

תעמוד חמור טפי מכל לאוין שבתורה, דכתב בסו"ד וז"ל "וק"ו להיפוך אם סכנת אבר דוחה פקו"נ דחבריה כהאי גוונא, כ"ש שידחה שבת כהאי גוונא", עכ"ל. מבואר בדבריו דפקו"נ דחבריה [דהיינו לאו דלא תעמוד] חמור טפי מחילול שבת.

ולכאורה לכל השיטות דס"ל שחייב "כל ממונו" להצלת חבירו (יעויין להלן סי' ד'), א"כ ודאי אין לאו דלא תעמוד קיל טפי מכל לאוין שבתורה, אך לשיטות דחייב להוציא רק "חומש" להצלת חבירו [או מפני דהוי לאו בשוא"ת או משום דהשבת גופו הוי כהשבת ממונו], א"כ ודאי קיל טפי משאר לאוין (בקום ועשה) שבתורה, ולשיטתם אין ראיה כלל מכך ש(לדעת החוו"י הגרעק"א (והפמ"ג) ועוד) חייב להפסיד אברו כדי שלא לעבור בלא תעשה [באופן דליכא סכ"נ], ללאו ד"לא תעמוד על דם רעך", דלשיטתם אף אם נמנע מלתת כל ממונו עבור הצלת חבירו, אי"ז נחשב ש"עומד" על דם רעהו, א"כ כ"ש קטיעת ידו וכדו' שלא יחשב שעומד על דם רעהו כשלא מוכן להקריב ידו בשביל כך.

ולהלכה למעשה פסק מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאין חיוב לתרום כליה, דמבואר בגמ' (בסנהדרין עג.) שכל מה שנצרך הלאו ד"לא תעמוד" אף שיש כבר מצות עשה של "והשבותו לו", הוא כדי לחייב אדם "למיטרח ולמיגר אגורי" כדי להציל נפש [דהיינו לטרוח ולשכור פועלים], אך הגדר של חיוב "לא תעמוד" הוא כגדר המצות עשה של "והשבותו לו", וכמו שלמצות עשה חייב אדם להוציא עד חומש [ולא כל ממונו], כך גם ללאו ד"לא תעמוד" חייב רק עד חומש, [ורק יש חיוב נוסף של "למיטרח ולמיגר אגורי" וכנ"ל].

[וסיעתא לזה מהרמ"ה (בסנהדרין עג.) והתוס' רא"ש (סנהדרין עד.) דמבואר שם כדברי רבינו זצ"ל שאין חיוב לתת כל ממונו להצלת חבירו].

ולפי"ז פסק מרן זצ"ל דלתרום כליה מוגדר כ"יותר מחומש", ולפיכך אין חיוב מן הדין לתרום כליה כדי להציל נפש. [יסוד הדברים בקובץ תשובות (ח"ב כ"ח), והפסק עצמו מובא ע"י הגאון הגדול

ר"י זילברשטיין שליט"א, ויעוין בקובץ תשובות (ח"א קכ"ד), וצ"ע].

ולפי"ז צ"ל דמש"כ בשעורי תורה לרופאים (לגאון הגדול ר"י זילברשטיין שליט"א) (ח"ב סי' קמ"ג) בשם רבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דמחוייב אדם לסבול צער עבור הצלת חבירו [וכמו שכתבו המג"א ועוד כדלקמן], הוא דוקא צער שאינו נחשב צער גדול יותר מאיבוד חומש מנכסיו, אך צער גדול מאוד שנחשב לאדם יותר מחומש לא יהיה חייב לסבול עבור הצלת חבירו. [וכעת ראיתי בקובץ תשובות למרן זצ"ל (ח"א קכ"ד) דחייב לסבול צער ויסורים, ולא חילק בגודל הצער, ויעוין לקמן סי' ד' מש"כ בזה].

ולפי"ז י"ל שבתרומת כליה גופא תליא בדעת בני אדם [ואולי בדעת כל אחד ואחד בפני עצמו, וצ"ע]. דאם רוב בני אדם אינם מוכנים להפסיד כלייתם האחת אף באופן שלולא זה יאבדו חומש מנכסיהם אז אינם חייבים לתרום כלייתם עבור הצלת נפש, אך אם רוב בנ"א מוכנים להפסיד כלייתם האחת באופן שלולא זה יאבדו חומש מנכסיהם, דהיינו שכליה אחת חשובה בעיניהם פחות מחומש, א"כ י"ל שיהיו חייבים לתרום כליה עבור הצלת נפש. וצ"ע בזה.

ויעוין באבני נזר (יו"ד שכ"א, ואבה"ע א') דס"ל דמותר לבטל מצות עשה של מילה בזמנה אם עי"כ יהיה הולד בעל מום [שיהיה מוגבל ברגלו], משום שזה יותר מחומש, ואינו חייב להוציא הון רב עבור מצוה. וכן ס"ל בדעת הרמ"א דאין חייב לגרש את אשתו כדי לקיים מצות פריה ורביה (ביש לו ולד אחד), משום שזהו צער גדול הרבה יותר מחומש, ואינו מחוייב בזה בשביל מצות עשה. לכאורה משמע שאם היה מדובר במום קטן שאינו שווה לבנ"א יותר מחומש, אז היה כן מתחייב שלא לבטל המצוה. ויש לעיין בכל זה.

עכ"פ כל זה לדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שפסק שהגדר ב"לא תעמוד" הוא עד חומש וכנ"ל. וכדעת המהרש"ם ועוד. אך לדעת הח"ח באהבת חסד שהבאנו לעיל שפסק כדעת הפוסקים שחייב לתת כל ממונו עבור הצלת נפש ד"חייך קודמין" ולא כל ממונך, א"כ הגדר

הוא דתלוי אם הוצאת הכליה האחת נחשבת אצל בנ"א יותר מהוצאת כל ממונו, וזה לא מסתבר שאצל רוב בנ"א נחשב ניתוח להוצאת כליה ואיבוד כליה אחת וכו' יותר צער מאשר איבוד כל ממונם. [כמובן שמדובר באדם בריא שהוצאת כליה אחת לא תזיק לבריאותו, ורק אדם כזה יכול לתרום כליה].

וכן לדעת האגרות משה (הנ"ל) שפסק שחייב לתת כל ממונו, ולהדיא כתב שקטיעת אבר הוא צער גדול יותר מכל ממונו, משמע להדיא שבאופן שהצער הוא פחות מכך חייב לעשות זאת להצלת חבירו, וכן איתא בהגהות מהר"ם יפה בפתיחה לאור זרוע (רמ"ד), יובא לקמן סי' ד'.

עוד בענין קטיעת אבר כדי להציל חבירו.

יעוין באור שמח (הלכ' רוצח פ"ז ה"ח) דהביא ראיה לדעת הרדב"ז מהגמ' בסנהדרין (מ"ד) דעדים רשעים שהעידו שחייב מיתה וחזרו בהם [ואינו חוזר ומגיד], שאינם חייבים לקטוע ידם כדי להצילו ממיתה, מוכח שאין חיוב לקטוע יד וכדו' עבור הצלת נפש.

ויעוין נמי באגרות משה (יו"ד קע"ד ד') דדחה ראיה זו [אך הסכים לדינא כרדב"ז, וכנ"ל].

ויעוין גם באמרי בינה (או"ח סי' י"ג ס"ה) דמקשה על הרדב"ז מהירושלמי דחייב ליכנס לספק סכנה, ונשאר בצ"ע לדינא. (ויעוין בתשובות והנהגות (ח"ג ש"ס) דכתב לחדש דאף לשיטת הירושלמי י"ל דדינא דהרדב"ז אמת, יעוי"ש).

ויעוין עוד ביד אברהם (יו"ד קנ"ז) דמביא הבאה"ט דס"ל דחייב, והוא עצמו פליג עליה, וכותב לעיין בספרו "נחל איתן", ששם כתב דקטיעת אבר הוא כ"יסורים מושלים בגופו דחייו אינם חיים" (ביצה לב:), יעוי"ש.

ויעו"ע במגדל עוז [ליעב"ץ] (במצות קידוש ה' פינה א' אות פ"ג פ"ד וי"ג) דדוחה הריקאנטי דמחייב לקטוע אברו מכמה טעמים, [דאף בזיונא דגופא ("שמגיע עד הנפש" (אות י"ג)) אינו חייב, וגם איכא סכ"נ, וכן יסורים קשים דגריעי ממוות אינו חייב, ואף לאבד כל רכושו וכו', יעוי"ש]. [אך לא ברירא כלל אי שייך טעם מטעמיו

בתרומת כליה, וכנ"ל].

ויעו"ע בשיעורי ר"ש סנהדרין (עג.) דהביא ראיה לרדב"ז מהא דילפינן (רמב"ם רוצח פ"א ה"ח) מ"וקצותה את כפה" שיש להציל הנרדף באבריו של הרודף, משמע שדין זה התחדש דוקא ברודף, אך לולא הפס' [בסתם הצלת נפש] אין חיוב לאדם לאבד אבריו כדי להציל חבירו.

ויעוין בהגהות (שם) שכתב דאולי יש לדחות דבעינן לפס' למצות עשה להצילו באבריו של הרודף. [ועוד אפ"ל דבעינן לפס' למילף שחייב להצילו באחד מאבריו של רודף, ולא בנפשו, כשאפשר בכך].

(עכ"פ אף אם נימא דראיה זו מוכרחת היא, עדיין אין מכאן ראיה לתרומת כליה, דאפ"ל דבעינן לפס' ד"וקצותה את כפה" למילף שחייב להציל הנרדף באבריו של הרודף אף ביד וכדו' שישאר מוגבל כל ימיו, וכן איכא חשש סכנה של הכאת חרב (כדלעיל), וזה התחדש שחייב דוקא ברודף, אך אין שום הכרח למילף משם שפטור מתרומת כליה להצלת נפש).[4]

סימן ד'

האם מחוייב אדם לסבול צער עבור הצלת חבירו

המג"א (סי' קנ"ו ב') פסק דמוכח בגמ' בשבת (לג:) דאדם "מחוייב לסבול צער כדי שלא יהרג חבירו בחינם", עכ"ל. (ויעוין בדברי יציב (חו"מ ו' ע"ט) שהקשה דלכאורה פשיטא שחייב בכך כמו בכל מצוות לא תעשה, ותירץ דהיתה הו"א דאולי ה"מ במצוות שבין אדם למקום, אך במצוות שבין אדם לחבירו נימא שפטור, ואולי הוי אף בכלל "חייך קודמין", קמ"ל המג"א (מהגמ' בשבת לג.) דחייב לסבול צער כדי שלא יהרג חבירו).

ויעוין בגרעק"א (בשו"ע שם) דגרס במג"א "כדי שלא יהרוג חבירו" (עם ו').

ונראה לבאר דמכיון שע"י שיגלו מקום המחבוא שלהם יהרגו אותם, ממילא הוי "גרם רציחה" בקום ועשה, וממילא אין מהכא ראיה לכל הצלת נפש דחייב לסבול צער עבור זה. [ויעו"ע באמרי בינה (או"ח י"ג ה') ובהעמק שאלה (קכ"ט) שנראה שלמדו המג"א כפשוטו (בלי ו'), ולשיטתם צ"ע דלכאורה יש לחלק בין לגלות מקום מחבוא בקום ועשה, דאולי הוי "גרם רציחה", לבין לסבול צער להצילו מסכנה בסתמא].

ובגמ' בנדרים (פ:) איתא "מעיין של בני העיר חייהן וחיי אחרים חייהן קודמין לחיי אחרים", אך בכביסתן וחיי אחרים פליגי רבנן ור' יוסי, דלרבנן "חיי אחרים קודמין לכביסתן", ולר' יוסי "כביסתן קודמת לחיי אחרים", ויליף (שם פא.) מהפס' "ולכל חייתם".

ובר"ן שם כתב וז"ל "דס"ל לר' יוסי דכיון דבמניעת כביסה איכא צערא טובא, חיי נפש הוא", לכאורה משמע בר"ן דנחלקו רבנן ור' יוסי אי צער גדול שלהם קודם לחיי אחרים, דלרבנן חיי אחרים קודמים, ולר' יוסי צער גדול של בני העיר עצמם, קודם.

אך יש לעיין מ"ט צערא טובא מיקרי "חיי נפש", ונראה לבאר דבהמשך הגמ' (שם) כתוב "דערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמומיתא", ומבאר הר"ן שכשאינו

מכבסן, ולובשן כשהן מזוהמין, "מביאו לידי שעמום ותמהון לב", ובתוס' הוסיף ש"שעמום אין לו רפואה" (משא"כ שחין), יעוי"ש, [והמפרש שם כתב "שגעון"], וצ"ל שמשום הכי כביסתן מוגדר "חיי נפש" וחייהן קודמין, וכן משמע בשאילתות דכתב "והלכתא כביסה הויא **חיותא**, וחייהן וחיי אחרים חייהן קודמת לחיי אחרים", עכ"ל. משמע דהויא בכלל "חייך קודמין". ולרבנן דס"ל דחיי אחרים קודמין לכביסתן צ"ל ד"חייך קודמין" הוא חייך ממש, ולא "תמהון לב ושגעון".

וברא"ש (שם פא.) נמי כתב בדעת ר' יוסי וז"ל "וקרי ליה חייתם משום צערא דערבוביא, והוי בכלל דוחי אחיך עמך".

ובמאירי ג"כ כתב "שיש לכביסה צורך גדול **לבריאות הגוף**", עכ"ל.

ובהעמק שאלה (קמ"ז) כתב דהעדר כביסה הוא "ספק סכנה", ונחלקו ר' יוסי ורבנן בדינא דהירושלמי אי מחוייב ליכנס לספק סכנה עבור הצלת חבירו או לא, ופסק השאילתות דהלכתא כר' יוסי ודלא כירושלמי. עכ"ד. [ויובא להלן דבבאר היטב ג"כ כתב דלמסקנת הגמ' לר' יוסי העדר כביסה הוי סכנה].

עכ"פ אף ללא דבריו של "העמק שאלה", מוכח שסתם צער גדול שאינו מביא לשגעון וכדו' אינו דוחה חיי אחרים, ומחוייב אדם אף לר' יוסי להצטער טובא כדי להציל חבירו, ורק בכה"ג דהוי "**חיותא**" [כלשון השאילתות], ו"**חיי נפש**" [כלשון הר"ן], אז לר' יוסי כביסתן קודמת, ולרבנן "כביסתן" אינה מוגדרת "חיי נפש", ולא הוי בכלל חייך. וכן מפורש בירושלמי (שביעית פ"ח ה"ה) (יובא להלן) דלר' יוסי כביסתן קודמת לחיי אחרים משום דכביסה הוי **חיי נפש**. ובפי' הר"ש במשניות (שביעית פ"ח ה"ה) נמי מפורש דלר' יוסי כביסה קודמת משום דהוי חיי נפש, יעוי"ש.

ובנחל איתן לבעל המשכיל לאיתן (אישות כ"א י"א) מצאתי שביאר דלר' יוסי כביסה הוי בכלל "חייך" משום דס"ל כמ"ד (בביצה לב:) דמי שאין לו אלא חלוק אחד כלול באלו ש"חייהן אינם חיים", ורבנן פליגי ע"ז.

ובקובץ תשובות (למרן הגרי"ש

אלישיב זצ"ל) (ח"א קכ"ד) הביא מגליון הש"ס בירושלמי (פ"ח דשביעית ה"ה) דהרמב"ם (פ"ה דשמיטה ה"י) פסק כרבנן. ולפי"ז לרמב"ם חיי אחרים קודמין אף למצב המביא "לתמהון לב ולשגעון". [וכן במאירי הביא רק את דעת רבנן, ולא הביא כלל דעת ר' יוסי].

ובקובץ שיטות קמאי (נדרים פ:) מצאתי דמביא מ"יחוסי תנאים ואמוראים" מרבו של הרוקח, דפשיטא ליה שאין כאן כלל סכנת נפשות לחיי אחרים, אלא רק טורח, ולכן סובר ר' יוסי דכביסתן קודמת לחיי אחרים, וז"ל "משום דאפשר להו ע"י טורח להסתפק ממעיין אחר, או ילכו למקום אחר", עכ"ל.

לפי דברי רבו של הרוקח יוצא, דאין שום שייכות בין מח' ר' יוסי ורבנן הנ"ל, לבין הנידון אי חייב אדם לסבול צער גדול כדי להציל חבירו, דפשיטא ליה דלכו"ע חייב אדם לסבול עינוי וצער להצלת נפש חבירו, [דז"ל "דודאי כל מקום שיש פקו"נ ברור צריך להשתדל ע"י טורח **ועינוי** וכו', כיון שניתן לחלל שבת ע"י פקו"נ כ"ש שצריך לענות עצמו בשביל פקו"נ, ולפום צערא אגרא"], והמח' בין ר' יוסי לרבנן היא באופן דליכא סכנה לחיי אחרים, וכנ"ל.

וכן איתא בהפלאה (בקו"א פ' י"ב) (הובא נמי בקובץ תשובות למרן זצ"ל) וז"ל "בנדרים לא מיירי ביש סכנה לעיר האחרת, אלא שיכולים להביא מים מעיר אחרת או שילכו משם, תדע דא"כ נימא נמי בודאי סכנה דכביסה זו קודמים לחיי אחרים אפי' בודאי סכנה, ותו דהא קי"ל דספק סכנה דאחרים דוחה שבת ויוה"כ, ואילו משום צערא דידה לא התירו אלא בשבות וכו'". ומסיים "מ"מ במקום צערא לחודא ודאי סכנה עדיפא", עכ"ל.

ורבינו החת"ס נמי למד כדעת (רבו) ההפלאה דלא מיירי ביש סכנה לעיר האחרת, דהוכיח מדינא ד"חיי אחרים קודמין לכביסתן" דבאופן דצרכי עניי העיר האחרת דחופים יותר (אף שאינם פקו"נ), אין דין קדימה לעניי העיר. ואי מיירי (בנדרים) ביש סכנה לעיר האחרת א"כ אין הוכחה כלל לזה, דפקו"נ שאני, ועל כרחך דס"ל דמיירי שבני העיר האחרת יכולים להביא מים ממקום אחר, וכדעת ההפלאה.

ובתפא"י נמי כתב (פאה פ"א א') וז"ל "כביסתן קודמת לחיי אחרים, צ"ל דהאי חיים [חיי אחרים] אינו שאם לא ישתו ימותו, רק שיצטערו הרבה בצמא". דהיינו שאף לר' יוסי אין צער הכביסה דוחה חיי אחרים, אלא צער הכביסה שלהם דוחה **צער** הצמא של האחרים, ולרבנן צ"ל דבכ"ז **צער הצמא** של אחרים עדיף על צער הכביסה שלהם עצמם.

ובאגרות משה (יו"ד א' קמ"ה) נמי ביאר מח' ר' יוסי ורבנן, דלא איירי בפקו"נ דאחרים, דפשיטא שאף לר' יוסי צערא טובא שלהם לא דוחה פקו"נ דאחרים, אלא נחלקו דלרבנן צער השתיה של האחרים עדיף מהכביסה של בני העיר משום "שזה אפשר לבא לידי חולשת הגוף, ולכן נקרא זה חיי אחרים", ור' יוסי סובר "דצערא טובא שיש מכביסה הוא ג"כ מביא לפעמים לידי שיעמומיתא שג"כ הוא כחיי נפש", ומבאר בזה גם התוספתא (סוף ב"מ) ש"א"ר יוסי בהמתן קודמת לחיי אחרים", וברור שלא מיירי בפקו"נ דאחרים, "אלא איירי רק מצערא טובא [דאחרים], שלכן יש מקום לומר דבהמתן [של בני העיר] קודמת דגם זה הוא צערא טובא, ויכול לבא גם לידי צער הגוף כשלא יהיו הבהמות", עכ"ל.

וב"רשימות תלמידים" מובא ממרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (בהגהות לשעורי ר"ש סנהדרין עג) **דביאר נמי** דאין סכנה לבני העיר האחרת, והנידון הוא בדיני ממונות. (ויעו"ע בחזון יחזקאל על התוספתא (שם) דג"כ כתב דלא מיירי בפקו"נ דאחרים, יעוי"ש).

ובשו"ע (אבה"ע פ' י"ב) פסק וז"ל "פסקו לה מזונות הראויים לה (מיירי במינקת) והרי היא מתאוה לאכול יותר או לאכול מאכלות אחרות, יש מי שאומר (דעת הרמב"ם) שאין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הולד שצער גופה קודם, ויש מי שאומר שיכול לעכב", עכ"ל.

ובחלקת מחוקק (שם) הקשה ממה נפשך "אם לולד ספק סכנה, ולה אין סכנה רק צער, מהי תיתי דמכח צער תסכן הולד", [דפשיטא ליה לחלקת מחוקק שצער לא דוחה סכנת הולד], "ואם גם לה סכנה לא ידעתי מי שחולק ע"ז, דחייה קודמין בודאי". עכ"ל. דמספקא ליה לחלקת מחוקק מהי **המציאות** הקיימת

בהלכה זו, האם מיירי בסכנת האשה, או מיירי בצער בלבד, אך **לדינא** ברירא ליה לחלקת מחוקק דצער לא דוחה סכנת הולד, [וסכנת האם דוחה סכנת הולד].

(ויעוין בשו"ת **חתם סופר** (אבה"ע ל') **דכתב** דבאופן דהוי ספק סכנה למינקת אם תניק, וודאי סכנה לולד אם לא תניק, "אפשר שאין ספק (סכנת המינקת) מוציא מידי ודאי", משמע שאפשר שספק סכנה שלה אינו דוחה סכנה ודאית של הולד, ולכאורה לפי דבריו חייבים לחלק בין **ספק** סכנה לולד לבין **ודאי** סכנה לולד, דמה שכתב החלקת מחוקק "לא ידעתי מי שחולק על זה" מיירי דוקא בספק סכנת הולד, אך בודאי סכנה לולד "אפשר שאין ספק מוציא מידי ודאי" כדברי החת"ס, ויעוין בס' עיר מקלט (בחלק "זקני העיר") שהביא מכתב ממרן הג"ר יוחנן סופר זצ"ל (האדמו"ר מערלוי), שביאר דברי החת"ס באופן אחר, וצ"ע).

ובמ"מ ביאר בדעת הרמב"ם ד"חייה קודמין".

ובכס"מ (אישות פ"א י"א) תמה בדעת המ"מ הא לא שייכא הכא "חייה קודמים", דלא מיירי במאכלים הצריכים לקיום גופה.

אך בבית שמואל (שם) כתב דמיירי בצער, ולר' יוסי בנדרים דצער הכביסה קודם לחיי אחרים, ה"ה כאן צער האם קודם לסכנת הולד. אך מקשה הב"ש הכיצד פסק הרמב"ם כר' יוסי ולא כרבנן דפליגי וסברי דחיי אחרים קודמין, ונשאר בקושיא.

וצ"ב בדבריו שמשווה לר' יוסי צער הכביסה לצער המאכל, והרי "כביסה הוי חיותא" כלשון השאילתות, ו"חיי נפש" כלשון הירושלמי והר"ש והר"ן וכנ"ל.

והבית מאיר (שם) הקשה דלמסקנת הגמ' בנדרים אף לר' יוסי אין הכרח שצער קודם. ומסתמא כוונתו דשיעמומיתא הוא שגעון ותמהון לב ולכן הוי "חיי נפש", אך צער גרידא אינו קודם. עוד אפ"ל דכוונתו שלמסקנא שיעמומיתא הוא חשש סכנה.

ובבאר היטב להדיא הקשה דלמסקנא לר' יוסי כביסה הוי סכנה ולא צער, וכנ"ל.

ואין לומר דמלשון השאילתות (בפר' ראה קמ"ז) **דכתב** (לגבי כביסה)

ד"אתו לידי **צערא**", א"כ מוכח שגם צער גרידא קודם, דמפורש בשאילתות (שם) לא כך, וז"ל "וקרי ליה רחמנא "חייתם" וטעמא מאי משום דשמואל דאמר ערבוביתא דמנא אתית לידי **שעמום**, והלכתא כביסה הויא **חיותא** וכו', חייהן קודמת לחיי אחרים", מבואר בדבריו דדוקא צער דכביסה דמביא לידי שעמום (תמהון לב וכו') הויא "חיותא", וילפינן זה מ"ולכל חייתם", ולכן כביסתן קודמת לחיי אחרים.

ואולי ס"ל לב"ש בדעת הרמב"ם, [וכן אפ"ל למ"מ], דאף הכא מיירי ב"חיי נפש" ולא צער גרידא, דהא החלקת מחוקק מסתפק מהי המציאות בדין של מינקת האם מיירי באופן שיש "גם לה סכנה", ויתכן דס"ל לב"ש בדעת הרמב"ם שאמנם אין לה סכנה ממש, אך יכולה לבא לידי "תמהון לב", או דהוי צורך "בריאות הגוף" וכדו', וצ"ע.

עוד הקשה הבאה"ט [כקושית הב"ש גופא] דרבנן פליגי אדר' יוסי [והלכתא כרבנן].

וכבר הבאנו דבקובץ תשובות (למרן זצ"ל) הביא מגליון הש"ס בירושלמי (פ"ח דשביעית ה"ה) דברמב"ם (פ"ה ה"י דשמיטה) מבואר דפוסק כרבנן, וממילא הדרא קושיא לדוכתא דהיאך ס"ל לרמב"ם דצער גופה קודם.

עכ"פ נמצא דצער אינו קודם לחיי אחרים, ורק בדעת הרמב"ם ס"ל לב"ש דס"ל דצער גופה קודם, ומקשה על הרמב"ם הא בעינן לפסוק כרבנן, ובאמת הרמב"ם פסק כרבנן כמ"ש בגליון הש"ס הנ"ל. וז"ל הירושלמי (שביעית פ"ח ה"ה) "תני מעיין של בני העיר וכו' כביסתן קודמת לחיי אחרים, אמר ר' יוחנן מאן תנא כביסה חיי נפש רבי יוסי דתני (תוספתא פ"ו י"ח) אין נותנין מהם (מפירות שביעית) לא למשרה ולא לכביסה, ורבי יוסי מתיר בכביסה", עכ"ל. ופסק הרמב"ם להדיא (שמיטה פ"ה ה"י) וז"ל "אין מכבסין בפירות שביעית וכו' ולא למשרה ולא לכביסה", דהיינו כרבנן ולא כר' יוסי שהתיר בכביסה, ועל כרחך דס"ל לרמב"ם ד"חיי אחרים קודמין לכביסתן", וכרבנן. וצ"ע טובא מ"ט במינקת ס"ל לרמב"ם דצער גופה קודם.

ובמאמר מרדכי (אינטיגא) (שאלה פ"ד) [ובאחיעזר] (ג' ט"ז) כתבו לבאר בדעת הרמב"ם דאף אם תאכל דברים הרעים ולא תניק הולד כלל, יוכל הבעל להאכילו בביצים וחלב ועי"כ להצילו, ואין הבעל יכול לכופה שלא לאכול דברים הרעים כדי שתוכל להניק הולד, משום שצער גופה קודם, [וכעי"ז הביא בבית אפרים (אהע"ז ס"ו) בשם בנו של הנו"ב שאין הבעל יכול לכופה שלא לאכול מאכלים הרעים, אלא ישכור מינקת, והוא עצמו לא ס"ל כן, וכתב ב' ביאורים אחרים, יעוי"ש]. אך ודאי שסכנה ממשית [באופן שא"א בביצים וחלב] קודם לצער דידה. (אך באחיעזר לא פשיטא ליה ביאור זה בדעת הרמב"ם, יעוי"ש).

אך יעויין בשואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב קע"ז) דכתב דדעת הרמב"ם דצערא דגופא קודם דס"ל כר' יוסי בנדרים דכביסתן קודמת, ולעומת זאת בהגהותיו לשו"ע (ב"שי למורה" אבה"ע סי' פ' ס"ק ט"ו בב"ש) לאחר שכתב שמצא בשאילתות שפסק כר' יוסי, הקשה וז"ל "אבל צ"ע שבטוש"ע וברמב"ם לא נזכר הדין כלל", משמע דלא פשיטא ליה בדעת הרמב"ם אי ס"ל כרבנן או כר' יוסי, ולא זכיתי להבין דהבאנו (מגליון הש"ס) דלהדיא מבואר ברמב"ם (פ"ה דשמיטה) דפסק כרבנן וצע"ג. ויעוין בבית שלמה (יו"ד ח"ג צ"ט) דכתב דאף לר' יוסי "בחשש סכנה גמורה **אינו עולה על הדעת** לומר דצערא דידהו אלים מסכנה אחריתי", עכ"ל. [וביאר הגמ' בנדרים דמיירי שיכולים להביא מים ממקום אחר, וכאחרונים הנ"ל]. ובמהרש"ם (ח"ב נ"ד) הביא דעת הבית שלמה ופסק כמותו, יעוי"ש.

ונראה דאף אם נימא דמסקנת השו"מ בדעת הרמב"ם דצערא קודם לסכנת הולד (כפשוטו), צ"ל בדעתו דזה דוקא בצער הנמשך **לאורך זמן** כמו במניעת הכביסה, וכמו במינקת שמצטערת בכל זמן הנקתה, [וכעין חילוקם של הכלי חמדה והמנח"י בין בזיון לפי שעה לבזיון הנמשך לאורך זמן (ולהלן יובא השטמ"ק (כתובות לג:) דמחלק בין יסורים קשים "שאין להם קיצבה" שקשים ממיתה, ליסורים שיש להם קיצבה שנכללים בחיוב ד"בכל נפשך")], אך בצער **לפי שעה** פשיטא שחייב לכו"ע, הגע

עצמך וכי בשעת השריפה ח"ו אדם יפטור עצמו מלהציל משום שמצטער מן העשן וכדו', או יפטור עצמו מלהציל אדם הטובע בנהר [בחורף] משום שמצטער מהמים הקרים [באופן דליכא "ספק סכנה" (וגם אז "אין לדקדק ביותר" כפסק המ"ב)], פשיטא שלא עולה על הדעת לומר כן, דא"כ כמעט בטלת מצות "לא תעמוד על דם רעך", ועל כרחך כנ"ל.

(ובקרן אורה (נדרים פ:) הקשה ג"כ כקושית השואל ומשיב בהגהותיו לשו"ע דמדוע השמיט הרמב"ם דינא דמעיין של בני העיר בנדרים, וכתב דקי"ל כר"ע ד"חייך קודמין", אך הקשה שגם דינא דר"ע דחייך קודמין "לא מצאנו ברמב"ם", כלשונו. ויעוין מש"כ בזה במהרי"פ פערלא על הרס"ג (ח"א עשה כ"ה) ובאגרו"מ (יו"ד א' קמ"ה), ויעו"ע בהערות למסכת ב"מ (סב.) לרבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ובמנחת אליהו למו"ז מרן הגר"י קוליץ זצ"ל (ח"ג סי' ל') מש"כ בזה).

ובהערות למסכת כתובות (ס:) כתב גאון ישראל הגרי"ש אלישיב זצ"ל ביאור נפלא בדעת הרמב"ם [דלכאורה קשה ממ"נ אי מיירי בצער דידה שדוחה חיי הולד, א"כ קשיא א. דבאמת הרמב"ם פסק כרבנן דחיי אחרים דוחים צער דידיה, ואף לר' יוסי צער גרידא לא דוחה חיי אחרים (כמעט לכו"ע). ב. לשון הרמב"ם ש"אין **הבעל** יכול לכופה" לכאורה אינו מובן, שיכתוב סתמא שצערא קודם לסכנת הולד. ואי נימא כמאמר מרדכי (והאחיעזר) דיכול למסמס בביצים וחלב, א"כ קשיא לשון הרמב"ם "שימות הולד" דמשמע כפשוטו].

וביאר מרן זצ"ל וז"ל "דמסתברא דלא שייך חיובי האשה לבעלה במקום שיש לה צער דאז כבר אינה חייבת לו, וא"כ הכא במניקה דמצטערת א"כ מצד **החיובים לבעלה** כבר אין לה חיוב, רק יש חיוב מצד **פקו"נ**, ובזה נראה עפ"י מש"כ הקצוה"ח (סי' ג' סק"א) **יסוד גדול**, דכל מצות עשה שכופין עליה זה דין על **בי"ד** ולא כל אחד יכול לכפות ע"ז דזה דבר השייך לבי"ד, א"כ ה"נ כיון דאתא ממצות עשה דהשבת גופו, וגם לאו דלא תעמוד הוא רק ענף לעשה זה ולא שהוא איסור לאו ששייך לכל אחד ואחד לכופה, וא"כ אה"נ **הבעל** אינו יכול לכופה, אבל **בי"ד** יכוף אותה מצד

המצוה", עכ"ל. כלומר דוקא הבעל לא יכול לכופה מצד החיובים של אשה לבעלה, אך מצד המצות הצלה חייבת להציל הולד ובי"ד יכול לכופה על כך. (ובסוגריים כתב שם דלכן כתב הרמב"ם דין זה דוקא בהלכ' אישות).

ובנשאל דוד (אבה"ע סי' ו') ביאר דעת הרמב"ם באופן אחר, דכמו שמצינו בגמ' בכתובות (דף סא) כמה וכמה עובדות שצער תאות המאכל מביא לידי סכנה, ה"נ מירי באופן שמביא לידי סכנה, ולכן ס"ל לרמב"ם שסכנת הולד נדחית מפני צער המביא לידי סכנת האם.

[ובנחל איתן (לבעל המשכיל לאיתן) (הנ"ל) מחדש בדעת הרמב"ם ד"חולי התאוה שיש בבטן" הוא בכלל מי ש"יסורין מושלין בגופו" שמבואר בגמ' ד"חייו אינם חיים", ואף לרבנן י"ל דהוא בכלל "חייך קודמין", וחמירא מכביסה. (ופליגי רבנן ור' יוסי אי מי ש"אין לו אלא חלוק אחד" הוא בכלל אלו ש"חייהם אינם חיים", או לא, וכפלוגתא בגמ' במס' ביצה (לב:)). והוסיף שדוקא בצער קשה כזה שחייו אינם חיים הוי בכלל "חייך קודמין" (ומסתפק שם אם דוקא ביסורין מושלין בכל גופו חייו אינם חיים), ולכן כתב דאין זה סותר כלל לדברי המג"א (קנ"ו) שחייב לסבול צער, יעוי"ש].

ובתשובות והנהגות (ח"ג ש"ס) (למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א) כתב ד"סכנת הולד" היינו סכנה רחוקה לולד, ולכן צער גופה קודם לדעת הרמב"ם. וכעי"ז כתב כבר בבית אפרים (הנ"ל) אך הוסיף שגם למינקת איכא איזה חשש מועט של סכנה (כמו לולד), יעוי"ש.

ויתכן עוד לענ"ד לבאר בדעת הרמב"ם דאף דסכנת חבירו דוחה לצער דידיה, אך הכא מירי בחשש סכנה **עתידית** לולד, ויש להסתפק אי גם על [חשש] סכנה **עתידית** איכא לאו ד"לא תעמוד על דם רעך", או רק על פקו"נ לפנינו, דידועה דעת הנו"ב דרק מפני פקו"נ **לפנינו** שבת נדחית, אך מפני חשש סכנה עתידית לא דוחים שבת, ויתכן דאף לאו דלא תעמוד ליכא באופן זה.

וא"כ אפ"ל דכל החיוב להציל חבירו מחשש סכנה עתידית [שאינה לפנינו] הוא רק ממצות "גמילות חסד", ומצד "ואהבת לרעך כמוך",

אך במקום דאיכא צערא דגופא כמו במינקת דידן, נימא דצער שלה קודם לספק סכנה עתידית של הולד, ומדויק לשון הרמב"ם "**שאין הבעל יכול לעכב** מפני סכנת הולד". דלכאורה קשה מה לי אם הבעל מעכב אם לאו, הרי היא עצמה מחויבת ב"לא תעמוד" כלפי הולד, אלא שאין כאן כלל לאו דלא תעמוד, ולכן ס"ל לרמב"ם דהבעל לא יכול לטעון שיש חשש סכנה עתידית לולד. וצ"ע בזה.

[ויעו"ע בדברי יציב (ו' חו"מ ע"ט)].

ובהגהות מהרי"מ (בשו"ע שם) מתרץ דעת הרמב"ם דמיירי **במעוברת** ולא במינקת, ולעובר אין דין "נפש", אך במינקת הולד קודם, דפשיטא ליה נמי שאין צער דידה קודם לסכנת הולד.

עכ"פ מדינא דרבנן דמעיין של בני העיר בנדרים, יש ראיה שחיי אחרים דוחים צער דידיה באופן שאם לא יצטער א"כ ידחה חיי אחרים **בקום ועשה**, ע"י בניית סכר, אך לכאורה אין עדיין ראיה שמחוייב להצטער כדי שלא ימות השני **בשוא"ת** שלו, באופן שלא עושה שום פעולה שמונעת מהשני את קיומו. ובכ"ז [בראשונים] ובאחרונים הנ"ל [ברבו של הרוקח, בהפלאה ובחת"ס ועוד], משמע להדיא דלא סבירא להו לחלק בזה. ונראה לבאר דיש לדון בזה עפ"י יסודו של מרן החזו"א (יו"ד ס"ט א') באחד רואה חץ הולך להרוג אנשים רבים, ויכול להטותו לצד אחר, ויהרג רק איש אחד שבצד אחר, דכתב וז"ל "הטיית החץ מצד זה לצד אחר היא בעיקרה **פעולת הצלה**, ואינה קשורה כלל בהריגת היחיד שבצד אחר", עכ"ל. וא"כ י"ל שגם בני העיר שבונים סכר, זו פעולת בנייה ופעולת הצלה (הצלת המים שברשותם), ואינה נחשבת פעולה בקום ועשה כנגד חיי אחרים. (אך לכאורה עדיין יש לדחות דאין מכאן ראיה לשוא"ת גמור, ויש עוד לפלפל בזה).

ובהעמק שאלה (קכ"ט) **פשיטא** ליה דחייב לקבל על עצמו "כל צער שבעולם" להצלת חבירו, וכותב שזה מוכח מהגמ' בסנהדרין (עג.) וברש"י שם שכתב וז"ל "קמ"ל לא תעמוד על דם רעך, לא תעמוד על עצמך משמע, אלא חזור **על כל**

צדדין שלא יאבד דם רעך", [ומתקשה בדעת המג"א (הנ"ל) למה ליה להביא ראיה מגמ' בשבת, כשיכול להביא ראיה מהסוגיא בסנהדרין גופא].

ובמהר"ם שיק (שו"ת יו"ד קנ"ה) ג"כ כתב דלכו"ע מחוייב לסבול צער עבור הצלת חבירו, [ולא כתב לחלק בזה בגודל הצער].

אך במגדל עוז ליעב"ץ (פינה א' אות פ"ג) כתב דלכו"ע אין חייב למסור עצמו ליסורים קשים ומרים כדי להציל חבירו "דיסורים קשים ממיתה".

ויתכן לומר דלכו"ע ביסורים קשים ומרים הקשים ממוות הוי בכלל "חייך קודמין", אך לסבול צער אף כשהצער הוא גדול לכו"ע חייב לסבול עבור הצלת נפש חבירו. [ויעוין בט"ז (סי' קנ"ז ח'), ויעו"ע בשטמ"ק (כתובות לג:) דס"ל דיסורים קשים **שאין להם קיצבה** הוי יותר ממיתה ואינם בכלל "בכל נפשך"].

ואף לירושלמי (וההולכים בשיטתו) אפ"ל דדוקא להכניס עצמו בספק סכנה חייב, אך יסורים הקשים ממוות אולי אינו חייב. וצ"ע. אך לריקאנטי דס"ל דחייב לתת לקטוע ידו וכדו' ע"י מכת חרב להצלת חבירו, א"כ פשיטא שחייב אף לסבול יסורים קשים ונוראים להצלת חבירו. [ויעו"ע לח"ח בספרו נדחי ישראל (פי"ט) דכתב דחייב לסבול יסורים קשים, רק שלא יגיע לפקו"נ ממש, כדי שלא לעבור בלאו].

ולשיטת הרדב"ז (הנ"ל בסי' ג') דס"ל דאין חייב לקטוע ידו וכדו' להצלת חבירו, שדרכיה דרכי נועם וכו', א"כ י"ל שאף לסבול יסורים קשים ומרים אין חיוב. אך להצטער צער גדול אין זה סותר ל"דרכי נועם", וחייב בזה עבור הצלת חבירו, וכשיטת כל הפוסקים הנ"ל.

ולשיטת החת"ס (הנ"ל) דפליג על הילפותא מ"דרכיה דרכי נועם", וס"ל דלקטוע ידו שלא ע"י מכת חרב יש להסתפק אם חייב, יתכן דה"ה יסורים קשים ומרים יש להסתפק, ויתכן דבזה יודה החת"ס דהוי בכלל "חייך קודמין", וצ"ע.

והנה איכא פלוגתא רבוותא אם חייב אדם ליתן כל ממונו להצלת חבירו, דברמ"ה (בסנהדרין עג.), ובמהרש"ם (ח"ה נ"ב) ס"ל דאינו

חייב ליתן כל ממונו [ורק חומש חייב]. [ובגרעק"א (על השו"ע יו"ד קנ"ז א') הביא מח' הפוסקים אי בלאו שאין בו מעשה מחוייב נמי ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על הלאו, או רק בלאו של קום ועשה חייב בכך, ובפת"ש (ח"ב ד') תולה אי חייב כל ממונו לקיום הלאו ד"לא תעמוד על דם רעך" במחלוקת זו, יעוי"ש].

אך בחוות יאיר (בשם הפוסקים) (קמ"ו), ובזרע אמת (ח"ב נ"א), ובחת"ס (חו"מ קע"ז) ועוד ס"ל דחייב כל ממונו. ואכמ"ל.

וכבר הבאנו לעיל (בסי' א') דכמה מגדולי האחרונים הוכיחו מהגמ' בסנהדרין (עג.) שדוקא למיטרח ולמיגר אגורי חייב, אך ביותר מכך אין חיוב, וכך ס"ל גם למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"ב כ"ח) דהשבת גופו הוי כהשבת ממונו מלבד למיטרח ולמיגר אגורי, [ויעוין בקובץ תשובות (ח"א קכ"ד), וצ"ע], וקשיא לשיטות שחייב כל ממונו.

וראיתי למרן הגרש"ר בשעורי רבי שמואל (סנהדרין עג.) דהסתפק אי ב"למיטרח ולמיגר אגורי" כלול גם חיוב להציל חבירו בממונו.

ובאמת נראה לענ"ד דבזה ממש נחלקו רבותינו הראשונים הרמ"ה והתוס' רא"ש והמאירי, דברמ"ה (סנהדרין עג.) איתא להדיא שמדויק בגמ' דדוקא "למיטרח ולמיגר אגורי" חייב, אך אין חיוב "לאצולי בממוניה".

ובתוס' רא"ש (סנהדרין עד.) אף שלמד לדינא כדעת הרמ"ה דאין חייב להציל נפש חבירו בממונו [והביא ראיה מנרדף ששבר כלים שחייב לשלם], אך רומז להקשות מהחיוב "למיטרח ולמיגר אגורי" שלכאורה מוכח **שחייב לאצולי בממוניה**, ומבאר דצ"ל דחייב הניצול לשלם למציל מה שהוציא. מוכח דלא ס"ל כלל כדיוקו של הרמ"ה. [ובדעת הרא"ש גופא צ"ע, דבסנהדרין (עג.) מוכח לכאורה בדבריו דלא ס"ל כלל כרמ"ה, יעוי"ש].

ובמאירי (שם עג.) נחלק גם לדינא על הרמ"ה וס"ל שחייב לאצולי בממוניה, ועל כרחך שלא ס"ל הדיוק של הרמ"ה, אלא להיפך שבחיוב של "למיטרח ולמיגר אגורי" כלול גם החיוב לאצולי בממוניה.

וכן מוכח בביאור הגר"א (קנ"ז ה') דהחיוב להוציא ממון כלול ב"למיגר אגורי", יעוי"ש.

עוד אפשר לבאר [לשיטות שחייב כל ממונו], עפ"י הר"ן (שהבאנו בסי' א') שהריבוי של "למיטרח ולמיגר אגורי" התחדש על מצב של "ספק סכנה" [של הניצול], וא"כ י"ל שדוקא ב"ספק סכנה" [או בספק הצלה] חייב רק למיטרח ולמיגר אגורי ולא יותר, אך ב"ודאי סכנה" חייב גם לתת כל ממונו.

[ועוד י"ל עפ"י הערול"נ (שהבאנו בסי' א'), יעוי"ש].

והח"ח באהבת חסד (כ' ב') ס"ל להדיא דחייב כל ממונו, והוסיף וז"ל "ולא אמרו בב"מ רק דחייו קודמים לחיי חבירו, אבל דעשרו קודם לחיי חבירו לא מצינו" עכ"ל. משמע דס"ל דדוקא "חייך קודמים" אבל ממונך לא. וכן בחת"ס (כתובות סא.) (שהבאנו בסי' ג') כתב דאפשר דדוקא "חייך קודמין" ולא אבריו, וא"כ כ"ש שממונו חייב, דדוקא "חייך", וכנ"ל. וא"כ קשיא לשיטות שחייב רק חומש. [ובאמת יש ליישב בכמה אופנים כמו שהבאנו לעיל (בסי' א') משעורי ר"ש, מגליונות רבינו החזו"א, ועוד].

ורבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל השיב ע"ז (מובא בשעו"ת לרופאים ח"ב סי' קכ"ב) דמאחר ועני חשוב כמת, ילפינן מ"וחי אחיך עמך" דאף רכושו קודם דהוי בכלל "חייך", דעוני נחשב כעין מיתה.

ולפי"ז יתכן אולי שאף הח"ח באהבת חסד יסבור שאמנם חייב לתת ממונו, אך אינו מחוייב להיות עני עי"כ, דחשוב כמת. וראה גם בדברי יציב (ו' ע"ט ט') שבאופן שישאר חסר כל, אין חיוב לתת ממון רב, יעוי"ש.

ובאגרות משה (הבאנו לעיל סי' א') כתב שחייב ליתן כל ממונו ככל מצוות לא תעשה, אך מה שיותר חמור ממממונו כגון לקטוע ידו וכדו' אינו חייב.

וא"כ בנידון דנן אי חייב לסבול צער גדול עבור הצלת חבירו, יהיה תלוי בזה, דאי מיירי בצער כ"כ גדול שהוא יותר מכל ממונו, פטור, אך בצער שיעדיף להצטער בו ולא לאבד כל ממונו יהיה חייב.

וכן בהגהות מהר"ם יפה (בפתיחה למהר"ח אור זרוע רמ"ד) כתב להדיא שמודדים כל דבר אם הוא חמור

לאדם יותר מכל ממונו או לאו, כגון שאינו חייב לגרש אשתו או לקטוע ידו כדי להציל חבירו, מפני שהוא יותר מכל ממונו, [וכאגרות משה הנ"ל], אך צער כזה שאינו חמור אצלו יותר מכל ממונו חייב להצטער בו כדי להציל חבירו.

ולפי"ז לשיטות שחייב חומש [ולא כל ממונו], לכאורה ג"כ יש למדוד אם מצטער טובא יותר מחומש מנכסיו דאז פטור, ואם יהיה מוכן להצטער כך כדי שלא יפסיד חומש מנכסיו א"כ חייב, [והבאנו לעיל מהאבנ"ז דס"ל דאינו חייב למול מילה בזמנה אם הולד ישאר צולע ברגלו, דזהו יותר מחומש, וכן פסק באגרו"מ (או"ח קע"ב) לגבי מצות שופר שאין חיוב להצטער בשביל כך צער גדול שעדיף לאדם יותר מ"חומש ממונו". ויעוין בבנין שלמה (סי' מ"ז) דמסתפק אם חייב להכניס עצמו לחולי (שאין בו סכנה) כדי לקיים מצות עשה].

אך לענ"ד לגבי לאו דלא תעמוד יש מקום לחלק, דלכאורה יש להקשות על האחרונים הסוברים שחייב רק חומש עבור הצלת חבירו, מרש"י בסנהדרין (עג.) הנ"ל דכתב "חזור על כל צדדין" וכו', ומכאן באמת הוכיח בפשטות העמק שאלה (הנ"ל) דחייב להצטער כל צער שבעולם עבור הצלת נפש. ועל כרחך צ"ל דיש חילוק בין טירחא וצער [אפי' צער גדול] שהם בכלל "חזור על כל צדדין", לבין **להוציא** ממון שזהו סוג חיוב אחר, [דאפ"ל דמהחיוב "למיטרח ולמיגר אגורי" משמע כל טירחה שבעולם, אפי' עבודה קשה ומפרכת שבודאי כרוכה בצער רב וכו', ולכן כתב רש"י "חזור על כל צדדין". אך **להוציא** ממון אפ"ל שזהו דין אחר, ובזה חייב רק חומש דהשבת גופו הוי כהשבת ממונו, וכנ"ל].

ובקובץ תשובות (ח"א קכ"ד) (למרן הגריש"א זצ"ל) כתב "דחייב לסבול צער ויסורים" עבור הצלת חבירו, ומאידך גיסא פסק רבינו זצ"ל דחייב להוציא רק עד חומש [ולא כל ממונו] (הגר"י זילברשטיין, וה"נשמת אברהם", בשמו של רבינו), וכן פסק שאין חיוב מן הדין לתרום כליה משום שהוא "יותר מחומש", וכנ"ל.

ולכאורה צ"ב דגם בצער יש להגביל זאת דחייב רק באופן

שהצער אינו יותר חמור מהוצאת חומש מנכסיו.

ולדברינו מיושב שפיר, דכל צער שמצטער עבור הצלת נפש חייב דהוא בכלל "למיטרח ולמיגר אגורי", [אולי חוץ מיסורים הקשים ממוות, וכדלעיל], אך **הוצאת** ממון [וכן **הוצאת** אבר מגופו] זה דין אחר, ובזה לדעת מרן זצ"ל חייב עד "חומש" ולא יותר.

אך עדיין קצ"ע בדעת מרן זצ"ל, דכתב שם (בח"א קכ"ד) להדיא דהא דחייב לסבול צער ויסורים, הוא מדין "וחי אחיך", דדוקא "**חייך קודמין**", דמשמע "שרק כשהדבר נוגע **לחייו ממש**, ע"ז יש לו דין קדימה לחבירו, אבל באופן שאין ספק שהוא נשאר בחיים, עליו להציל את חבירו גם כשיסבול מזה צער ויסורים מדין וחי אחיך", עכ"ל. ואולי י"ל דס"ל לרבינו זצ"ל דכל שהוא "יותר מחומש", הן בממון הן בגוף, הוי בכלל "חייך קודמין". וצ"ע.

[עוד יש לעיין דהנה נאמרו כמה טעמים לכך שאין חייב לתת כל ממונו עבור מצוות עשה, דהראב"ד ביאר (רשב"א ב"ק ט:) שלא יבא לידי עוני, ועוני כמיתה. ובפת"ש בשם חומת ירושלים (יו"ד קנ"ז סק"ד) כתב דהעניות גורמת שימנע מלקיים הרבה מצוות עשה, וביותר מזה איתא בשואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' קע"ה) דשמא העניות תעבירו על דעת קונו. (ויעו"ע במרחשת (סי' מ"ג אות י"א) דכתב דכיון דמחמת העניות יוכל לבא הרבה פעמים לידי סכנה אפשר דהוי בכלל וחי בהם, יעוי"ש. ולא זכיתי להבין דהא משום "וחי בהם" נפטר גם ממצוות לא תעשה, ובכ"ז חייב לתת כל ממונו כדי שלא לעבור בלא תעשה, ומפורש בראב"ד [הנ"ל] וז"ל "ומ"מ לא כמיתה ממש, שלא אמרו אלא במצות עשה בשוא"ת, אבל במצות ל"ת אפי' כל ממונו", וצע"ג.

ובאמת במהרש"ם (ח"ה נ"ד) כתב כעי"ז, וז"ל "דאינו מחויב להכניס עצמו לעוני מחשש שלא יבא עי"ז לספק סכ"נ". אך נזהר בדבריו ולא כתב דהוא בכלל "וחי בהם" ולא שימות בהם, וצ"ל דכוונתו דאי"ז מוגדר כסכ"נ "לפנינו", אלא יש חשש עתידי שאולי יתגלגל ע"י העניות ספק סכ"נ, ואי"ז פוטר מדין "וחי בהם", ורק במצות עשה [וכן

בהצלת חבירו (דהוי לאו בשוא"ת) לדעת המהרש"ם] לא חייבה תורה לתת כל ממונו משום שיוכל בעתיד להשתלשל עי"ז ספק סכ"נ).

ולכאורה כל הטעמים הללו שייכים דוקא בממון, שעניות כמיתה או שתעבירו על דעת קונו או שיוכל להיגרם חשש עתידי של סכ"נ כתוצאה מהעניות, אך בצער וכדו' לכאורה לא שייכים כל הטעמים הנ"ל, וא"כ יש לעיין לדעת האבנ"ז והאגרו"מ מ"ט בצער שחמור לאדם "יותר מחומש" פטור מקיום מצוות עשה, ויתכן לומר דלאחר שגדר החיוב הוא עד חומש, ממילא אין חיוב ביותר מכך אף כשליכא לטעמים הנ"ל הן בממון והן בצער, וצ"ע].

[עוד בענין עד כמה חייב ליתן ממונו עבור הצלת חבירו ראה במשנת פקו"נ (להגרי"א לורנץ שליט"א) שהביא מרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א (בקובץ תשובות שם אות נ"ז) שלכאורה חייב "כל ממונו", ויעו"ע למנחת שלמה (ח"ב פ"ב י"א) לרבינו מרן הגרשז"א זצ"ל דכתב "נראה פשוט דאם אחד טובע בים ויש מי שיכול להצילו אלא שהוא דורש דמים וכו', אם ברור הדבר שבלי תשלום לא יציל, מסתבר דודאי חייב ע"ז לפזר ממונו להציל אותו ממות", עכ"ל].

ואגב הדברים הנ"ל אגע קצת בענין אם חייב אדם להתבזות [לעיני כל] כדי להציל חבירו, יעוין בחכמת שלמה דחידש (חו"מ תכ"ו) דהרואה חבירו טובע בנהר וכדי להצילו צריך לעשות פעולה שהוא בזיון גדול עבורו, פטור מלהצילו, דהשבת גופו כהשבת ממונו, וכשם שבהשבת אבידה ילפינן "דזקן ואינה לפי כבודו" פטור, כך גם בהשבת גופו אינו חייב להתבזות ופטור, אך לאחמ"כ דחה החכמת שלמה חידושו הנ"ל, ונשאר בצ"ע טובא למעשה.

והפוסקים נתקשו מאוד בדבריו, יעוין באגרו"מ (יו"ד קע"ד ד'), ובמנחת יצחק (ח"ה ז' ח' ט'), ובקובץ תשובות (א' קכ"ד) (למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל), שדחו דבריו להלכה, ויעו"ע בכלי חמדה (פר' כי תצא, "והשבותו") שהתקשה מאוד בדבריו, ויעוין בשעו"ת לרופאים (ח"ב קכ"ט) (לגאון הגדול ר"י זילברשטיין שליט"א) שביאר שיטת החכמת שלמה עפ"י הפרי יצחק (ח"א נ"ו),

שחקר בגדר "כל שבשלו מחזיר גם בשל אחרים מחזיר", אם הוי "סימן" או "סיבה", ולפי"ז ישב דבריו, יעוי"ש היטב, ואכמ"ל.

ובמגדל עוז (ליעב"ץ) (אבן בוחן פינה א' י"ג) כתב דבבזיון גדול שמגיע עד הנפש, אינו חייב בזה, עכ"ד. **ובמנחת פיתים** (להגר"מ אריק זצ"ל) כתב עפ"י הגמ' (סנהדרין מ"ח) דבזיונא דאיניש גרע מצערא דגופא, עכ"ד. ואולי י"ל דהוי בכלל "חייך קודמין", ואכמ"ל.

ולהלכה למעשה דעת כל גדולי הפוסקים דחייב לסבול צער עבור הצלת חבירו.

דהנה כבר הבאנו דעת האגרות משה (יו"ד קע"ד ד') שאפי' צער גדול, כל שאינו יותר חמור אצלו מאיבוד כל ממונו, חייב להצטער עבור הצלת חבירו.

וכן הבאנו לקובץ תשובות (ח"א קכ"ד) (למרן הגריש"א) דחייב לסבול צער ויסורים כדי להציל נפש.

וכעת ראיתי שרבינו זצ"ל שנה דבריו גם ב"הערות למסכת כתובות" (ס:) דחייב לסבול צער עבור הצלת חבירו, והוכיח זאת מעצם הנידון שדנו הפוסקים אי חייב ליכנס לספק סכנה, משמע שדוקא בזה [קי"ל ש]אינו חייב, אך לסבול צער חייב, וכן מהרדב"ז [הנ"ל] דס"ל דאין חיוב לקטוע אברו וכו', והפוסקים דנו בדבריו, משמע דצער כן חייב לסבול עבור הצלת חבירו, עכ"ד. אך נראה דעיקר טעמו של מרן זצ"ל הוא כמש"כ בקובץ תשובות (שם) ד"חייך קודמין משמע שרק כשהדבר נוגע לחייו ממש וכו' אבל עליו להציל את חבירו גם כשיסבול מזה צער ויסורין מדין וחי **אחיך**", עכ"ל רבינו הגדול זצ"ל.

וכן איתא בשלחן שלמה (למרן הגרשז"א) (רפואה ח"ב נ"ו) דחייב לסבול צער או כאבים.

וכן בדברי יציב (חו"מ סי' ע"ט ט') (לגאון מקלויזנבורג זצ"ל) איתא דחייב להצטער "ואף אם יצטרך לשכב יום או יומיים" כדי להציל חבירו.

וגם בשבט הלוי (ח"ה רי"ט, וחי"א קצ"ה) פסק שחייב להכניס עצמו לחולי שאין בו סכנה כדי להציל חבירו.

וכן בחוט שני (שבת ח"ד עמ' קס"ב) (למרן הגרנ"ק שליט"א) כתב דחייב

לסבול צער עבור הצלת נפש (משום המג"א הנ"ל).

וכן בתשובות והנהגות (ח"ג ש"ס) פשיטא ליה שחייב להצטער עבור סכנת חבירו [אף לשיטת הרמב"ם, וכנ"ל].

ו"לפום צערא אגרא", (כלשון רבו של הרוקח, וכנ"ל).

סימן ה'

היוצא מן הדברים לענין תרומת כליות

אף שלכאורה מצינו כמה צדדים לחייב תרומת כליה להצלת נפש.

א. עפ"י החת"ס (בכתובות ס"א) הנ"ל דמסתפק בקטיעת אבר שלא ע"י מכת חרב אם חייב בכך עבור הצלת נפש.

ב. עפ"י האגרו"מ (יו"ד קע"ד ד') הנ"ל דמשמע להדיא שאם אינו חמור אצלו יותר מאיבוד כל ממונו חייב בכך.

ג. גם בשיטת הרדב"ז הנ"ל לכאורה יש להסתפק, כמו שהארכנו בסימן ג'.

אך למעשה הכריעו הפוסקים דאין חיוב מן הדין לתרום כליה.

א. רבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל פסק [במכתבו להרה"ג רבי ישעיהו הבר שליט"א] דאין חיוב, אך יש בכך מצוה רבה של הצלת נפשות, וטעמו משום שחייב עד "חומש מנכסיו" [כמו בהשבת ממונו], ותרומת כליה מוגדרת כ"יותר מחומש". [כך מביא הגאון הגדול ר"י זילברשטיין שליט"א בשמו]. (ויעוין לעיל בסי' ג' דכתבנו שלפי"ז יש לדון, עפ"י האבנ"ז (יו"ד שכ"א), למי שאבוד "חומש מנכסיו" חמור אצלו יותר מהוצאת כליה אחת, וכן יש לדון אי אזלינן בתר רוב בנ"א או בתר דעת כל אחד ואחד. יעוי"ש).

ב. השבט הלוי (חי"א קצ"ה) פסק דאין חיוב בכך, וטעמו משום הרדב"ז הנ"ל, ונימק ש"חייך קודמין" כולל כל אברי האדם, וכתב שאף שהחת"ס מסתפק, אך "אין דוחין פשיטותו של הרדב"ז מפני ספיקו של החת"ס". (ויעוי"ש עוד מש"כ בזה לדון לגבי "מכה שבחלל", וצ"ע אי שייכא להקיש מדבריו על שיטת הניתוח המתבצעת כיום, ("שיטה לפרוסקופית"), יעוי"ש). אך הוסיף שמי שעושה כן "חסד גדול עשה ושכרו יקח מן השמים". (ויעוין לעיל סי' ג' מש"כ לדון עפ"י ביאוריהם של הפמ"ג והאגרות משה בדעת הרדב"ז, יעוי"ש).

ג. בדרך שיחה (ח"א עמ' י"ט)

לרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, כתב ש"אינו מחוייב, אך מצוה גדולה לעשות כן", עכ"ל. [אך לא כתב שם טעם מדוע אין חיוב].

ד. יעוין בשלחן שלמה (רפואה ח"ב נ"ו) לרבינו מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, דכתב לגבי **תרומת מח עצם**, שאם יש לו פחד מכך [מההרדמה ומהסכנה המזערית], אין ללחוץ או לכפות עליו, רק להתחנן אליו. עוד כתב שם שאם מדובר רק בצער או כאבים ניתן לחייבו "אם אין אחרים שיכולים להציל", משמע שאם יש אחרים שיכולים פטור. אך מאידך גיסא כתב במנחת שלמה (ח"ב פ"ו ד') שרבינו ישראל סלנטר הסתפק הרבה מדוע לא יהיה חייב אדם לתת כל **ממונו** עבור הצלת חולים מסוכנים, ומוסיף במנחת שלמה וז"ל "כשהענין ידוע ומפורסם לרבים סומכים להקל שאינו חייב ליתן יותר מהחלק שמוטל עליו, ומ"מ אין זה מתקבל על דעתי כי מהיכי תיתי יפטור עצמו מלאו חמור זה, מפני זה שאחרים לא חוששים ועוברים על זה, והדבר צריך עיון רב". עכ"ל. (ויעוין לקמן משכ"ל לבאר בדעת מרן זצ"ל).

ולגבי **תרומת כליה** כתב בשלחן שלמה (שם מ"ד) [לפני עשרות שנים] שאם נכונה טענת הרופאים שהסכנה רחוקה הוי "מצוה רבה של הצלת נפשות".

[הן אמנם במנח"י (ח"ו ק"ג) כתב (לפני קרוב **לשישים** שנה (בשנת תשכ"א)) שיש "ספק סכנה" בכך וגם "ספק הצלה", ולכן אסר לתרום אז, אך כתב בסו"ד "ויש לברר כל זה, וכתבתי כעת רק להעיר", עכ"ד. ופשיטא שאין להסיק מכך מאומה לתקופתינו].

ה. בתשובות והנהגות למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ה שפ"ח) כתב שאין חיוב, וטעמו משום שהוא "אבר המחיה", ואף שיכול לחיות עם כליה אחת, יעוי"ש. אך כתב שם שזו מצוה רבה של הצלת נפשות. והוסיף (בח"ב תשל"ג) "ואשרי חלקו בזה ובבא".

אולם ב"מנחת אשר" להגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א (ח"ג קכ"ג) כתב דלולי דמסתפינא היה ליבי נוטה שיש חיוב גמור לתרום כליה להצלת נפש, וסיים "אך מ"מ ברור דהוי מידת חסידות וכן ראוי

לנהוג וראוי לעודד הנהגה זו", יעוי"ש.[ב]
(ויעו"ע במשנת יוסף ח"ח סי' קי"ח בסופו).

ולסיום א"א שלא לציין את מש"כ רבינו הגדול מרן הסטייפלר זיע"א בשנת תשכ"ז [לפני למעלה מחמישים שנה], שנידון דידן הוא בכלל מש"כ הפת"ש "שלא לדקדק ביותר" [בסכנה רחוקה זו], ולכו"ע מצוה קעבי"ד והוא בכלל הצלת נפשות, "וכן בשעת הדליקה ח"ו היו נכנסים להצלת תינוקות וחולים גם כשיש צד סכנה ח"ו למצילים ואין פוצה פה ומערער בזה", עכ"ל, וכ"ש בזמנינו.

[ב] ובע"פ אמר הגאון הגדול ר"א וייס שליט"א לגרפ"מ לנדמן שליט"א שלכן כתב "לולי דמיסתפינא" לומר שאין חיוב, רק להדגיש את גודל המצוה, והוסיף שאף אין ללחוץ ע"כ, אלא יש לבקש ותו לא.

ביאור דעת רבינו מרן הגרש"ז אויערבך זצוק"ל

כתב רבינו זצ"ל (שולחן שלמה רפואה עמ' נ"ו) **בענין** תרומת מח עצם, [שבזמנו היתה זו פעולה הכרוכה בהרדמה כללית וכו' וכו'], והשאלה היתה האם ניתן **לחייב** אדם שנמצא מתאים, לתרום מח עצם לחולה מסוכן, ותשובתו היתה וז"ל "צריכים להסביר לו שיש עליו מצוה [לתרום], ואם הסיכוי להצלה הוא יותר מ–50 אחוז צריכים להתחנן ולבקש ממנו להתחזק ולקיים מצוה גדולה של פיקוח נפש, אך בכל אופן אין להפעיל עליו שום לחץ או כפי' אפי' לחץ פסיכולוגי או חברתי כדי לחייבו להיות תורם, וזה **בגלל קצת פחדו מהקצת סכנה שיש בדבר**, אך אם רק מדובר על צער ואפי' של כאבים, אפשר **לחייבו** לסבול כדי להציל את הזולת **אם אין אחרים שיכולים להציל**", עכ"ל.

נמצא בדבריו שני טעמים לפטור מן החיוב הצלה.

א. "**פחד** מקצת סכנה".

ב. "אם יש אחרים שיכולים להציל" לא ניתן לחייבו.

ובטעם הא' משום "פחד מהקצת סכנה" יש לדון מה הגדר בזה, דמשמע דאין הפטור מצד **עצם** ה"קצת סכנה", [משום שהיא סכנה רחוקה וכנ"ל], אלא מפני שפוחד מכך.

וראיתי בשעו"ת לרופאים (ח"ב ק"ב) [שדן אי שרי לחלל שבת לאדם שנתקף בחרדה, יעוי"ש], שמביא משו"ת **צפנת פענח** שמסביר בדעת הרמב"ם (בפיה"מ), במשנה "מפני שהוא מתיירא מפני ליסטים וכו', וז"ל "דהני דברים כמו נכרים וליסטים וכו' זה רק גדר דמיון, שמדמה בעצמו שע"י זה יהיה לו סכנה, ולכן רק הוא בעצמו מותר לחלל שבת, אבל אחר לא, ולכן דייק [הרמב"ם] מפני שהוא **מתיירא**", עכ"ל.

וכן הביא (שם) מהאגרו"מ (או"ח א' קכ"ז), וז"ל "דיש דברים שתלויים בטבע האדם, שאיש שטבעו אמיץ לב אין חושב זה לסכנה וכו', אך יש אנשים **מוגי הלב** וחושבים זה לסכנה, ומותרין לחלל אם יצטרכו בכה"ג בשבת, שהרי אין יכולים

לערוב להם שלא יהיה סכנה, ודבר זה תלוי בדעת כל אחד בעצמו", עכ"ל, יעוי"ש. [וכבר כתב רבינו הגדול החזו"א בכמה מקומות דיש דברים התלויים "כפי מידת הבטחון" של כל אחד ואחד, אך לענ"ד אין משם ראיה לענייננו, דבדבריו לגבי מאכל תינוקות (או"ח נ"ט ד') כתב "אם יודעים **בנסיון או עפ"י הרופאים** שגורם קלקול מעיים יש לחושבו לספק סכנה, ומי שמיקל אין מזניחין אותו, ומי שבוטח בה' וכו' אין מזניחין אותו", א"כ בתרומת מח עצם דהנסיון והרופאים אומרים דהסכנה כמעט ולא קיימת, ממילא אין ראיה שמי שפוחד מכך "אין מזניחין אותו". וגם ממש"כ בתשובות וכתבים (מ"ח), יעוי"ש, אין כ"כ ראיה לענייננו, ורק **מלשונו** שם שכתב "מ"מ בדברים הרחוקים הרבה מפקו"נ אין דנים כפקו"נ **ותלוי כפי מידת הבטחון** וכו'", אולי יש ראיה גם לנידון דנן, וצ"ע].

ויתכן דזוהי כוונת רבינו המנחת שלמה זצ"ל, דאותם אלו שפוחדים מכך, אכן פטורים דלגביהם מוגדר הדבר כסכ"נ, אף שלרובא דאינשי אין זו סכנה.

עוד אפ"ל עפ"י האגרו"מ (יו"ד קע"ד ד') דס"ל דצער גדול מאוד שהוא חמור יותר "מכל ממונו", אין חיוב בכך עבור הצלת חבירו [כגון קטיעת יד וכדו'], ויתכן שמי שפוחד מהרדמה וכדו', אם יכפוהו לעשות כן, צערו יהיה גדול יותר מהפסד כל ממונו, וממילא א"א לחייבו בכך. ולכן כתב "שצער של כאבים" ניתן לחייבו לסבול, משום שכל אדם יסכים לסבול זאת כדי לא להפסיד כל ממונו.

[**ואולי** אפ"ל עוד דאדם שיש לו פחד מכך אי"ז "דרכי נועם" לחייבו בע"כ, וכטעמו של הרדב"ז הנ"ל (בסי' ג') לגבי קטיעת אבר, אך טעם זה שנוי במחלוקת בין הרדב"ז לחת"ס, וגם בדעת הרדב"ז גופא לא ברירא אם סגי בטעם זה **לחוד** כדי לפטור ממצות "לא תעמוד על דם רעך", (יעוי"ש (בסי' ג') היטב)].

נמצא לפי"ז שבתרומת כליה ג"כ תלוי בדעת האדם, אם יש לו **פחד** מה"קצת סכנה" [אף שהיא רחוקה], יהיה פטור מכך, אך אם איננו פוחד מכך לא שייכא פטור זה. [ולגבי שאר הטעמים שכתבו גדולי הפוסקים לפטור מתרומת

כליה, הנה לשיטתו של מרן הגרשז"א זצ"ל חייב עד כל ממונו להצלת נפש, וממילא לא שייכא לפטור מטעם דהוי כ"יותר מחומש" (וכטעמו של מרן הגריש"א), אך לא זכינו לדעת דעתו האם יש לפטור מטעמם של השבט הלוי והתשובות והנהגות ועוד].

ובטעם הב' "דאם יש אחרים שיכולים להציל" א"א לחייבו. לפי"ז ייצא שברוב הנזקקים להשתלה א"א לחייב לתרום להם, משום שיש אחרים שיכולים להצילם, אך ישנם מקרים של חולים עם מאה אחוז נוגדנים וכו' וכו' שקשה מאוד למצוא להם תורם מתאים, ויתכן שאם הוא לא יתרום, יעבור זמן רב עד אשר יימצא תורם מתאים וזהו פקו"נ, וצריך עיון.

עכ"פ בעצם הטעם של מרן זצ"ל צ"ע, דבמנחת שלמה גופא (ח"ב פ"ו ד') כתב להסתפק כשיש חולים מסוכנים שניתן להצילם ע"י ממון רב אם חייב בכך, וכתב שסומכים להקל שאינו חייב ליתן יותר מהחלק שמוטל עליו, אך הוסיף "שאין זה מתקבל על דעתי כי מהיכי תיתי יפטור עצמו מלאו חמור זה, מפני זה שאחרים לא חוששים ועוברים על זה, והדבר צריך עיון רב". עכ"ל.

וא"כ קשה לכאורה דגם בתרומת מח עצם נימא ש"מהיכי תיתי יפטור עצמו מלאו חמור זה, מפני שאחרים עוברים על זה" [וכנ"ל].

ויתכן שכוונת מרן זצ"ל שאין **אנו** יכולים לחייבו, דמדוע נחייב דוקא את פלוני ולא את אלמוני [וכן הלאה], ולכן אין **בי"ד** יכולים לחייב אדם ספציפי, אך האדם **מצד עצמו** יתכן דחייב ד"מהיכי תיתי לפטור את עצמו" וכו'. והדבר צריך עיון רב [כלשון רבינו זצ"ל].

ויש עוד לעיין בטעם זה מהא דנפסק **בשו"ע** (של"ו ס"א) דרופא המונע עצמו מלרפאות ה"ז שופך דמים "ואפי' יש לו מי שירפאנו, שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות". ומבאר רבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"א קכ"ד) וז"ל "והטעם נראה עפ"י הגמ' (ע"ז נה) "יסורין בשעה שמשגרין אותן על האדם משביעין אותן שלא תלכו אלא ביום פלוני וכו' וע"י פלוני וע"י סם פלוני". ומסתפק שם מרן זצ"ל אף

באופן שיש ודאי רופא אחר שיטפל בחולה, האם עובר על "לא תעמוד" כשאינו מטפל בו, אך כשאין **ודאות** שיהיה רופא אחר שיטפל בו פשיטא ליה שעובר בלאו, יעוי"ש. ולפי"ז צ"ע אי בתרומת מח עצם וכדו' שייכא דין זה במי שיכול לתרום, אף ש"יש אחרים שיכולים להציל".

ולגבי תרומת כליה כבר הבאנו מש"כ מרן זצ"ל [לפני עשרות שנים] שאם הסכנה רחוקה הוי "מצוה רבה של הצלת נפשות", עכ"ל.

*מכתבו של הגר"מ ניישלאס זצ"ל לרבינו מרן הסטייפלר זצוק"ל

ב"ה ה' וירא תשכ"ו לפ"ק

שלוכט"ס לכבוד רבינו הגאון האדיר פטיש החזק עמוד הימיני פאר הדור כקש"ת מוה"ר יעקב ישראל קניבסקי שליט"א בעחמ"ח ספרי קהלות יעקב על ישראל הדרתו בעיה"ק בני ברק תובב"א.

אבוא בזה לשאול חו"ד הגדולה דעת תורה במה שנשאלתי איש א' עשו לו ניתוח והסירו ממנו כוליא אחת לפני ג' שנים ל"ע – ועתה נתקלקל גם הכוליא השני' ל"ע והוא בסכנה גדולה ועושים לו רפואה זמנית ע"י מאשיען – והרפואה הי' אם יכולים לקבל עבורו כוליא אחת שתהא תואמת לו לפי דמו וטבעו – ועתה אחותו אומרת שהיא מרוצית שיעשו לה ניתוח להסיר ממנה כוליא אחת לתת זאת לאחי' שי' ונסתפקתי אי רשאית עשות זאת הגם שנכלל בלאו דלא תעמוד על דם ריעך שמחוייבים להציל חבירו בכל מה דאפשר, אבל מהסמ"ע בחו"מ סי' תכ"ו משמע דאסור להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל מדלא הביאו המחבר והרמ"א דברי הירושלמי והפ"ת שם הביא דברי הרדב"ז בתשובה ח"ג סי' תרכ"ז – אלף נ"ב – דספיקא דידי' עדיף מוודאי דחברי' אבל הביא דברי האגודת אזוב דצריך לשקול הדבר היטיב אי יש בו סכנה ולא לדקדק ביותר. אולם מצאתי ברדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' רי"ח אלף תקפ"ב שמסיק שם בזה הלשון אבל להציל נפש חבירו אפי' במקום דאיכא ספק סכנה חייב להציל והכי איתא בירושלמי ומ"מ אם הספק נוטה אל הוודאי אינו חייב למסור עצמו להציל את חבירו אפי' בספק מוכרע אינו מחוייב למסור נפשו דמאי חזית דדמי דידך סומק טפי אבל אם הספק אינו מוכרע אלא נוטה אל ההצלה והוא לא יסתכן ולא הציל עבר על לא תעמוד על דם ריעך ע"כ לשון קדשו. ואין בזה סתירה לדבריו שבתשובה כמובן. והתפארת ישראל במשנה ג' פ"א דברכות בהג"ה כתב דמותר להכניס עצמו לספק סכנה היכא דלא שכיח היזקא הביאו בפתחי תשובה ביו"ד סי' קנ"ז ס"ק ג'.

---

* המכתב נדפס בספר אגרות ורשימות הקה"י (ח"ד עמ' ט"ו).

והנה לענינינו אף שבכל אפעראציע בפרט באברים הפנימים הוא בחזקת סכנה אבל מ"מ אחד מאלף ח"ו... בשעת האפעראציע, רק צריך לשקול הדבר מה שתחי' בכוליא אחת וזהו אינו דומה למצב אחי' כי הוא הי' חולה על כוליא אחת א"כ אפשר שגם הכוליא השניה היתה חולה קצת ולא נתגלה בהתותה ע"ע – אבל היא בריאה לא יארע לה בע"ה מאומה ע"י שתהי' בכוליא אחת ובפרט שומר מצוה לא ידע דבר רע ח"ו – א"כ נוטה הצד יותר להצלה.

ואצל החולה ג"כ אינו מאה אחוזים שיועיל לו כמובן. ע"כ איני יודע לשית עצות בנפשי מה להורות לה ולמשפחתם שצריכים לסייע אותם בממון להוציא מחשבתם הטובה – ע"כ באתי לחלות ולחנן פני גאון קדשו להוריני דרך הישר דעת תורה ותיקר נא נפשי להשיבוני במוקדם כי כל יום ויום היא בבל תאחר.

והנני בזה בתודה רבה מקדם עבדו הנאמן המשתחוה מול הדרת גאונו
עבד לעבדי השם

משה ניישלאס

הערות הגאון רבי פינחס משה לנדמן שליט"א

(שעבר על הדברים בשליחותו של הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א)

(הגיע בסמוך להדפסה)

[ובסוגריים ציינתי מה שנראה לענ"ד להשיב ע"ז]

---

[1] מקופיא יש מקום לחלק שדברי הקוב"ש אמורים כשעוסק בגוף המצוה בעומד בתפילה שהיא עצם המצוה משא"כ בתרומת כליה הרי "הסכנה" לתורם היא בכריתת הכליה מגופו ואילו המצוה תיעשה בהשתלת הכליה בנתרם, ואולי חשיב חלק התרומה כ"הכשר מצוה".

[א.ה. לענ"ד י"ל שהוצאת הכליה מגופו היא תחילת המעשה הצלה גופא, ולא רק "הכשר מצוה" אלא חלק מהמעשה מצוה עצמו. (כמו בהצלת אדם שטובע בנהר שהקפיצה למימי הנהר איננה רק "הכשר מצוה", אלא תחילת מעשה המצוה גופא). ומלבד זאת שלוחי מצוה אינם ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן.]

[2] לא הבינותי מה קשה לכת"ר: הרי זה עיקר הנדון מה כלול בחייך קודמין – ומסברא קשה לקבוע מסמרות כנגד ק"ו. ורק אחרי שיש מקום לפרוך ולסתור הק"ו שפיר י"ל דחייך קודמין כולל גם איברים.

[א.ה. לענ"ד עדיין צ"ע כמש"כ בהמשך שם.]

[3] צ"ב מהמרדכי שלהי ביצה שמבאר מדוע להפיס מורסא מותר בשבת משום צער, ואילו לכיבוי דליקה להציל כל רכושו אסור, ותי': דצערא דגופא עדיף. וכפי ששמעתי מהגרי"ז שליט"א (וכפי שמופיע בספרו) הביאור בצער הגוף הוא הרגש אמיתי של כאב הגוף, ולא החמירו חז"ל. משא"כ איבוד ממונו הוא כאב שכלי, ולא התירו הכיבוי, וא"כ ה"נ כאן. ובפרט שבאיבוד ממונו הוא כאב לשעבר על מה שהיה, משא"כ תרומת כליה יש חשש עתידי, ועכ"פ כשיש כאלו שחוששים לכך מאן מפיס דחשיב פחות צער.

[א.ה. לענ"ד י"ל בדעת האגרות משה דמפיס מורסא שאני דמיירי באיסור דרבנן ורבנן לא גזרו בצערא דגופא שכזה, ולא פלוג רבנן בין אותם אנשים דצערא דגופא חמור אצלם יותר מממונם לבין אותם אנשים שלא].

[4] משי"כ לשקול בפלס האם אנשים מוכנים לאבד חומש נכסים (או כל נכסים) כדי להציל כלייתם שהוא יהא המודד אם תרומת כליה תחשב "כחומש" ויותר או פחות מחומש וממילא כותב כת"ר שיש סיבה לחייבו לתרום.
לענ"ד יתכן שכוונת רבינו הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שכשם שיותר מחומש נכסים אדם לא מחוייב לקיום מ"ע כי יתמוטטו נכסיו והוא יפול בנטל על הציבור (כשם שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש [לשון הרמ"א או"ח תרנ"ו]) ובכה"ג לא חייבה תורה א"כ כל "תרומה" או "הוצאה" שהיא מעשה בלתי הפיך וניתן לשחזור, לא מחוייב אדם, וממילא השיקול למדוד לחייב תרומת כליה באם חשובה כחומש נכסים אם לא, לענ"ד אינו מוצדק כי זהו "נתינה חשובה" בעצם.
[דברי האבני נזר לעניין דחיית ברית מילה לבל יהיה צולע כי זה יותר מחומש, נכונים. כי זו האמת שחשוב רגל ישרה יותר מחומש נכסים. אבל גם אם יהיו אנשים שיתנגדו לאבד חומש נכסים הגם שישארו צולעים, לא שמענו מהאבני נזר שיצטרך לעשות ברית בזמנה].

[א.ה. לענ"ד מדברי האגרות משה (הנ"ל, בפרט בסו"ד) נראה ברור דתליא אי צער של הוצאת אבר מגופו חשיבא לאדם יותר מכל ממונו אי לאו, ומכיון שצערא טובא של קטיעת יד וכדו' ודאי הוא יותר מכל ממונו לכן אין חיוב בכך, אך בתרומת כליה שלכאורה לרובא דאינשי לא הוי כהפסד כל רכושם, ממילא ליכא פטור זה. וכן לאבנ"ז י"ל דאם לרובא דאינשי היה חמור איבוד חומש מנכסיהם יותר מצליעת רגליהם, א"כ היו צריכים לעשות ברית בזמנה על אף שישארו צולעים.
הגע עצמך אם היה מיירי במום קטן ש**לכולי** אינשי אינו נחשב כאיבוד חומש מנכסיהם, וכי היה שייך לפטור האדם מלקיים הברית בזמנה, א"כ י"ל דה"ה באופן דלא חשיב **לרובא** דאינשי כאיבוד חומש מנכסיהם דאין לפטור מן המצוה.
ויש לדון אי אזלינן בתר רובא דאינשי או בתר כל אחד ואחד בפני עצמו, וצ"ע.]